

**REVISTA ROMÂNĂ
DE BIBLIOTECONOMIE
ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII**

**ROMANIAN REVIEW
OF LIBRARY
AND INFORMATION SCIENCE**

Anul 6, nr. 2 / Vol. 6, Iss. 2
2010

REVISTA ROMÂNĂ DE BIBLIOTECONOMIE ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
ASOCIAȚIA BIBLIOTECARILOR DIN ROMÂNIA
<http://www.abr.org.ro/rrbsi.html>

ROMANIAN REVIEW OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE

QUARTERLY REVIEW EDITED BY
ROMANIAN LIBRARY ASSOCIATION
http://www.abr.org.ro/en_rrbsi.html

*PATRIMONIUL CULTURAL SCRIS -
REPERE BIBLIOTECONOMICE /
WRITTEN CULTURAL HERITAGE -
LIBRARY MILESTONES*

Număr coordonat de / Issue coordinated by
Conf. univ. dr. Elena Tîrziman

Traducere de / Translation by dr. Victoria Frâncu

ISSN 1841-1940

© *Asociația Bibliotecarilor din România (ABR)*

S U M A R

▪ <i>Funcția patrimonială a bibliotecilor naționale</i> Elena Tîrziman	5
PATRIMONIUL CULTURAL SCRIS - REPERE BIBLIOTECONOMICE	
▪ <i>Biblioteca Națională a Spaniei azi: o fascinantă combinație între tradiție și modernitate</i> Milagros del Corral	7
▪ <i>O mare grădină a spiritului: Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca</i> Ioan Chindriș	15
▪ <i>Cărțile, bibliotecile și cultura - valori universale ale societăților civilizate</i> Ismet Ovcina	23
▪ <i>Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc</i> Agnes Erich	29
▪ <i>Cele mai vechi cărți din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova</i> Alexe Rău	47
▪ <i>Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER</i> Zdeněk Uhlíř	53
▪ <i>Colecțiile speciale</i> Anca Andreescu	65
▪ <i>Cărți în limba rusă în România</i> Evgeny Sokolinsky	73
▪ <i>Incunabilele Bibliotecii Naționale a României</i> Elena-Maria Schatz	81

CONTENTS

▪ <i>The patrimonial function of the national libraries</i> Elena Tîrziman	6
WRITTEN CULTURAL HERITAGE - LIBRARY MILESTONES	
▪ <i>The National Library of Spain today: a fascinating combination of tradition and modernity</i> Milagros del Corral	11
▪ <i>A great garden of spirit: The „David Prodan” Library of Cluj-Napoca</i> Ioan Chindriș	19
▪ <i>Books, libraries and culture - universal values of civilized societies</i> Ismet Ovcina	26
▪ <i>Momentul Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania’s territory</i> Agnes Erich	38
▪ <i>The oldest books in the collections of the National Library of the Republic of Moldova</i> Alexe Rău	50
▪ <i>Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER</i> Zdeněk Uhlíř	59
▪ <i>Special Collections</i> Anca Andreescu	69
▪ <i>Russian-language books in Romania</i> Evgeny Sokolinsky	77
▪ <i>Incunabula in the National Library of Romania</i> Elena-Maria Schatz	85

Funcția patrimonială a bibliotecilor naționale

Percepția publică și prestigiul social și cultural ale Bibliotecii Naționale a unei țări sunt date de statutul său instituțional, de atribuțiile de importanță națională pe care are menirea de a le îndeplini.

În contextul globalizării informației e nevoie ca misiunea Bibliotecii Naționale a unei țări să fie definită unitar cu misiunea celorlalte biblioteci naționale, misiune formulată prin consens în cadrul secțiunii specializate „Biblioteci Naționale” a IFLA (1): Rolul bibliotecilor naționale în societate este de a capitaliza și conserva moștenirea intelectuală națională prin organizarea, prelucrarea, accesul, valorificarea, prezervarea patrimoniului documentar național în orice media. Principiile promovate: principiul libertății de informare și al accesului universal la informație; prezervarea moștenirii intelectuale naționale; respectarea drepturilor de proprietate intelectuală; partajarea resurselor informaționale și documentare; promovarea rolului bibliotecilor și bibliotecarilor în societate; promovarea legislației specifice; promovarea cooperării profesionale la nivel național și internațional etc.

Misiunea unei biblioteci naționale se identifică adesea cu funcția sa patrimonială. Bibliotecile naționale europene, membre CENL - Conference of European National Librarians (2), în împlinirea misiunii lor urmăresc o serie de obiective specifice:

- armonizarea și inovarea în politica națională privind bibliotecile și sistemul național de biblioteci;
- implementarea tehnologiilor informației și comunicării în biblioteci;
- standardizarea structurilor de date și a interfețelor de comunicare cu și în rețelele europene de informare și documentare;
- prezervarea și conservarea colecțiilor importante din Europa;
- accesul rapid, facil, multilingv și pe termen lung al oricărui cetățean la colecții și resurse informaționale și, în măsura în care este posibil, gratuit;
- construirea Bibliotecii Digitale Europene;
- protejarea cunoașterii și moștenirii culturale naționale și europene;
- cercetarea și dezvoltarea în direcția îmbunătățirii serviciilor furnizate utilizatorilor bibliotecilor naționale;
- promovarea diversității culturale și

multilingve ca valoare de bază a culturii europene;

- cooperarea cu alte instituții deținătoare de patrimoniu cultural, universități, editori, furnizori de informații la nivel european sau mondial.

Îndeplinirea acestor obiective face ca bibliotecile naționale europene să se exprime relativ unitar din punctul de vedere al funcțiilor și atribuțiilor specifice, să dezvolte parteneriate și să se implice în proiecte comune care au în vedere protejarea și valorificarea patrimoniului cultural și științific național și integrarea acestuia în patrimoniul european, crearea unui spațiu european comun de informare, documentare și cercetare.

Studiile din prezentul număr al revistei Asociației Bibliotecarilor din România ilustrează diverse aspecte ale patrimoniului cultural scris național și european. Sunt prezentate colecții remarcabile ale bibliotecilor naționale, documente valoroase ale patrimoniului cultural al unei țări, interferențe culturale și patrimoniale, studii de caz și bune practici în domeniu, proiecte relevante. Abordate unitar, acestea exprimă diferite fațete ale moștenirii culturale naționale și europene.

Conf. univ. dr. Elena Tîrziman
Director General
Biblioteca Națională a României

NOTE

1. IFLA. National Libraries Section. <http://www.ifla.org/en/national-libraries>
2. CENL - Conference of European National Librarians. <http://www.cenl.org>

ERATĂ

Articolul *Sistem demonstrativ de informare-documentare în știință și tehnologie* publicat în numărul 1/2010 al *Revistei Române de Biblioteconomie și Știința Informării* îi are ca autori pe **Doina Banciu** și **Dora Coardoș**. Dintr-o regretabilă eroare, în revistă a fost menționat doar numele primului autor. Facem aici cuvenita rectificare, adresând scuzele noastre doamnei D. Coardoș.

The patrimonial function of the national libraries

The public perception and the social and cultural prestige of a country's national library are provided by the institutional status, by its tasks of national importance which it is meant to meet.

The globalization of information needs for the mission of a country's national library to be defined consistently with the mission of other national libraries, a mission formulated by consensus within IFLA's specialized National Libraries Division: The role of national libraries in society is to capitalize and preserve the national intellectual heritage by organizing, processing, providing access, recovery, preservation of the national documentary heritage in every media. The principles promoted are: the principle of freedom of information and of universal access to information; preservation of the national intellectual heritage; respect for the intellectual property rights; sharing the information and documentation resources; promoting the role of libraries and librarians in society; promoting the specific legislation; promoting the professional cooperation at national and international level etc.

The mission of a national library is often identified with its patrimonial function. The European national libraries, members of CENL (Conference of European National Librarians) follow a number of specific objectives in fulfilling their mission:

- harmonization of and innovation in the national policies regarding libraries and the national library system;
- implementation of information and communication technologies in libraries;
- standardization of data structures and communication interfaces with and in the European information and documentation networks;
- preservation and conservation of major collections in Europe;
- fast, easy, multilingual and long term access of any citizen to collections and information resources, and as far as possible, free;
- building the European Digital Library;
- protection of the national and European knowledge and cultural heritage;
- orienting research and development towards improving services to users of national libraries;
- promoting cultural diversity and multilingualism as basic values of European culture;

- cooperation with other institutions holding cultural heritage, such as universities, publishers, information providers on European or global level.

Achieving these objectives determines the European national libraries to express themselves in a relatively uniform manner from the point of view of their specific functions and tasks, to develop partnerships and engage in joint projects aiming at the protection and enhancement of the national cultural and scientific heritage and its integration in the European heritage. In so doing they contribute to the creation of a common European space for information, documentation and research.

The studies in this issue of the journal of the Romanian Library Association illustrate various aspects of the national and European written cultural heritage. Outstanding collections of national libraries, valuable documents of some country's national heritage, cultural and patrimonial interference, case studies and best practices in the field, other relevant projects are presented. Approached in a unitary way, they express different facets of the national and European heritage.

**Conf. univ. dr. Elena Tîrziman
General Director
National Library of Romania**

NOTE

1. IFLA. National Libraries Section. <http://www.ifla.org/en/national-libraries>
2. CENL - Conference of European National Librarians. <http://www.cenl.org>

ERRATUM

The article *A Demonstrative System for Scientific and Technological Information and Documentation* published in *Romanian Review of Library and Information Science* No. 1/2010 has Doina Banciu and Dora Coardoş as authors. By a regrettable error only the name of the first author was mentioned in the journal. We make here this correction and present our apologies to Ms. D. Coardoş.

Biblioteca Națională a Spaniei azi: o fascinantă combinație între tradiție și modernitate

Milagros del Corral

Autoarea

Milagros del Corral, Director general, Biblioteca Națională a Spaniei
E-mail: directora.general@bne.es

Abstract

Pe 17 noiembrie 2011, Biblioteca Națională a Spaniei va aniversa 300 de ani de la înființare. Fiind cea mai veche instituție culturală din Spania, Biblioteca Națională este un real spațiu de referință pentru toți cei care sunt interesați de cultura și istoria hispanică. Articolul oferă informații referitoare la organizarea și dezvoltarea instituțională, la planul strategic aferent perioadei 2010-2011, la colecțiile bibliotecii și la utilizatorii care le accesează, dar și la noile tehnologii achiziționate de către instituție în vederea facilitării accesului la informație. Sunt descrise, de asemenea, proiectele în care Biblioteca Națională este implicată, precum și acțiunile culturale pe care le inițiază.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională a Spaniei; aniversare; servicii; digitizare; colecții digitale*

Biblioteca Națională a Spaniei (BNE) va celebra în curând cei 300 de ani de la înființare (1711-2011) și în prezent pregătește sărbătoarea cu diverse categorii sociale: cititori, cercetători, edituri, bibliotecari, artiști, muzee, politicieni, lumea afacerilor, mediul Web 2.0 și numeroșii noștri prieteni din toată lumea. Nu degeaba BNE este cea mai veche instituție culturală din Spania și o reală referință pentru toți cei interesați de cultura și istoria hispanică.

Considerată drept cea de-a patra sau a cincea între cele mai importante biblioteci naționale din lume, BNE a fost înființată în 1711 de Philip V, primul rege spaniol din dinastia de Bourbon, înainte de Muzeul Prado sau de Academia Regală a Spaniei. Sediul său emblematic, construit în secolul al 19-lea, este situat în inima Madridului (în spațiul denumit Mila de Aur a culturii). Un al doilea complex de clădiri, situat la Alcalá de Henares (la 40 de km distanță de capitală) deține peste 60% din colecțiile contemporane în 6 turnuri servite de roboți și oferă și servicii de lectură obișnuite.

Organizarea instituțională

Din 1991, BNE se bucură de statutul unei instituții publice autonome. Păstrează legăturile cu Ministerul Culturii (ministrul culturii este în mod oficial președintele instituției), dar raportează direct Parlamentului.

Destinul bibliotecii este condus de Consiliul Regal, un prestigios organism consultativ aflat sub președinția de onoare a Majestății Sale Regele Spaniei. Consiliul numără 50 de membri - unii *ex-officio*, reprezentând diverse categorii interesate din administrația publică - din care 30 sunt desemnați pe termen de trei ani de către ministrul culturii dintre personalități din domeniul științei și culturii, inclusiv europeni și latino-americani. Președinta actuală este doamna Margarita Salas, proeminent om de știință spaniol. Consiliul Regal se întrunește anual, iar Comisia Permanentă - trimestrial. Consiliul Regal aprobă Planul Strategic pe termen mediu, Planurile anuale de muncă, Rapoartele anuale și Bilanțurile financiare. Consiliul are de asemenea un cuvânt de spus în numirea Directorului General, înainte de aprobarea acestuia de către guvern.

Directorul General, care nu are un mandat pe termen determinat, își asumă reprezentarea bibliotecii pe plan național și internațional și totală

Biblioteca Națională a Spaniei azi: o fascinantă combinație între tradiție și modernitate

responsabilitate a acțiunilor sale. Directorul General numește directorul tehnic, managerul șef, directorul pentru acțiune culturală și directorul cu afaceri instituționale, legale și pentru relații internaționale, din rândul profesioniștilor de nivel înalt. Echipa directorilor se întrunește săptămânal, iar la sesiunile ei participă și coordonatorul cu probleme de conținut digital, șeful departamentului de informatizare și coordonatorul relației cu presa. Consiliul bibliotecii, format din coordonatori de zonă și șefi de departamente interne, se întrunește tot trimestrial.

Ultima din scenariul nostru este foarte noua Fundație privată a Prietenilor BNE, înființată de 11 companii spaniole și multinaționale proeminente. Biblioteca și-a pus mari speranțe în această nouă și captivantă dezvoltare care poate aduce o contribuție majoră la dezvoltarea generală și vizibilitatea bibliotecii. Și, desigur, la celebrarea cu succes a tricentenarului.

Planul Strategic actual (2009-2011)

Actualul Plan Strategic pe termen mediu stabilește 9 linii majore de acțiune:

- Consolidarea conducerii BNE în conservarea și diseminarea patrimoniului bibliografic și documentar al Spaniei;
- Promovarea BNE ca actor strategic în managementul cunoștințelor;
- Aducerea resurselor cât mai aproape de societate în general;
- Dezvoltarea Bibliotecii Digitale Hispance;
- Dezvoltarea activităților culturale și diseminarea patrimoniului;
- Progrese în dezvoltarea unei organizații creative, inovative și flexibile;
- Progrese în dezvoltarea profesională a capitalului uman;
- Optimizarea spațiului fizic și studierea necesităților viitoare;
- Aniversarea tricentenarului BNE.

Îndeplinirea Planului Strategic se bazează pe planurile de muncă și obiectivele anuale, însoțite de indicatorii corespunzători de performanță pe departamente. Introducerea indicatorilor de performanță din 2008 a permis deja câștiguri semnificative în productivitate.

Colecțiile și utilizatorii lor

Colecțiile bibliotecii (de peste 26 de milioane de unități) se îmbogățesc anual cu peste 900.000 de intrări noi prin depozitul legal, achiziții, donații și schimb interbibliotecar. În general, aceasta înseamnă peste 10 milioane de cărți, 30.000 de manuscrise, 1.600 de codex-uri medievale, 3.100 de incunabule, 19.000 de desene, 600.000 de gravuri, un milion de fotografii, 700 de hărți manuscrise, 15.000 de hărți rare tipărite (din secolele 16-19), 200.000 de partituri muzicale, 80.000 de înregistrări video, peste 500.000 de înregistrări audio, ca să nu mai vorbim despre postere sau despre foarte apreciată noastră colecție de efemera. Biblioteca deține de asemenea licențe care permit utilizatorilor consultarea unui număr de resurse electronice comerciale, accesibile doar pe terminalele situate în incinta bibliotecii.

Firește, orice aspect la BNE implică cifre imense: 1.000 de angajați, un buget anual de 50 de milioane de euro, două sedii, mari spații culturale, muzeul bibliotecii și un puternic centru tehnologic (pentru reproducere, restaurare, legătorie, digitizare etc.) unde tehnicile tradiționale sunt împletite armonios cu cele mai recente tehnologii.

Cele 9 săli de lectură primesc anual mai mult de 200.000 de utilizatori și cercetători din peste 60 de țări. Profilul mediu al utilizatorului este alcătuit din absolvenți, profesori, doctori, studenți și cercetători în general. Hispaniști din lumea întreagă obișnuiesc să lucreze la bibliotecă în timpul vacanței de vară.

Biblioteca este deschisă între orele 9.00-21.00 și propune 2 tipuri de permise: permisul de cititor – garantat oricărui cetățean cu vârsta de minimum 16 ani, furnizând numai cardul de acreditare națională (DNI) – și permisul de cercetător, care necesită condiții suplimentare precum o aprobare oficială, scrisori de prezentare și mai ales un interviu personal cu un bibliotecar profesionist cu care se discută motivele cercetării. Ambele permise sunt gratuite. Cititorii pot folosi gratuit sălile de lectură generale, precum și sălile de referințe și multimedia. Accesul la sălile specializate (sălile Cervantes, Goya și Barbieri) este permis numai cercetătorilor. Se acordă, totuși, permise speciale grupurilor de studenți care lucrează pentru proiecte de cercetare comune și sunt însoțiți de profesor. Biblioteca oferă, de asemenea, scurte instructaje privind serviciile sale, prezentate de bibliotecarii de referințe și broșuri care conțin informații utile

Biblioteca Națională a Spaniei azi: o fascinantă combinație între tradiție și modernitate

pentru utilizatorii noi privind biblioteca și serviciile ei, condițiile de acces, drepturile cititorilor etc.

Pariul BNE cu tehnologia

În ultimii doi ani, biblioteca a adoptat ferm noile tehnologii. În afară de catalogul online, de inventarul general al manuscriselor, de ghidul electronic al bibliotecilor spaniole și de Hemerotece și alte resurse electronice, BNE a lansat în 2008 o platformă digitală atractivă numită *Biblioteca Digital Hispánica (BDH)*.

BDH folosește MARC21, protocoalele Dublin-core metadata și OAI/PMH pentru compatibilitate completă și colectare. În prezent platforma conține aproape 30.000 de înregistrări full-text de patrimoniu (OCR-izate, în formatele PDF, TIFF și JPEG2000) reprezentând varietatea colecției. BDH oferă funcționalități obișnuite, un motor de căutare semantic și propune colecții virtuale pe subiecte pentru referințe rapide care s-au dovedit foarte utile pentru utilizatori mai puțin avansați. Strategia de digitizare se bazează pe modelul *oglină* ce acoperă marea varietate de suporturi existente în colecțiile bibliotecii. Pe măsură ce digitizarea progresează, BDH reflectă, pas cu pas, colecțiile materiale.

Din mai 2009, BDH a introdus cu succes un serviciu pionier de tipărire la comandă. BNE este prima bibliotecă europeană care face acest lucru. Tipărirea la comandă și-a dovedit utilitatea pentru cei care doresc să-și tipărească un anumit obiect digital la un preț rezonabil, evitându-se astfel tipărirea personală pagina cu pagină.

Mai mult decât atât, din decembrie anul trecut, BDH conține colecția EN©LAVE de lucrări contemporane aflate sub copyright (circa 900 de titluri recente la această dată) ca rezultat al unui proiect R+D+i comun cu Federation of Book Publishers. Proiectul EN©LAVE, estimat să conțină circa 3000 de titluri până la sfârșitul anului, este deja favoritul cititorilor noștri de la distanță, în conformitate cu statisticile Google. EN©LAVE urmărește să ofere utilizatorilor experiențe noi, să prezinte oferte digitale legale ale cărților aflate sub copyright și să urmărească impactul lor asupra deprinderilor de lectură din Spania. Datorită caracterului său inovativ, EN©LAVE a câștigat susținere substanțială din partea Planului Național de Cercetare (linia de cercetare „Knowledge Centers”, condusă de Ministerul Industriei). BDH a

contribuit cu o serie de titluri de patrimoniu din domeniul public la platformele e-books lansate recent în Spania, pe bază comercială. În primăvara lui 2010, noile colecții virtuale de muzică spaniolă clasică și contemporană se vor adăuga la BDH prin intermediul tehnologiei *streaming*, pe bază de licențe obținute de la societățile de gestionare colectivă a drepturilor de autor. Rezultatul unei cercetări BNE asupra cărților interactive va fi în curând accesibil și online.

BDH este de asemenea accesibil prin TEL și Europeană și va fi în curând prezentat la World Digital Library, sub auspiciile UNESCO.

Ambițiosul program de 5 ani de digitizare al BNE, sponsorizat cu generozitate de Telefonica (cu 10 milioane de euro) va permite adăugarea a încă 200.000 de lucrări digitizate în BDH, înainte de anul 2012.

Trebuie de asemenea menționat proiectul *Hemeroteca Digital*. Acesta oferă 670 de periodice și colecții seriale (dintre secolele 18 – începutul secolului 20) și este intens utilizat de cercetători. Ca și BDH, *Hemeroteca Digital* este accesibilă prin foarte popularul și recent restructuratul site multilingv al nostru, vizitat anual de peste 1.500.000 utilizatori de la distanță (cu peste 9 milioane de consultări în 2009). Noul website găzduiește blog-uri, sondaje și alte funcționalități tipice ale Web 2.0, precum și link-uri către site-ul nostru Facebook (cu 19.000 de fani) și canalul YouTube unde utilizatorii de la distanță pot urmări imagini video de la expozițiile și activitățile noastre culturale, înregistrate cu acest scop.

În decembrie trecut, BNE a început prezervarea patrimoniului digital al Spaniei printr-o exhaustivă atragere de 3 milioane de adrese url găsite în domeniul .es. Acțiunea se va repeta în fiecare trimestru. Această acțiune amplă se desfășoară în colaborare cu Internet Archive Foundation (USA).

În fine, biblioteca pregătește în momentul de față un portal în colaborare cu bibliotecile naționale latino-americane, *Biblioteca Digital Iberoamericana*. El se va lansa tot în 2010 ca o contribuție la comemorarea bicentenarelor independenței statelor iberoamericane și va fi continuat de o platformă e-learning pentru bibliotecile naționale din America Latină. Ambele proiecte au fost anterior aprobate de ABINIA, o organizație care grupează bibliotecile naționale din America Latină, Portugalia și Spania.

Biblioteca Națională a Spaniei azi: o fascinantă combinație între tradiție și modernitate

Acțiuni culturale la BNE

Sediul principal al bibliotecii are două săli de expoziții bine utilizate, 3 amfiteatre și un cunoscut Muzeu al bibliotecii care prezintă istoria tiparului, a fotografiei, înregistrări sonore, filme și, bineînțeles, istoria bibliotecii însăși. Conceput ca un puternic instrument pedagogic, muzeul organizează activități numeroase pentru tineri și chiar pentru copii și păstrează relații strânse cu sistemul educațional.

Biblioteca organizează anual "ziua porțior deschise" și este asociată la ample manifestări ca "Noaptea albă" și "Viva America", aflate sub patronajul municipalității orașului Madrid.

Întrucât avem privilegiul de a avea în custodie atât de multe comori, credem că bibliotecile în general și BNE în particular au o oarecare responsabilitate în crearea condițiilor care să le permită copiilor și adolescenților să se familiarizeze cu universul extraordinar al tiparului și, astfel, să promoveze vocații noi de lectură și cercetare. Acest lucru va fi deosebit de important în era digitală, când copiii riscă să recurgă direct la resurse electronice precum Internet-ul, având din ce în ce mai puține ocazii de a se familiariza cu suportul fizic al cunoștințelor. Pe de altă parte, dezvoltarea rapidă a bibliotecilor digitale tinde să conducă la scăderea numărului utilizatorilor în interiorul bibliotecii. Așadar, strategia noastră privind activitățile culturale ține cont de acest fapt și este atent profilată pe educarea unui nou public și pe stimularea unor noi vocații de cercetare.

Activitățile culturale pentru adulți oferă șanse unice pentru publicul general de a cunoaște bogăția patrimoniului nostru cultural, de a-l respecta și a-l iubi. Patru expoziții pe an, cu cataloage riguroase și ghiduri instructive, și încă 50 de evenimente culturale (conferințe, întâlniri cu scriitori, poeți, celebrități care vorbesc despre propriile biblioteci, concerte, întruniri profesionale la nivel național și internațional, chiar și seminarii) au loc lunar, gratuit, în spațiile noastre culturale. Din 2009, două noi cicluri de literatură au fost adăugate la program, în colaborare cu ambasadele: *Dialoguri europene* și *Dialoguri americane*. Lunar, se tipărește un program cu activitățile culturale care este trimis în avans pe lista noastră de distribuție (peste 7.000 de adrese). Membrii listei, clasificați pe categorii, mai primesc prin e-mail și un

memento personalizat pentru fiecare activitate de interes potențial pentru ei. În 2009, mai mult de 200.000 de persoane au participat sau au asistat la activități culturale la BNE.

Context național și internațional

Pe lângă faptul că deține președinția Comisiei Naționale Spaniole privind strategiile de digitizare (biblioteci, arhive, arhive ale muzeelor și de filme), BNE este membru activ al Spanish Council for Library Cooperation (Ministerul Culturii), al CENL, CERL, EBLIDA și partener individual în mai multe proiecte precum: EDL Foundation, TEL, Minerva, Numeric, MICHAEL Plus, ENRICH și ARROW. Recent, a devenit membru al IIPC. BNE este, firește, membru IFLA, ABINIA și al altor importante organizații bibliotecare internaționale. Mai mult, așa cum am menționat anterior, BNE are o prezență proeminentă în Web 2.0 prin activitățile sale din Facebook și canalul dedicat din YouTube. Cu ocazia tricentenarului sunt planificate mai multe inițiative incitante pentru prietenii noștri din Web 2.0.

Această scurtă trecere în revistă permite o estimare a enormului potențial al BNE, rămas prea mult timp neexplorat. S-au făcut multe în ultimii doi ani, dar mai sunt multe de făcut în viitorul apropiat. Să conduci destinul BNE este astăzi o mare responsabilitate, un efort important și o provocare profesională fascinantă. Ea necesită o echipă dinamică, inspirată și cu un înalt nivel profesional, cu atât mai mult cu cât ne aflăm într-o perioadă de criză. Din fericire, avem această echipă.

BIBLIOGRAFIE

1. <http://www.bne.es>
2. <http://bdh.bne.es>
3. <http://www.facebook.com/bne>
4. <http://www.youtube.com/bibliotecaBNE>

(Tradus din originalul în lb. engleză)

The National Library of Spain today: a fascinating combination of tradition and modernity

Milagros del Corral

Author

Milagros del Corral, General Director, National Library of Spain
E-mail: *directora.general@bne.es*

Abstract

On 17.11.2011, The National Library of Spain will celebrate its 300th anniversary. As the oldest cultural institution in Spain, the National Library is a real landmark for all those who are interested in Hispanic culture and history. The article provides information about the institutional organization and development, the strategic plan for the period of 2010-2011, the library collections and their users, but also the new technologies acquired by the institution in order to facilitate access to information. The author describes also the projects in which the National Library is involved and at the same time the cultural activities they initiate.

Keywords: *National Library of Spain; anniversary; services; digitization; digital collections*

The National Library of Spain (BNE) will soon celebrate its first 300 years (1711-2011) and is currently preparing celebrations with different social groups: readers, researchers, publishers, librarians, artists, museums, politicians, the business world, the Web 2.0 and our many friends around the world. Not in vain the BNE is the oldest cultural institution in Spain and a real reference for all those interested in Hispanic culture and history.

Considered nowadays the fourth or fifth most important National Library in the world, The BNE was created in 1711 by Philip V, the first Spanish King of the Bourbon dynasty, earlier than the Prado Museum or the Royal Academy of the Spanish Language. Its emblematic headquarters, built in the XIX century, is located at the heart of Madrid (in the Golden Mile of Culture). A second building complex, located in Alcala de Henares (40 km far from the capital) holds over 60% of the contemporary collections in 6 towers deserved by robots and also offers usual reading services.

Institutional scheme

Since 1991, the BNE enjoys the status of autonomous public institution. It keeps links to the Ministry of Culture (the Minister of Culture is formally the President of the institution) while reporting directly to Parliament.

The destiny of the Library is oriented by the Royal Board, a prestigious advisory body under the honorary presidency of His Majesty the King of Spain. The Board counts 50 members – some *ex-officio* representing various interested public administrations - 30 of which are designated for a three years term by the Minister of Culture among well-known personalities in the fields of culture and science, including some Europeans and Latin-Americans. Its current chairperson is Mrs Margarita Salas, a prominent Spanish scientist. The Royal Board meets once a year while its elected Permanent Commission assists us quarterly. The Royal Board approves our mid-term Strategic Plan, annual Work plans, annual Reports and financial balances. It also has a word to say on the appointment of the Director-General, prior to its approval by the Government.

The Director-General, with no fixed term of mandate, bears the representation of the Library

The National Library of Spain today: a fascinating combination of tradition and modernity

nationally and internationally as well the full responsibility of its action. The Director-General appoints the technical director, the manager-in-chief, the director of cultural Action and the director of institutional, legal affairs, and international relations, amongst senior professionals. The team of Directors meets weekly and its sessions are also attended by the coordinator of digital contents, the chief of informatics and the coordinator of media relations. The library council, formed by area coordinators and chiefs of departments housewide, also meets quarterly.

Last to come in our scenario has been the brand new private Foundation of BNE Friends created by 11 prominent Spanish companies and multinationals. The Library has put high expectations on this new and exciting development that can so much contribute to overall library development and visibility. And, of course, to the successful celebration of the Tercentenary.

Current Strategic Plan (2009-2011)

The current mid-term Strategic Plan establishes 9 main lines of action:

- Strengthening the BNE's leadership in the preservation and dissemination of Spain's bibliographic and documentary heritage;
- Promote the BNE as a strategic stakeholder in knowledge management;
- Bring resources closer to society at large;
- Develop the Hispanic Digital Library;
- Develop cultural activities and heritage dissemination;
- Advance in the development of a creative, innovative and flexible organization;
- Advance in the professional development of human capital;
- Optimise physical spaces and study future needs;
- Commemorate the Tercentenary of the BNE.

The fulfilment of the Strategic Plan relies on Annual Workplans and objectives, assorted with corresponding performance indicators by department. The introduction of performance indicators since 2008 has already allowed notorious gains in productivity.

The collections and their users

The library holdings (over 26 million pieces) annually receive more than 900.000 new entries through legal deposit, acquisitions, donations and interlibrary exchange. All in all, this represents over 10 million books, 30.000 manuscripts, 1.600 medieval codex, 3.100 incunabula, 19.000 drawings, 600.000 engravings, one million photographs, 700 manuscripted maps, 15.000 rare printed maps (S.XVI-XIX), 200.000 music scores, 80.000 videos, over 500.000 sound recordings, not to speak about posters or our highly appreciated Ephemera collection. The library also holds licences that allow users to consult an important number of suitable commercial electronic resources, only accessible through terminals located at the Library premises.

Obviously, any aspect at the BNE implies huge figures: over 1.000 staff members, an annual budget of 50 million euros, two headquarters, large cultural spaces, the Library's Museum and a powerful technological center (reproduction, restoration, binding, digitization, etc) where traditional techniques are harmoniously combined with latest technologies.

The 9 reading rooms of the BNE welcome every year more than 200.000 users and researchers from over 60 countries. The average profile of users is high-degree, professors, doctors, university students, and researchers in general. Hispanists from around the world usually tend to work at the Library during summer holidays.

The Library is opened from 9,00-21,00 and proposes 2 different cards : reader's card – granted to any citizen with a minimum age of 16 years, providing only the national accreditation card (DNI) - and researcher's card requiring additional requisites, such as address accreditation, letters of presentation, and particularly a personal interview with a senior librarian along which the reasons of research are discussed. Both cards are issued free of charge. Readers can freely use the General Reading Rooms as well as the Reference and Multimedia Rooms. Access to Specialised Rooms (Cervantes, Goya and Barbieri Rooms) is only for researchers. Special permissions are, however, granted to groups of university students working in a collective research project and accompanied by their professor. The Library also provides short introductions to the services, presented by

The National Library of Spain today: a fascinating combination of tradition and modernity

reference librarians, and hand-outs containing useful information for new users about the library and its services, the norms of access, reader's rights, etc.

BNE's bid for technology

In the last two years, the Library has firmly embraced new technologies. Beyond the automated OPAC catalogue, the general inventory of manuscripts, electronic directory of Spanish Libraries and Hemeroteques and other related electronic resources, the BNE launched in 2008 an attractive digital platform named *Biblioteca Digital Hispánica (BDH)*.

The BDH uses MARC21, Dublin-core metadata and OAI/PMH protocols for full compatibility and harvesting. It currently contains almost 30.000 full-text heritage records (OCR-ed PDFs, TIFFs, JPEG and JPEG2000) representing the variety of the collections. The BDH offers usual functionalities, a semantic search engine and proposes virtual thematic collections for easy reference that have proven very useful for less advanced users. The digitization strategy is based on a *mirror* model covering the rich variety of supports within library holdings. As digitization advances, the BDH is, little by little, reflecting the material collections.

Since May 2009, the BDH has successfully introduced a pioneer service of printing on demand. The BNE has been the first European library to do so. Printing on demand has shown its usefulness for those wishing to print a given digital object at a reasonable price and so avoid cumbersome printing page-to-page by themselves.

Moreover, since last December, the BDH includes the EN©LAVE collection of contemporary copyrighted works (some 900 recent titles at this date) resulting of a R+D+i project in joint-venture with the Federation of Book Publishers. The EN©LAVE project, expected to contain some 3.000 titles by the end of the year, is already a favourite of our remote readers according to Google Statistics. EN©LAVE pursues to provide users with a new experience, to develop legal digital offers of in-copyright books, and to follow up their impact on reading habits in Spain. Thanks to its innovative character, EN©LAVE has gained a substantive support of

the National Research Plan (research line "Knowledge centres", managed by the Ministry of Industry). The BDH has contributed a number of heritage public domain titles to e-book platforms recently launched in Spain on a commercial basis. In spring 2010 and under licences from collecting societies, new virtual collections on Spanish classical and contemporary music will be added to the BDH using *streaming* technology. The result of a BNE research on interactive books will also soon be on line.

The BDH is equally accessible through TEL and Europeana and will soon be present at the World Digital Library, under the auspices of UNESCO.

The ambitious digitization 5-year programme of the BNE, generously sponsored by Telefonica (10 million Euros) will allow the addition of 200.000 more digitized works to the BDH before 2012.

Mention should also be made to our *Hemeroteca Digital*. It offers 670 periodicals and serials collections (XVIIIth-early XXth centuries) and is intensively used by researchers. As the BDH, the *Hemeroteca Digital* is accessible through our very popular, recently revamped multilingual website, annually visited by more than 1.500.000 remote users (over 9 million consults in 2009). The new web site hosts blogs, surveys, and other typical functionalities of Web 2.0, as well as links to our Facebook site (19.000 fans) and YouTube channel where remote users can see videos of our exhibitions and cultural activities, registered for this purpose.

Last December, the BNE has started the preservation of Spanish digital heritage through exhaustive crawling of 3 million URLs found in the domain .es. Crawlings will be repeated every quarter. This huge task is conducted in cooperation with the Internet Archive Foundation (USA).

Finally, the Library currently prepares the *Biblioteca Digital Iberoamericana*, a cooperative portal with Latin American National Libraries, to be equally launched in 2010 as a contribution to the commemoration of the Bicentenaries of Iberoamerican independences, to be followed by an e-learning platform for national librarians in Latin America. Both projects had been previously approved by ABINIA, organization regrouping National Libraries of Latin America, Portugal and Spain.

The National Library of Spain today: a fascinating combination of tradition and modernity

Cultural action at the BNE

The Library's main headquarter has two well-equipped exhibition rooms, 3 auditoriums and a popular Library Museum describing the history of printing, photography, registered music, cinema and, of course, the history of the Library itself. Conceived as a powerful pedagogic tool, the Museum organizes numerous activities for the youth and even for children, and keeps tight relations with the education system.

The Library also organizes annually "open-doors days" and is associated to the "White night" and "Viva America", two massive entertaining manifestations under the responsibility of the City of Madrid.

Because we have the privilege of being custodians of so many treasures, we believe that libraries, in general, and the BNE in particular, have a certain responsibility in creating conditions that permit children and teenagers to get familiar with the extraordinary universe of printing and, by so doing, promote new reading and research vocations. This will be particularly important in the digital era where children risk to directly jump into electronic resources such as the Net, with less and less opportunities to get familiar with physical supports of knowledge. On the other hand, the rapid development of digital libraries tends to decrease the number of library users at premises. Therefore, our strategy on cultural activities keeps this well in mind and has been carefully profiled to raise new audiences and new research vocations.

Cultural activities for adults provide unique opportunities for the general public to know better our rich cultural heritage, to respect it, to cherish it. Four exhibitions per year, with rigorous catalogues and pedagogical guides, and some 50 cultural events (conferences, encounters with writers, poets, celebrities talking about their own personal libraries, concerts, professional meetings of national and international scope, and even workshops, take place every month, free of charge, in our cultural spaces. Since 2009, two new cycles on literature have been added to the programme in cooperation with the embassies: European Dialogues and American Dialogues. A monthly printed programme of cultural activities is sent in advance to our distribution list (more than 7.000 addresses). Those in the list, classified by categories, also receive a personalized reminder by

e-mail for each single activity of potential interest for them. In 2009, more than 200.000 people have participated or attended cultural activities at the BNE.

National and international context

Beyond chairing the Spanish National Commission on digitization strategies (libraries, archives, museums and film archives) the BNE is a full member of the Spanish Council for Library Cooperation (Ministry of Culture) of CENL, CERL, EBLIDA and also an individual partner in several EU projects such as EDL Foundation, TEL, Minerva, Numeric, MICHAEL Plus, ENRICH and ARROW. It has recently joined the IIPC. The BNE is, of course, member of IFLA, ABINIA and other major international organizations of librarians. Moreover, as previously mentioned, the BNE has a prominent presence in the Web 2.0 through its activities in Facebook and its dedicated channel at YouTube. Several exciting initiatives are planned for our friends in Web 2.0 on the occasion of our Tercentenary.

This overview allows guessing the enormous potential of the BNE, for too long time unexplored. A lot has been made in these two years but a lot more remains to do in the near future. Leading the destiny of the BNE is nowadays a great responsibility, a major endeavour and a fascinating professional challenge. It necessarily requires a dynamic, creative and highly professional team, even more in times of economic crisis. Fortunately we do have it.

BIBLIOGRAPHY

1. <http://www.bne.es>
2. <http://bdh.bne.es>
3. <http://www.facebook.com/bne>
4. <http://www.youtube.com/bibliotecaBNE>

O mare grădină a spiritului: Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca

Ioan Chindriș

Autorul

Prof. dr. Ioan Chindriș, director, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca
E-mail: *biblacadj@yahoo.com*

Abstract

Biblioteca „David Prodan” este una dintre marile deținătoare de carte atât în Transilvania, cât și în întreg spațiul românesc. David Prodan a fost cel care a adunat cărțile în pericol de a fi distruse din cauza măsurilor de desființare a unor biblioteci luate de comuniști și le-a dus la sediul Filialei Academiei Române de la Cluj-Napoca. Astfel, în urmă cu 60 de ani, în cadrul Filialei din Cluj a Academiei Române, a luat ființă Biblioteca „David Prodan”.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca “David Prodan”; Academia Română; colecții; comunism*

Când pașii mă poartă printre stelajele înalte care le adăpostesc, mă cuprinde farmecul din versurile unui rubaiat al lui Omar Khayyam: „S-au desfăcut în juru-mi aprinși iar trandafirii. / Desfă-ți și tu simțirea în bucuria firii”. Sentimentul se înmiește la ideea că flo-rile pe care le mângâi cu mână tremurândă nu vor avea niciodată moarte, că vântul **nu** „va scutura azi floarea” și **nu** „va lua cu dânsul fermecătorul cânt”, cum se te-mea cu panică în suflet marele poet persan. Flori ale cugetului omenesc, vechile cărți te îmbie să le simți mireasma emanată parcă din lampa lui Aladin, care te poartă dincolo de veacul contondent, spre alte vremuri, alte ceruri și alte dimensiuni ale gândului. Cine n-a mângâiat copertele aristocrate ale cărților vechi dintr-o bibliotecă o face zadarnic în raftul librăriei, în preajma celor noi, căci simțurile lui nu-și vor putea defini noțiunea deplină de **carte**. Și nu va simți con-fraternitatea cu o lume parcă a zeilor, care sunt autorii magnificelor foliante scrise în urmă cu peste o jumătate de mileniu, mai vechi chiar unele, mai noi altele, în totalitatea lor mesaje exemplare ale istoriei spirituale, căreia încercăm mereu să-i prindem sensurile, ascunse și pline de mister unele, darnice în lumină altele.

De șase decenii, în inima Transilvaniei, la Cluj-Napoca, grădina unor atari splendori ale eflorescenței puterii omenești de creație își oferă nectarul tuturor celor dornici să-l simtă, fiind părtașa fidelă a primatului intelectual pe care urbea de pe Someș și l-a dobândit în acest răstimp. Născută odată cu Filiala Academiei Române din capitala istorică a provinciei, în 1950, aparținând acestei filiale, Biblioteca „David Prodan” este una dintre marile deținătoare de carte din arealul tezaurului și patrimoniului național românesc. Istoria ei este pilduitoare. A doua conflagrație mondială a lăsat în urmă haosul unei omeniri rănite în ființa ei intimă, rană amplificată dureros la noi, în România, de răsturnarea istoriei politice și instalarea comunismului. Dușmană declarată a tot ce însemna istorie și spiritualitate, ideologia noului regim se credea creatoareă începutului lumii, și ca atare orice valoare a trecutului îi era nu doar indiferentă, ci chiar era considerată dăunătoare. „Revoluția culturală” din 1948 a adus un cutremur instituțional tragic, în urma căruia mari fonduri de carte au rămas de izbeliște, ale nimănui, cei dintâi potențați comuniști din provincie fiind de un nivel „cultural” atât de

O mare grădină a spiritului: Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca

precar, încât nu-și dădeau seama la ce pot folosi cărțile. Erau bune de ars sau de aruncat în cea mai apropiată gărlă. Nordul provinciei ardelenne, care vreme de peste patru ani fusese sub stăpânirea nazistă a Ungariei lui Miklós Horthy, a atins limitele apocalipsului, prin haosul religios pe care îl crease centralismul ateu de tip sovietic, într-o zonă multiculturală și multiconfesională. O autentică „bibliotecă din Alexandria”, fragilă prin difuziunea ei orizontală, geografică, era pe cale să fie înghițită de valul distrugerii totale, nimeni din teritoriu necutezând a o apăra împotriva pumnului de fier al bolșevismului românesc violent.

A făcut-o, totuși, un om providențial, autentic Badea Cârțan al secolului al XX-lea, istoricul David Prodan. Provenea din mediu țărănesc autentic, consătean de peste veacuri al lui Sofronie din Cioara. Intelctual cu vederi de stânga, social-democrate, încă de dinaintea Războiului al Doilea Mondial, s-a bucurat de credibilitate la noii lideri politici comuniști, pe acest făgaș fiind ales ca membru al Academiei Române, în 1948. Prodan era însă un om de cercetare, și nu de politică. În vârtejul primejdios al încropirii „lumii noi”, comuniste, dar și a carierelor de mucava, Prodan a fost singurul ardelen care și-a aruncat privirea asupra dezastrului cărții din Transilvania. A bătut întreaga provincie, în condiții precare, în căutarea cărților rămase de izbeliște, care trebuiau salvate cu orice preț. Situația cea mai gravă era la Blaj, unde cărțile unicului centru istoric de cultură erau amenințate cu distrugerea. Desființarea cultului greco-catolic, la 1 decembrie 1948, a lăsat aceste comori ale culturii românești fără cea mai mică păvăză. În amintirile sale, David Prodan spune că edificiul Bibliotecii Centrale din Blaj era transformat în sediu al miliției comuniste, iar cărțile aruncate din rafturi. Le-a adus la Filiala Academiei din Cluj. O situație catastrofală a găsit la Satu Mare, unde, deși tolerată de regim, episcopia romano-catolică n-a făcut nici un gest pentru a apăra transformarea bibliotecii în atelier de strungărie. Iar cărțile au ajuns în curte, sub ploaie, vânt și zăpadă. Le-a adus la Filiala Academiei din Cluj și pe acestea. Comoară salvată după comoară salvată, îndârjire, oboseală, luptă cu inerția și neînțelegerea, ca până la urmă efortul urmașului de iobagi din Cioara să aibă ca rod una dintre cele mai bogate biblioteci ale României, probabil cea mai bogată ca număr total al cărților de tezaur și patrimoniu, adică al celor tipărite

înaintea anului 1800. Desigur, aceste puține cuvinte nu acoperă nici pe departe dimensiunile epopeei istorice a bibliotecii, al cărei erou central, în bună parte singular, nesprijinit și nu arareori sabotat, a fost David Prodan. Viitoarea monografie a instituției va încerca să valorizeze mai detaliat și mai adâncit actul istoric din urmă cu 60 de ani, când s-a înființat oficial biblioteca, în cadrul Filialei Cluj a Academiei Române.

Dramaticul început al bibliotecii s-a transformat, cu încetul, în ceea ce marele Will ar numi „o primăvară încântătoare”. Adunate împreună, comorile bibliofile din mai bine de jumătate din Transilvania revelau abia acum, completându-se, caracterul european al culturii provinciei, adâncimea istorică a erudiției dominante aici, varietatea și spiritul complementar ce se reflecta în ceea ce numim, prozaic, „depozitul de carte”. Odată cu inaugurarea noului edificiu al bibliotecii, în anii '70 ai secolului trecut, biblioteca academică din Cluj, azi Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca, a atras magnetic lumea intelectuală din marele centru uni-versitar, dar nu numai, în ceea ce am putea numi polul științific al acestei lumi. Căci numai aici se putea întâlni cititorul erudit cu o construcție informațională care îmbina într-un tot armonios cultura veche românească, pe cea a etniilor alogene din Transilvania și, mai ales, cultura europeană din al doilea mileniu creștin. Regina acestui ansamblu astfel armonizat este, desigur, marea bibliotecă personală a lui Timotei Cipariu, unică în cultura românească prin varietatea atracțiilor bibliofile care l-au stăpânit pe învățatul ardelen o viață întreagă. Biblioteca „David Prodan” este deținătoarea integrală a bibliotecii lui Cipariu. Pe baza comorilor adunate de el cu trudă și cheltuială, din toate părțile lumii, s-au conturat cele mai valoroase colecții ale bibliotecii. Cartea veche românească, din care biblioteca deține mai bine de 2 000 de unități, provine aproape în întregime din ceea ce cărturarul blăjean a adunat și studiat în secolul al XIX-lea, cu multe decenii înaintea debutului cercetării organizate a acestui eșantion cultural de către autorii *Bibliografiei românești vechi*. Colecția de carte veche românească de la Biblioteca „David Prodan” este a doua ca amploare din România, după aceea a Bibliotecii Academiei Române din București. Biblioteca clujeană deține unicul exemplar din România al

O mare grădină a spiritului: Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca

Octoihului lui Macarie din 1510, a doua tipăritură în ordine cronologică de pe teritoriul țării noastre, numită sentimental de către bibliofili „incunabul românesc”. Cu ocazia împlinirii a 500 de ani de tipar românesc, care se sărbătorește între anii 2008–2012, *Octoihul* de la Cluj-Napoca a fost reeditat în facsimil, în colaborare cu Mitropolia Ortodoxă de la Târgoviște. În aceeași colecție de carte veche românească se pot întâlni nu mai puțin de 7 tipăriri ale lui Coresi și ale fiului său Șerban. De remarcat *Molitvenicul* din 1567–1568, unicul cunoscut cu foaia de titlu păstrată, și rarismul *Triod slavon* din 1578, important în sine și interesant prin elementele bibliofile pe care le conține.

Cipariu a fost cel dintâi cercetător modern al fenomenului cultural pe care îl numim Școala Ardeleană. Una din mândriile bibliotecii, poate cea mai de preț floare a ei, este colecția de manuscrise ale autorilor din această vestită falangă literară națională. Sute de manuscrise ale lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior sau ale discipolilor acestora, în cea mai mare parte inedite încă, deschid un generos câmp de cercetare pentru istoria culturii. Pe baza acestor manuscrise s-au realizat în timp, dar mai ales în ultima vreme, ediții princeps ale unor scrieri care circulau, cu numele, în legendarul breslei erudite, dar nimeni nu le cunoștea conținutul. Ediții mai mediatizate sunt: sinteza istorică a lui Samuil Micu, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, în patru mari tomuri manuscrise, care a văzut lumina tiparului în 1995, și traducerea Bibliei Vulgata a lui Petru Pavel Aron din 1760, scoasă într-o monumentală ediție critică în 2005. De Timotei Cipariu se leagă și colecția de manuscrise orientale a bibliotecii, care numără 300 de exemplare, eșantion bibliofil la fel de misterios, care cheamă la cercetarea lui, încă neefectuată în profunzime. Colecția orientală a lui Cipariu cuprinde lucrări manuscrise în limbile ebraică, turcă, arabă și persană, căreia eruditul de la Blaj i-a adăugat o bibliotecă cu cărți orientale tipărite, conținând circa 1 000 de titluri. Cu cele două module ale sale, patrimoniul de orientale de la Cluj-Napoca este pe primul loc în România. Una dintre lucrările colecției orientale s-a făcut cunoscută pe plan internațional. Este o copie manuscrisă după lucrarea istorică a marelui scriitor persan Ferdousi, *Shah Nama* (Cartea regilor), ilustrată cu superbe compoziții în culori, înfățișând scene din lumea medievală a orientului

musulman. Elegantă la modul suprem, desigur foarte costisitoare la vremea ei, această copie a fost efectuată pentru biblioteca sultanilor turci, la o dată ulterioară anului 1430, după manuscrisul *Baysanghori*. Scris în limba persană, manuscrisul oferă surpriza unei viziuni grafice diferite de redacția originală, dându-ne posibilitatea să distingem alteritatea într-un ev ideologic și cultural aparent monolit. La fel de prețios, deși într-un registru grafic modest, este manuscrisul ebraic cu rugăciuni de sărbători *Mahzor roma*, datând de la 1399, realizat în Spania în condiții culturale-istorice deosebite.

Din direcție culturală diferită, aceea a Europei medievale, provine colecția de incunabule pe care biblioteca le deține, în număr de 177 de unități, ocupând locul al treilea pe țară în acest sens. Aceste nestemate ale oricărei biblioteci nu au, în cazul Transilvaniei, doar rolul unor comori teaurizate. De pildă, cunoscuta cronică a lui Ioan Thuróczi, *Chronica Hungarorum*, se păstrează în două ediții incunabule, ambele tipărite în 1488, la Brno și la Augsburg, identice ca text, dar foarte diferite ca design și grafică. Pe lângă informația istorică timpurie, pe care cronică o conține despre istoria românilor, una dintre ediții este ilustrată cu zeci de gravuri, care conservă imaginarul medieval despre oamenii, faptele acestora, bătăliile și marile evenimente sociale din acea vreme. Dintre incunabulele foarte rare în lume, în colecția academică de la Cluj-Napoca se păstrează *Bucolica* lui Vergilius Maro, din 1498, *Ars minoră* a lui Aelius Donatus, din 1500, un *Breviarium romanum*, tipărit la Veneția în 1497, și altele. O curiozitate a acestui eșantion bibliofil de la Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca este ceea ce specialiștii bibliotecii numesc „incunabulul ratat”. Este vorba de lucrarea prelatului și filologului italian Nicolo Perotti, *Cornucopia, sive commentaria linguae Latinae*, lucrare de mari dimensiuni, a cărei tipărire s-a încheiat la 28 mai 1501, la Veneția. Desigur, tipărirea cărții a început în 1500, dar evul incunabulelor, încheiat arbitrar de posteritate la 31 decembrie 1500, a prins-o „pe drum” și a expedit-o peste răzorul artificial creat, tăindu-i privilegiul de a se numi incunabul.

O colecție mai puțin cunoscută, dar neobișnuit de valoroasă, cu care biblioteca academică de la Cluj-Napoca deține primatul pe țară, este aceea a foilor volante. De notat că acest

O mare grădină a spiritului: Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca

termen diferă aici de ceea ce se înțelege în alte biblioteci, de pildă la Biblioteca Academiei Române din București, unde prin foaie volantă se definește orice tipăritură „zburătoare”, cu caracter de script ocazional. Din această accepțiune rezultă un conglomerat de tipărituri spontane, cele mai multe fiind afișe de o diversitate tipologică deconcertantă, în marea lor majoritate târzii sau recente.

Colecția de foi volante de la Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca este un eșantion cu caracter istoric vechi de peste trei secole și cu un profil cu totul deosebit. Aici este vorba exclusiv de tipărituri care conțin texte emane sistematically de autoritățile politice, administrative sau ecleziastice din Imperiul Austriac, în limbile latină, română, maghiară și germană, după caz, cu caracter de contact direct al acestor autorități cu cetățenii statului. Amestecul de monitor oficial și „dat cu toba” tiparului către cei interesați sau vizați vine din Evul Mediu, sub monarhiile Habsburgice din secolul al XVIII-lea și începutul celui următor comunicându-se în acest fel un conținut pertinent de politica iluministă a puterii politice și administrative. Cele peste 3 000 de asemenea foi volante, datând dintre anii 1701–1849, constituie un izvor documentar excepțional pentru cercetătorii perioadei și arealului statal amintit, prin mulțimea infinită de probleme, mai mari sau mai modeste, pe care autoritățile de tot felul le explicau, le impuneau sau pur și simplu le aduceau la cunoștința cetățenilor.

Spicuirile de mai sus nu reflectă nici pe departe bogăția unei biblioteci care numără circa o jumătate de milion de cărți și tipărituri de patrimoniu. O evidență recentă a depistat 1500 de exemplare din Biblie, tipărite începând cu perioada incunabilelor și până astăzi. Peste 80% din aceste ediții sunt anterioare anului 1800, cele din perioada Renașterii și Umanismului îmbinând fastul tipografic cu o uluitoare erudiție a editorilor. Și înșirarea ar putea continua, cu alte familii bibliofile la fel de importante și valoroase. Prin toate atracțiile ei, această grădină a spiritului uman, care este Biblioteca „David Prodan” din Cluj-Napoca, s-a definit în cei 60 de ani de existență ca un corn al abundenței pentru cercetători, dar și pentru tinerii studenți și doctoranzi care vor să bată la poarta științelor umaniste. Ei găsesc aici liniștea necesară studiului, o atenție binevoitoare din partea

custozilor și, mai ales, atmosfera plină de încurajare a unei calde confraternități de breaslă.

A great garden of spirit: The „David Prodan” Library of Cluj-Napoca

Ioan Chindriș

Author

Prof. dr. Ioan Chindriș, director, Romanian Academy Library, Cluj-Napoca Branch
E-mail: *biblacadj@yahoo.com*

Abstract

The „David Prodan” Library is one of the greatest owners of books both in Transilvania and in the entire Romanian land. David Prodan was the one who collected the books spread around by communists and took them to the headquarters of the Romanian Academy Section in Cluj-Napoca. Thus, 60 years ago, the „David Prodan” Library was founded within the Romanian Academy Section in Cluj.

Keywords: *The “David Prodan” Library; The Romanian Academy; collections; communism*

When my steps take me to the high shelves that shelter them, I am thrilled by the charming verses of Omar Khayyam’s rubaiyat: “While the rose blows along the river brink, with old Khayyam and ruby vintage drink”. The feeling gets higher while thinking that the flowers you touch with a shivering hand will never die, that the wind „will **not** whither the flowers today” and it will **not** „take with it the charming chant” as the great Persian poet would fear. So much like flowers of human conscience, old books invite you to feel their scent coming from Aladdin’s lamp that takes you beyond the blunt century to other times, other heavens, and other dimensions of thought. He who has never comforted the aristocratic covers of old books in a library, will vainly do that on the shelves of a book store, with new ones, as his senses will not be able to fully define the concept of **book**. Moreover he will not feel the fraternity with a world like of gods, who are authors of magnificent sheets written over half a millennium ago, some even older, others newer, but all of them exemplary messages of spiritual history, that we always try to catch the meanings, some hidden and full of mystery, others generous in light.

For six decades, in the heart of Transilvania, at Cluj-Napoca, the garden of such splendors of human creative power, offer its nectar to all those willing to taste it, sharing the intellectual primary place that the city on the river Someș gained over time. Born at the same time with the Romanian Academy Branch in the historical capital of the province, in 1950, and belonging to that, The “David Prodan” Library is one of the great book holders in the area of Romanian treasure and national heritage. Its history is exemplary. The Second World War has left behind the chaos of humankind wounded in its very intimate being, a wound painfully amplified in our case, in Romania, by the overthrow of the political history and the establishment of communism. A declared enemy of everything which meant history and spirituality, the ideology of the new regime considered itself the creator of the world and hence, any value of the past was considered not only indifferent, but actually harmful. “The cultural revolution” in 1948 brought over a tragical institutional earthquake, which left behind large amounts of books laying around, belonging to no one. The communist potentates in the

A great garden of spirit: The „David Prodan” Library of Cluj-Napoca

countryside had such a poor “cultural” level that they could not realize what the books were good for. They were good to make fire or be thrown away into the nearest river. The North of the province, which was for four years under the Hungarian Miklós Horthy Nazi rule, touched the Apocalypse limits by the religious chaos created by the Soviet atheist centralism, in a multicultural and multi confessional area. A real “Library of Alexandria”, fragile by its horizontal, geographical diffusion”, it was about to be swollen by the wave of total destruction, nobody in the region ever daring to rescue it from the iron fist of the violent Romanian bolshevism.

It was done, however by a providential man, a kind of Badea Cârțan (1) of the 20th century, the historian David Prodan. He came from a genuine peasant environment, a village neighbor over centuries of Sofronie of Cioara. A left, social-democrat intellectual, from before the Second World War, he enjoyed the trustworthiness of the new communist leaders, as such being elected as member of the Romanian Academy in 1948. Prodan was however a researcher, and not a politician. In the dangerous vortex of establishing the communist “new world”, a world of cardboard careers, too, Prodan was the only Transylvanian to cast eyes over the disaster of books in Transylvania. He traveled throughout the whole province, in poor conditions, looking for abandoned books which needed to be rescued at any rate. The worst situation was found in Blaj, where the books of the only historical cultural center where in danger of destruction. The abolition of the Greek-Catholic cult on December 1, 1948, had left these treasures of Romanian culture without the slightest shelter. David Prodan noted in his memoirs that the building of the Central Library of Blaj was changed into the communist militia headquarters and books were thrown out of shelves. He brought them to the Academy Branch in Cluj. A catastrophic situation was found in Baia Mare, where the Roman-Catholic episcopate, although tolerated by the regime, made no gesture to defend the transformation of the library into a turning workshop. The books were left in the yard, under rain, wind and snow. He brought them also to the Academy Branch in Cluj. Saved treasure after saved treasure, obstinacy, fatigue, fighting inertia and misunderstanding, so that eventually, the

efforts of the successor of serfs in Cioara had as result one of the richest libraries in Romania, probably the richest for the total number of treasure and heritage books, i.e. books printed before 1800. Of course, these few words are far from covering the dimensions of the historical epic of the library, whose main hero, largely single, unsupported and quite often sabotaged, was David Prodan. The future monograph of the institution will try to minutely and deeply evaluate the historical act 60 years ago, when the library was officially established in the Cluj Branch of the Romanian Academy.

The dramatic start of the library was changed gradually, into what the great Will would call “a charming spring”. Put together, the bibliophile treasures in more than a half of Transylvania revealed only now, the European nature of the province culture, the deep historical erudition dominant here, the variety and complementary spirit reflected in, what is prosaically called, “book store”. With the inauguration of the new library building in the 70s of the last century, the library of the Academy in Cluj, today’s “David Prodan” Library in Cluj-Napoca, magnetically attracted the intellectual world of the great university center, and not only that, in what can be called the scientific pole of this world. For only here the erudite reader could meet an information construction which harmoniously combined the old Romanian culture, that of the indigenous nationalities of Transylvania, and particularly, the European culture of the second Christian millennium. The queen of this harmonized ensemble is, certainly, the great private library of Timotei Cipariu, unique in the Romanian culture through the variety of bibliophile attractions that have mastered the Transylvanian scholar for a lifetime. The “David Prodan” Library is holding the entire Library of Cipariu. The most important library collections were shaped on the basis of treasures collected by him in toil and expense, from all over the world. The Romanian old books, of which the library holds more than 2000 units, comes almost entirely from what the scholar in Blaj collected and studied in the 19th century, decades before the beginning of the organized research of this cultural sample by the authors of the *Old Romanian Bibliography*. The collection of old Romanian books in “David Prodan” Library is the second large such collection in Romania, after

A great garden of spirit: The „David Prodan” Library of Cluj-Napoca

the Romanian Academy Library of Bucharest. The library in Cluj holds the only copy in Romania of the 1510 *Octoechos* of Macarie, the second printing in chronological order on our territory, sentimentally called by bibliophiles “The Romanian incunabulum”. On the occasion of the 500th anniversary of Romanian printing, celebrated yearly between 2008 and 2012, the *Octoechos* of Cluj-Napoca was re-published in facsimile, in cooperation with the Orthodox Metropolitan Church of Târgoviște. In the same collection of old Romanian books one can find no less than 7 prints of Coresi and his son Șerban. Mention should be made on the 1567-1568 *Prayer Book*, the only one known and having its title page well preserved, and the very rare 1578 *Slavonic Triod*, important *per se* and interesting through the bibliophile elements it contains.

Cipariu was the first modern researcher of the cultural phenomenon called Școala Ardeleană. One of the library's prides, maybe the most precious of its flowers, is the collection of manuscripts belonging to the authors who were members of this national literary phalanx. Hundreds of manuscripts of Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior or their disciples, most of them still unpublished, open a generous field of study for the history of culture. Over the years, but especially lately, first editions based on these manuscripts were printed of writings that circulated under the name of the legendary erudite guild, but nobody knew their contents. More widely covered editions are: the historical synthesis of Samuil Micu, *The history, things and deeds of Romanians*, in four large manuscript volumes, which saw the light of printing in 1995 and the translation of Biblia Vulgata of Petru Pavel Aron in 1760, published as a monumental critical edition in 2005. Timotei Cipariu is also connected with the collection of Oriental manuscripts of the library, which includes 300 copies, an equally mysterious bibliophile sample, which calls for its research, still not made in depth. The Oriental collection of Cipariu includes manuscript writings in Hebrew, Turkish, Arabic, and Persian, to which the erudite in Blaj added a library of Oriental printed books, containing about 1000 titles. With its two modules, the heritage of Oriental books in Cluj-Napoca is situated on the first place in Romania. One of the writings belonging to the Oriental collection was

internationally acknowledged. It is a manuscript copy of the historical work of the great Persian writer Ferdousi, *Shah Nama* (The book of kings), illustrated by exquisite colored compositions, showing scenes of medieval life of Muslim Orient. Of supreme elegance and, certainly, very expensive for that period, this copy was made for the Turkish sultans library, at a later date to 1430, after the *Baysanghori* manuscript. Written in Persian, the manuscript provides the surprise of a different graphical vision from the original wording, enabling us to distinguish otherness in a seemingly monolithic ideological and cultural age. Equally valuable, although in a modest graphical register is the Hebrew manuscript *Mahzor roma*, with celebration prayers, dating from 1399 and achieved in Spain, in special cultural and historical conditions.

The collection of incunabula held by the library comes from a different cultural direction, that of the medieval Europe. It contains 177 units, which places it on the third place in Romania in this respect. These real gems of any library do not have, in the case of Transilvania, only the role of hoarded treasures. For instance, the well known chronicle of Ioan Thuróczi, *Chronica Hungarorum*, is kept in two incunabulum editions, both printed in 1488, in Brno and Augsburg, with identical text, yet very different in design and graphics. In addition to the early historical information that the chronicle gave on Romanian history, one of the editions is illustrated with tens of engravings which preserve the medieval imagery about people, their deeds, the battles and social events of that time. Of the very rare incunabula in the world, in the academic collections in Cluj they stored Virgil Maro's *Bucolica*, from 1498, Aelius Donatus's *Ars minor*, from 1500, a *Breviarium Romanum*, printed in Venice in 1497, and others. A curiosity of this bibliophile sample from the “David Prodan” Library in Cluj-Napoca is what the experts call a “missed incunabulum”. It is the work of Nicolo Perotti, the Italian minister and philologist, *Cornucopia, sive commentaria linguae Latinae*, a work of large dimensions, whose printing was finished on May 28, 1501, in Venice. Of course, the book printing was started in 1500, but the age of incunabula, arbitrarily ended on December 31, 1500, found it “on its way” and sent it over the artificially created border, depriving it from the

A great garden of spirit: The „David Prodan” Library of Cluj-Napoca

privilege of being called an incunabulum.

A less known collection, but unusually valuable, for which the academic library in Cluj-Napoca holds the first place in the country, is that of pamphlets. It should be noted that this term has a different meaning here from what is understood in other libraries, such as the Romanian Academy Library in Bucharest, where a pamphlet is any printed “flyer”, having the nature of an occasional script. A mixture of spontaneous prints follows from this, most of them being posters of a large typological diversity, of which a large number are either late or recent.

The collection of pamphlets at the “David Prodan” Library in Cluj-Napoca is a historical sample of over three centuries old and having a totally special profile. We are talking here exclusively about prints containing texts systematically issued by the political, administrative or ecclesiastical authorities of the Austrian Empire in Latin, Romanian, Hungarian and German languages, as appropriate, and characterized by direct contact of these authorities with the citizens of the state. The mixture of an official gazette and printed “thrumming on” by those interested or viewed comes from the Middle Ages, under the Habsburg monarchs in the 18th century and the beginning of the following century, communicating this way some relevant content of the Enlightenment’s policy of the political and administrative power. The over 3000 such pamphlets, dating from 1701 to 1849, are an exceptional documentary source for the researchers of the mentioned period and state area, by the huge number of problems, big or modest, which the authorities of all kinds would explain, impose or simply bring to the public conscience.

The episodes above do not reflect but in brief the richness of a library which holds about half a million of books and heritage printed material. Recent statistics found 1500 copies of the Bible, printed from the times of incunabula up to the present. Over 80% of these editions proceed the year 1800, those from the Renaissance and Humanism combining the printing ceremony with an astounding erudition of the publishers. The list could go on with other equally important and valuable bibliophile families. Through all its attractions, this garden of the human spirit which is the “David Prodan” Library in Cluj-Napoca, defined itself in its 60 years of existence as a

cornucopia for researchers, but also for the young students and graduate students who want to knock on the door of humanities. They find here the necessary peace of mind, a benevolent attention from the librarians and, above all, the encouraging atmosphere of a warm fraternity of guild.

NOTE

1. Badea Cârțan - nickname of Gheorghe Cârțan (1849–1911), a self-taught Romanian shepherd who fought for the independence of the Romanians of Transylvania (then under Hungarian rule inside Austria-Hungary), distributing Romanian-language books that he secretly brought from Romania to their villages. In all he smuggled some 200,000 books for pupils, priests, teachers and peasants (*translator’s note*).

Cărțile, bibliotecile și cultura - valori universale ale societăților civilizate

Ismet Ovcina

Autorul

Dr. Ismet Ovcina, Director, Biblioteca Națională și
Universitară din Bosnia și Herțegovina
E-mail: *ismet@nub.ba*

Abstract

Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina este cea mai importantă bibliotecă a acestei țări. În articol sunt subliniate câteva aspecte ce privesc istoricul bibliotecii, dar și câteva dintre problemele întâmpinate în procesul de valorificare a colecțiilor.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina; colecții; proiecte europene*

Timp de șaizeci și patru de ani, Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina (NULB&H) a fost instituția centrală din domeniul bibliologiei în Bosnia și Herțegovina.

Cărțile, bibliotecile și cultura sunt valori universale ale societăților civilizate și surse inepuizabile pentru dezvoltarea intelectuală și spirituală a omenirii. Existența națiunilor, istoria lor, gradul lor de educație, știință și cultură au fost reflectate în patrimoniul documentar din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. Bibliotecile constituie o componentă indispensabilă și de neînlocuit a infrastructurii culturale, educaționale și informaționale a societății. În definitiv, acestea fac parte indestructibilă din patrimoniul cultural național. Ele au fost înființate pentru binele comunităților de utilizatori în scopul susținerii drepturilor acestora de acces la informație, date și idei și pentru a le oferi cetățenilor serviciile lor fără deosebire de rasă, naționalitate, religie, cultură, apartenență politică, vârstă, sex sau orientare sexuală.

Primul act de recunoaștere legală a NULB&H a apărut în urmă cu 64 de ani. Prin Regulamentul privind Biblioteca Publică a Federației Bosnia și Herțegovina, publicat în 31 octombrie 1945, biblioteca a fost definită drept „biblioteca centrală de stat a Federației Bosnia și Herțegovina” în cadrul fostei Iugoslavia. Încă din prima zi, această instituție a fost nu doar un depozit de cărți deoarece, printre altele, avea rol în consolidarea și conducerea bibliotecilor din Bosnia și Herțegovina, iar cu timpul a câștigat o largă recunoaștere în fosta Iugoslavia.

În conformitate cu necesitatea de a funcționa ca bibliotecă universitară, a fost redenumită Biblioteca Publică și Universitară din Bosnia și Herțegovina. Din 1995 poartă numele de Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina. În perioada 1945-1992, biblioteca noastră s-a dezvoltat continuu. A devenit una dintre cele mai recunoscute instituții de acest tip din fosta Iugoslavia și a devenit foarte recunoscută ca instituție culturală de importanță majoră pentru Bosnia și Herțegovina. Patrimoniul cultural inestimabil conținut în colecțiile NULB&H care nu au dispărut în incendiul la care, din păcate, au fost expuse cărțile, trebuie să devină accesibil necondiționat pe plan internațional, întrucât face parte de drept atât din patrimoniul cât și din

Cărțile, bibliotecile și cultura - valori universale ale societăților civilizate

identitatea culturală europeană și vorbește despre coexistența culturilor, națiunilor și religiilor de-a lungul secolelor.

Clădirea din Vijecnica (care adăpostește NULB&H începând din 1949) a fost incendiată în 1992, când o mare parte din colecțiile de cărți și alte documente care atestă îndelungata istorie a Bosniei și Herțegovinei au fost distruse. Aproape două milioane de unități bibliotecare au pierit în flăcări.

Datorită efortului enorm al angajaților bibliotecii și a unui număr de cetățeni, o parte din documentele deținute de bibliotecă au fost salvate. Deosebit de important este faptul că o mare parte a colecțiilor speciale, care stau mărturie pentru caracterul multietnic, multicultural și multiconfesional al Bosniei și Herțegovinei, ca și pentru tradiția coexistenței națiunilor și culturilor din această regiune, au fost salvate. Realitatea este că această instituție are astăzi anumite dificultăți, în special de natură financiară, din cauza cărora nu poate funcționa așa cum am dori noi să funcționeze. Rezultatul acestei situații este participarea slabă a NULB&H la proiecte europene de digitizare a colecțiilor bibliotecii, ceea ce aduce prejudicii societății din Bosnia-Herțegovina ca întreg. Caracterul multicultural al Bosniei și Herțegovinei este o realitate indestructibilă, iar conținutul colecțiilor NULB&H demonstrează acest lucru. Aceste colecții conțin, printre altele, documente scrise și tipărite cu caractere și în limbi ale civilizațiilor din est și vest: latină, greacă, slavonă veche, arabă, turcă, persană, ebraică, italiană, franceză, rusă, germană, maghiară și multe alte limbi. Curiozitatea, numai în această zonă, o constituie documentele scrise în arabă, o scriere arabă reformată utilizată în scrierea în limba bosniacă, precum și scrierea bosniacă sau cu caractere chirilice bosniace. Carta lui Kulin Ban, cel mai vechi document de stat bosniac, a fost scrisă în grafia bosniacă și cu text paralel în limba latină. Originalul cartei, datând din secolul al 12-lea, se păstrează la Sankt Petersburg la Academia Rusă de Științe, iar două transcrieri se păstrează la Academia de Stat din Dubrovnik.

Renovarea și reconstrucția clădirii din Vijecnica și a colecțiilor sale de cărți și alte materiale documentare reprezintă nu numai o provocare arhitecturală, ci și una financiară.

Reconstrucția noii clădiri a bibliotecii a

început după încheierea războiului. Prima etapă a reconstrucției a fost finanțată de guvernul austriac. Uniunea Europeană a oferit fonduri pentru etapa următoare a reconstrucției. De asemenea, un anumit număr de biblioteci, printre care Biblioteca Națională a Serbiei, Biblioteca Națională a Franței, Biblioteca Regală din Olanda, Biblioteca Națională a Austriei, Biblioteca Națională a Norvegiei, Biblioteca Națională din Cipru și-au adus contribuția la reînnoirea colecțiilor bibliotecii, ceea ce înseamnă un mesaj important și un sprijin pentru NULB&H. În prezent, Uniunea Europeană este foarte activă în sprijinirea continuării reconstrucției clădirii din Vijecnica și pentru asta îi suntem foarte recunoscători. Cu toate acestea, este discutabil ce instituție va fi găzduită de această clădire - Biblioteca Națională și universitară din B & H sau o altă instituție, inclusiv Municipality orașului. După părerea mea, Vijecnica trebuie să fie reconstruită ca o bibliotecă modernă, care să dețină resurse tradiționale și digitizate reprezentate în mod egal în colecțiile sale. Scopul final ar trebui să fie crearea unei arhive digitale care să permită lumii întregi să acceseze literatură din B & H și literatură despre Bosnia și Herțegovina, ca țară a unei tradiții seculare în privința toleranței și a pluralismului cultural. Reconstrucția clădirii din Vijecnica ar trebui să servească drept model pentru alte biblioteci și centre de informare din B & H.

Bibliotecile, în calitate de instituții care se ocupă cu organizarea cunoștințelor și a informației, sunt în comunicare și cooperare reciprocă și reprezintă locul ideal pentru întâlnirea diferitelor culturi, pentru promovarea și schimbul de idei și informații. Materialele de bibliotecă în diferite limbi și scrieri, prezentările multimedia ale altor culturi în fața comunităților locale precum și dezvoltarea unor relații strânse cu alte instituții culturale, educaționale, științifice și informaționale, atât din țară cât și din străinătate, trebuie să se considere drept indicatori de performanță pentru biblioteci.

După încheierea războiului au fost întreprinse o serie de activități pentru colectarea de materiale de bibliotecă și pentru găsirea unui loc unde să fie situată bibliotecă. În prezent, materialele de bibliotecă sunt prelucrate, depozitate și utilizate cu regim temporar la NULB&H din Sarajevo University Campus (fosta baracă militară a

Cărțile, bibliotecile și cultura - valori universale ale societăților civilizate

Mareșalului Tito).

Astăzi, biblioteca are mai multe săli de lectură cu peste 300 de locuri. În afară de sălile de lectură generale, biblioteca are săli de lectură austriece și egiptene, o sală de lectură pentru cercetători și una pentru carte veche și carte rară. Întrucât NULB&H este o bibliotecă în care se depozitează publicații ale Băncii Mondiale și ale NATO, toate publicațiile acestor organizații sunt disponibile pentru utilizatorii din Sala de lectură pentru publicațiile Băncii Mondiale și din Sala de lectură Euro-Atlantică. Evident că avem multe planuri de viitor, mai ales în sfera digitizării, dar, din păcate, suntem în imposibilitatea de a întreprinde această activitate fără sprijin financiar suplimentar. În măsura posibilităților, Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina realizează proiecte și lansează inițiative în scopul dezvoltării unei biblioteci moderne și a unei rețele de informații în conformitate cu standardele europene. Este inițiatorul unor proiecte care îmbunătățesc infrastructura științifică a Universității din Sarajevo și consolidează comunitatea științifică și de cercetare din Bosnia și Herțegovina. Prin construirea sistemului E-CRIS.BH (Current Research Information System in Bosnia and Herzegovina), care conține date despre cercetători, institute de cercetare și proiecte de cercetare, se activează legătura dintre sistemul de informare în cercetare din B & H cu sistemele similare din Europa și din lume. Prin construirea Bibliotecii Virtuale din B & H în cooperare cu Institute of Information Sciences din Maribor, am acceptat rolul de nod în rețeaua de biblioteci din Bosnia și Herțegovina. Ca membru și reprezentant al Bosniei și Herțegovinei în asociațiile profesionale internaționale (IFLA, CENL, TEL, LIBER) NUBB&H susține construirea bibliotecii și a sistemului de informare globale în care bibliotecarii și specialiștii în informare pot pune în aplicare conceptul colectării și diseminării informațiilor și utilizarea cunoștințelor umane.

Aș sublinia activitatea editorială semnificativă a bibliotecii. La noi se publică patru serii de lucrări: Bibliografia bosniacă-herțegoviniană, Memoria Bosniacă, Literatura profesională bibliologică și Memoria Mundi. În perioada 1996-2009 la NULB&H s-au publicat 76 de titluri. Cel mai reprezentativ este *Bosniaca*, revista Bibliotecii Naționale și Universitare din

Bosnia și Herțegovina. Aceasta apare o dată pe an și abundă în subiecte legate de bibliologie și știința informării. La Târgul Internațional de Carte de la Sarajevo din 2009 i s-a atribuit premiul pentru cea mai bună revistă publicată între două ediții ale târgului. *Bosniaca* a fost inclusă într-una dintre bazele de date ale EBSCO începând de anul trecut și a fost propusă pentru includerea în baza de date Web of Science. Suntem totodată onorați să fim participanți deplin în *The European Library* din 2008. Oferind acces la resursele bibliotecilor naționale europene, *The European Library* oferă posibilități de acces la patrimoniul național al Bosniei și Herțegovinei.

Existența fructuoasă timp de 64 de ani, experiența și rezultatele obținute consolidează voința acestei instituții și a angajaților săi de a obține rezultate mai bune.

Calea noastră, după cum se vede, este calea cunoașterii, a dezvoltării și a progresului într-o astfel de țară dezvoltată și prosperă, ca Bosnia și Herțegovina. În ciuda tuturor dificultăților, Biblioteca Națională și Universitară din Bosnia și Herțegovina urmează această viziune, își educă bibliotecarii, își modernizează tehnologia informației, își dezvoltă sistemul de bibliotecă și informare, reprezintă Bosnia și Herțegovina în asociațiile profesionale internaționale și își sporește producția editorială.

În fine, considerăm că instituția noastră își aduce indiscutabil contribuția la afirmarea și conservarea patrimoniului cultural al Bosniei-Herțegovina, la procesul educativ, la știință și cercetare și la dezvoltarea societății informaționale orientată spre Europa. Prin urmare, ne așteptăm ca autoritățile competente să ia decizia privind statutul legal al acestei instituții care admite condițiile de fapt și de drept și respectă continuitatea legii. Acest lucru ar crește în mare măsură rolul Bibliotecii Naționale și Universitare din Bosnia și Herțegovina de recunoscută instituție culturală de importanță majoră pentru Bosnia și Herțegovina.

(Tradus din originalul în lb. engleză)

Books, libraries and culture - universal values of civilized societies

Ismet Ovcina

Author

Dr. Ismet Ovcina, Director, National and University Library of Bosnia and Herzegovina
E-mail: *ismet@nub.ba*

Abstract

The National and University Library of Bosnia Herzegovina is the most important library in this country. The article highlights several aspects relating to the library history, but also some problems encountered during the recovery of the collections.

Keywords: *The National and University Library of Bosnia and Herzegovina; collections; European projects*

For sixty-four years, the National and University Library of Bosnia and Herzegovina (NULB&H) has been the central institution in the field of librarianship in Bosnia and Herzegovina.

Books, libraries and culture are universal values of civilized societies and invaluable and inexhaustible source of multidisciplinary intellectual and spiritual development of mankind. The being of nations, their histories, the extent of their education, science and culture have been recognized in written documentary heritage from beginnings to present day. Libraries are indispensable and irreplaceable component of cultural, educational and information infrastructure of society. Besides, they are irreplaceable part of cultural heritage. They are founded for the well-being of user communities in order to support their rights to access information, data and ideas, and provide their services for all citizens without regard to their race, nationality, religion, culture, political affiliation, age, sex or sexual orientation.

The first legal framework of NULB&H was introduced 64 years ago. By the Regulation on Public Library of Federal Bosnia and Herzegovina, issued on October 31, 1945, the Library was defined as "central state library of Federal Bosnia and Herzegovina" within ex-Yugoslavia. From the first day this institution was not only a mere book storage because, among other things, it had consolidating and leading role among libraries in Bosnia and Herzegovina and over time it became very recognized in ex-Yugoslavia.

In compliance with necessity to function as university library, it was renamed the Public and University Library of Bosnia and Herzegovina. Since 1995 it has had the name the National and University Library of Bosnia and Herzegovina. In the period from 1945 to 1992 our library was continually developed. It was one of the most recognized institutions of its kind in ex-Yugoslavia and became very recognized as the cultural institution of great importance to Bosnia and Herzegovina. Invaluable cultural heritage, contained in the collections of NULB&H which were not burnt in the fire, to which books were unfortunately exposed, should be unconditionally accessible at international level because it makes a recognized component of both European cultural heritage and identity, and speaks of coexistence of

Books, libraries and culture - universal values of civilized societies

cultures, nations and religions through centuries.

The building of Vijećnica (where NULB&H was housed since 1949) was set on fire in 1992 when the great part of book collections and other documents testifying to long history of Bosnia and Herzegovina was destroyed. Almost two million of library items went up in flames.

Owing to enormous effort of library employees and a certain number of citizens, a part of library holding was saved. It is particularly important that a great part of special collections, which testify about multiethnic, multicultural and multiconfessional character of Bosnia and Herzegovina and tradition of coexistence of nations and cultures in this area, were saved. The reality is that this institution today has certain difficulties, especially those of financial character because of which it cannot function as we want it to function. The result of such situation is poor participation of NULB&H in European projects of digitization of library holdings, which is to the prejudice of Bosnian-Herzegovinian society on the whole. Multicultural character of Bosnia and Herzegovina is an indestructible reality and the content of NULB&H collections testifies about it. These collections, among other things, contain documents written and printed in scripts and languages of civilizations of East and West: Latin, Greek, Old Slavonic, Arabic, Turkish, Persian, Hebrew, Italian, French, Russian, German, Hungarian and many other languages. The curiosity of only this area are documents written in Arabic, reformed Arabic script for writing in Bosnian language, and Bosancica or Bosnian Cyrillic script. The Charter of Kulin Ban, the oldest Bosnian state document, was written in Bosancica script with parallel text in Latin language. The original of the Charter, dated from 12th century, is kept in St. Petersburg at Russian Academy of Sciences in St. Petersburg, and two transcripts are kept in State Archive in Dubrovnik.

Renewal and reconstruction of Vijećnica and its collections of books and other documentary material present not only architectural, but also financial challenge.

Reconstruction of the old library building started after the war ending. The first stage of reconstruction was financed by Austrian government. European Union has provided funds for the next stage of reconstruction. Also, a certain number of libraries, among them the National

Library of Serbia, the National Library of France, the Royal Library of the Netherlands, the National Library of Austria, the National Library of Norway, the National Library of Cyprus, have given their contribution to renewal of library collections, which carries an important message and gives a support to NULB&H. Currently, The European Union is very active in supporting the continuation of reconstruction of Vijećnica building and we are very grateful for that. However, it is questionable which institution will be housed in this building – the National and University Library of B&H or some other institution, including City Administration. In my opinion Vijećnica should be reconstructed as modern library with both traditional and digitized resources equally represented in its holdings. The ultimate goal would be to create digital archive which would enable the whole world to access literature from B&H and literature about Bosnia and Herzegovina as the country of centuries-long tradition of tolerance and cultural pluralism. Reconstruction of Vijećnica should serve as a model for the renewal of other libraries and information centers in B&H.

Libraries, as institutions dealing with organization of knowledge and information, are in mutual communication and cooperation, and they are ideal places for meeting of different cultures, promotion and exchange of ideas and information. Library material in different languages and scripts, multimedial presentation of other cultures to local communities and development of close relations with other cultural, educational, scientific and informational institutions, both domestic and foreign, should be considered as library performance indicators.

After the war ending a number of activities were undertaken to collect library material and to find a place where the library would be located. Now, library material is processed, stored and used at temporary facilities of NULB&H in Sarajevo University Campus (former military barrack Marshall Tito).

Today, the Library has several reading rooms with more than 300 seats. Besides general reading rooms, the Library has Austrian and Egyptian reading rooms, reading room for researchers and reading room for old and rare books. Since NULB&H is a depository library for publications of the World Bank and NATO, all publications of

Books, libraries and culture - universal values of civilized societies

these organizations are available to users in the Reading room for World Bank publication and Euro-Atlantic reading room. Naturally, we have many plans for future, especially within the sphere of digitization, but unfortunately, we are unable to undertake this activity without further financial support. To the extent possible, the National and University Library of B&H has been realizing projects and launches initiatives for the purpose of developing modern library and information network complying with European standards. It is the carrier of projects which improve scientific infrastructure of the University of Sarajevo and strengthen scientific and research community in Bosnia and Herzegovina. By building the system E-CRIS.BH (Current Research Information System in Bosnia and Herzegovina), which contains data on researchers, research organizations and research projects, the linking of B&H research information system with such systems in Europe and the world will be enabled. By building Virtual Library of B&H in cooperation with the Institute of Information Sciences from Maribor, we have accepted the role of the node of library network in Bosnia and Herzegovina. As a member and representative of Bosnia and Herzegovina in international professional associations (IFLA, CENL, TEL, LIBER) NUBB&H advocates building the global library and information system in which library and information specialists can apply the concept of collecting and dissemination of information and usage of human knowledge.

I would emphasize the significant publishing activity of the Library. We publish four editions: Bosnian-Herzegovinian Bibliography, Memoria Bosniaca, Professional Library Literature and Memoria Mundi. In the period from 1996 to 2009 NULB&H has published 76 titles. The most representative is *Bosniaca*, the journal of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina. It is published once a year and abounds in topics related to library and information sciences. At Sarajevo International Book Fair 2009, it was awarded as the best journal published between two fairs. *Bosniaca* has been indexed in one of EBSCO databases since last year and suggested for inclusion in Web of Science databases. Also, we are honoured to have been full-participant in *The European Library* since 2008. Offering access to the resources of

European national libraries, *The European Library* gives opportunity for access to documentary heritage of Bosnia and Herzegovina.

Fruitful existence of sixty-four years, experience and achieved results strengthen the willingness of this institution and its employees for better achievements.

Our path, as it can be seen, is the path of knowledge, development and progress in such a country, developed and prosperous Bosnia and Herzegovina. In spite of all difficulties, the National and University of Bosnia and Herzegovina follows its vision, educates librarians, modernizes information technology, develops library and information system, represents Bosnia and Herzegovina in international professional associations and enhances publishing production.

And finally, we consider that our institution makes an unquestionable contribution to affirmation and preservation of Bosnian-Herzegovinian cultural heritage, education process, science and research, and the development of Europe-oriented Bosnian-Herzegovinian information society, and therefore we expect that competent authorities make decision on legal and financial status of this institution which admits factual conditions and respects continuity of law. It would additionally enhance the role of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina as recognized cultural institution of great importance to Bosnia and Herzegovina.

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

Agnes Erich

Autoarea

Conf. univ. dr. Agnes Erich, director, Biblioteca
Universității „Valahia” din Târgoviște
E-mail: *agnes_erich@yahoo.com*

Abstract

Autoarea scoate în evidență importanța pe care o are activitatea tipografică a ieromonahului Macarie pentru istoria culturală a românilor, în contextul sărbătoririi, în 2008 și în 2010, a 500 de ani de la apariția primei cărți tipărite în spațiul românesc, *Liturghierul*, respectiv de la tipărirea celei de-a doua, *Octoihul*.

Cuvinte-cheie: *istoria tiparului; secolul al XVI-lea; Macarie*

Începuturile activității tipografice din Țara Românească se constituie ca o parte integrantă a unui fenomen european, existent la acea dată de aproape o jumătate de veac, cunoscut fiind faptul că între cultura românească și cultura popoarelor sud-slave a existat o puternică legătură, tipografi și meșteri gravori venind să lucreze în Țările Române (1).

Încă de la apariție, primele tipărituri macariene de la Târgoviște (1508-1512) au circulat și în lumea slavă, fiind folosite drept model pentru cărțile tipărite aici (*Tetraevangheliarul*). Acest fapt a fost remarcat și de N. Iorga, care afirma că: „*Meșterii trebuiau să-și caute un sprijin, un ocrotitor, dincoace de Dunăre, unde se păstrau vechile forme de stat. Această îndreptare spre noi era cu atât mai impusă, cu cât Venetia nu mai voi să se ocupe cu lucrul tipografic pentru slavi...*” (2). Înființarea tipografiei în Țara Românească s-a făcut la inițiativa bisericii și a domnitorului Radu cel Mare pentru a acoperi o necesitate în ceea ce privește publicațiile de cult atât pentru spațiul românesc, dar și pentru țările care foloseau limba slavă în biserică.

Cel care va duce la îndeplinire dorința Bisericii și a clasei conducătoare va fi călugărul Macarie, cel care tipărise la Cetinje un *Molitvenic* (1496), un *Octoih* (1493-1494), iar în 1495 o *Psaltire*. Din cauza condițiilor vitrege (pătrunderea otomanilor pe teritoriul Muntenegrului) tipografia de aici își va înceta activitatea (după numai doi ani), moment în care călugărul Macarie se va refugia la Venetia, împreună cu protectorii săi. După un timp va pleca în Țara Românească, se pare adus de mitropolitul sârb Maxim, însă despre aceasta nu există dovezi scrise (3).

Înființarea tipografiei de la Târgoviște este strâns legată de numele lui Radu cel Mare, despre care se spune că era un “*domn înțelept, pașnic și drept*” care „*n-a purtat războaie, a dorit pacea, și s-a ocupat îndeosebi de treburile bisericesti și culturale*” (4). Domnul a adus la curtea sa, pe lângă tipograful Macarie, și câțiva sârbi din înalta nobilime, dintre care amintim pe Maxim, cel care se presupune că l-ar fi adus și pe Macarie, venirea lor în Țara Românească reprezentând un act pozitiv pentru cultura românească, deoarece militau pentru tipărirea cărților bisericesti. Radu cel Mare s-a preocupat de înzestrarea Bisericii

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

Române cu „izvoare de învățătură limpede”, inițiativa sa înscriindu-se în cadrul măsurilor de reorganizare a acesteia și a statului. Pentru realizarea acestui deziderat îl va aduce în țară și pe fostul patriarh al Constantinopolului, Nifon, care numi doi episcopi „ca să se înderepteze toată țara de la arhierei”, pentru desăvârșirea acestei opere fiind nevoie de cărți care să cuprindă slujbele bisericești. Astfel, *Liturghierul* din 1508, *Octoihul* din 1510 și *Tevangheliarul* din 1512 nu fac decât să pună în practică, sub formă tipărită, dorința domnului și a Bisericii, de a se realiza sub formă unitară cea mai mare și mai esențială parte din slujbele bisericești.

Originea și locul de tipărire al celor trei lucrări au iscat controverse în rândul specialiștilor în istoria cărții, controverse care continuă și în prezent. Problema originii tiparului macariene a fost dezbătută atât de cercetătorii români cât și de cei străini. Istoricii D. Sp. Radojicic și Dejan Medakovic (5) afirmă cu tărie că cele trei tipăriri aparțin centrului tipografic de la Cetinje. Noi venim și combatem această presupunere comparând materialul tipografic utilizat de Macarie la imprimarea cărților de pe teritoriul românesc cu cel utilizat la realizarea cărților de la Cetinje, acestea din urmă fiind mult mai îngrijit tipărite, de unde tragem concluzia că și condițiile tehnice erau mult avansate. De asemenea, slavistul V. Jagic afirmă că între tipografia din Cetinje și cea din Țara Românească nu există nicio asemănare, litera tipografiei muntenege fiind subțire și mică, iar cea din Țara Românească, groasă și mare; mai mult, ornamentele din cărțile tipărite în Țara Românească sunt influențate de manuscrisele din vremea lui Ștefan cel Mare, pe când ornamentele celor din Muntenegru sunt în stil clasic de Renaștere italiană. În ceea ce privește limba celor două tipuri de tipăriri, aceasta este slava bisericească de redacție sârbă în Muntenegru și de redacție medio-bulgară în Țara Românească (6).

Alexandru Odobescu conchide în cercetările sale că în această perioadă nu a existat tipar în Țara Românească și că tipăririle macariene, cu stema Țării Românești sunt tipăriri venețiene executate la comanda domnitorilor români: „Această carte tipărită cu așa litere curate și deslușite în anul 1508 în domnia lui Mihnea Vodă I, e o adevărată curiozitate” (7) pentru ca Virgil Molin să declare

categoric: „Cărțile lui Macarie, cele dintâi necesare Țării Românești sunt editate și tipărite la Veneția”, în oficina lui Torresani. Argumentele pe care se baza teoria sa erau: caracterele literelor din cărțile lui Macarie (1508-1512) sunt de tip venețian; tiparul este în două culori, tehnică pur venețiană; hârtia este de proveniență venețiană; legătura este identică cu cele venețiene din jurul anului 1500. Nici această ipoteză a imprimării tipăriturilor românești ale lui Macarie în tipografia lui Torresani nu este întemeiată, din următoarele considerente: literele din *Liturghier* sunt mult mai groase, fiind asemănătoare semiuncialelor manuscriselor moldovenești; ornamentele din tipăririle lui Macarie nu sunt nici ele de origine venețiană, ci le imită pe cele din manuscrisele moldovenești de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare; tiparul în două culori era executat în cărțile lui Macarie după o tehnică rudimentară, fiind scoase foile de sub presă, după care se tipărea iar cu cerneală roșie pe locurile lăsate albe, de unde și neconcordanța la linie; în privința lipsei de indicații în epilogurile celor trei cărți asupra locului unde s-au tipărit este de presupus că stema indică locul; diferența de circa doi ani între apariția celor trei cărți târgoviștene demonstrează că tipărirea s-a făcut într-o tipar în modestă; îndreptarea textului tipărit în caietul al doilea din *Liturghier*, unde apăruseră unele greșeli care denaturau sensul textului, a condus la existența a două variante, fapt de neimaginat pentru o tipografie cu experiență ca cea venețiană; legăturile cărților lui Macarie s-au făcut în mânăstirile și atelierile care existau în țară și nu au aceeași factură cu legăturile executate în atelierile venețiene; *Octoihul* fiind tipărit în 1510, nu s-a putut realiza în tipografia lui Torresani deoarece aceasta era închisă la acea dată (8).

O altă teorie privind originea tiparului macarian este legată de tipar în chirilică din Cracovia a lui Sweipolt Fiol, A.P. Sobolevski afirmând că tipăririle cracoviene din 1491 au „ca temelie a lor texte de origine românească” (9), iar P.P. Panaitescu susținea că literele cărților lui Sweipolt Fiol se aseamănă cu cele din manuscrisele slavo-române. Lajos și Lidia Demény demonstrează că tipăririle chirilice din Cracovia au caracteristici tipografice care exclud o asemănare pronunțată cu tipăririle macariene din Țara Românească (10), cărțile chirilice cracoviene având frontispicii cu totul deosebite.

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

Dintre centrele tipografice de pe teritoriul țărilor române care au fost vehiculate ca fiind locul de apariție al celor trei tipărituri amintim Bistrița olteană, Snagov, Govora, Mănăstirea Dealul. În ceea ce privește Bistrița olteană, primul care abordează acest aspect a fost N. Iorga : „*La Dealul, sau, mai curând, pentru că aici lucrul de împodobire a urmat până pe vremea lui Neagoe, la Bistrița Craioveștilor, unde se zice că și Maximiam ar fi serbat nunta Miliței s-a făcut această nobilă lucrare de artă*” (11). Printre cei care au mai susținut această teorie au fost P. P. Panaitescu (12), Barbu Theodorescu („Prin așezarea sa geografică, pe drumul Sibiului, bogăția și tăria politică a Craioveștilor, prin faptul că acolo Odobescu a găsit un adevărat depozit macarian, înclinăm a crede că locul primei tipografii a Țării Românești ar fi putut fi Bistrița”), Ștefan Ștefănescu, Virgil Căndea, Sextil Pușcariu (13) ș.a. și din ale căror argumente menționăm: în această locație s-au găsit șapte exemplare din *Liturghier* de către Alexandru Odobescu; între cărturarii Bistriței și cei din sudul Dunării au existat puternice legături de rudenie; în timpul editării *Liturghierului*, Târgoviștea nu mai era unic centru administrativ și cultural al țării: „*scaunul țării era deopotrivă atât în București, cât și la Târgoviște*” (14). Este cunoscut faptul că mănăstirea a fost distrusă din temelii de către Mihnea Vodă la 1509, într-un document al vremii specificându-se „*și mănăstirea lor (Craioveștilor), carea o făcuse ei pre râul Bistriții din temelie o au risipit*”. Aceasta va fi refăcută în timpul lui Neagoe Basarab, între 1515 – 1519, tot de Craiovești, și astfel putem afirma că nu se putea instala o tipografie într-un sediu neamenajat. Totuși, dacă presupunem că Macarie ar fi tipărit *Liturghierul* la Bistrița se pune întrebarea unde s-au tipărit următoarele două cărți, având în vedere că la Bistrița nu mai era posibil, aceasta fiind distrusă la 1509. De asemenea, dacă exista o tradiție în acest sens, de ce D. Liubavici a ales să tipărească la Târgoviște și nu la Bistrița lucrările sale? Este știut faptul că lucrările tipărite în acele vremuri erau legate în cadrul mănăstirilor, și acest lucru poate explica existența unui număr mare de exemplare din *Liturghier* la mănăstirea Bistrița, unde probabil fuseseră date la legat, dar mai ales se explică acest fapt prin amintirea scopului tipăririi acestei lucrări: destinația ei era aceea de a circula și de a se asigura astfel o practică unitară

în ținerea slujbelor religioase.

Snagovul este un alt centru tipografic unde se presupune că s-ar fi tipărit primele cărți de pe teritoriul românesc, pronunțându-se în acest sens Alexandru Grecu care afirmă că „*mănăstirea Snagov ar putea fi locul de tipărire a primelor trei cărți macariene*” (15), susținând că Neagoe Basarab ar fi avut o grijă deosebită de această mănăstire. Prima atestare documentară sub numele de Snagov apare în anul 1408, într-un hrisov al lui Mircea cel Bătrân, dar sunt păreri că aici exista un lăcaș de cult încă din vremea lui Vladislav I (1364-1379). Dar abia începând cu 1517 începe refacerea acesteia de către Neagoe Basarab, și este greu de crezut că s-ar fi instalat o tipografie într-un loc, de asemenea, improvizat. Abia în cursul anului 1694, prin transferarea de la tipografia domnească din București a unei părți a utilajului tipografic la Snagov, Antim Ivireanul va pune bazele unei mari tipografii cu posibilități de imprimare în mai multe limbi, tipografie independentă de cea bucureșteană.

Govora este și ea inclusă în rândul ipotezelor privind locul de tipărire al celor trei cărți, Al. Odobescu fiind cel care înaintează această supoziție argumentând că la Govora, Matei Basarab instalează o tipografie începând cu 1637, și că tipărește o *Psaltire*, dar din care nu s-a păstrat nici un exemplar complet. Acest fapt ar duce la concluzia, spune el, că exista deja o tradiție tipografică, găsindu-se „*poate chiar ceva rămășițe de vechi unelte tipografice*” (16). Mergând pe aceași idee, A. Sacerdoțeanu afirmă: „*Între vechile centre tipografice din țară, Vâlcea ocupă un loc însemnat chiar dacă lăsăm la o parte discuția cu privire la locul unde a tipărit Macarie celebrul său Liturghier din 1508, propus de unii a fi la Bistrița sau Govora. Cert este că la Govora a fost tipografie pe vremea lui Matei Basarab*” (17). Din cele expuse mai sus realizăm că nu avem nici o dovadă clară că ar fi existat activitate tipografică la Govora la 1507, când s-a început tipărirea *Liturghierului*.

Considerăm că cele trei cărți macariene nu s-au tipărit în nici unul din centrele enumerate mai sus, ci la *Mănăstirea Dealu* (Târgoviște), loc de unde au pornit și directivele reformelor feudale politice, culturale și bisericești, fapt menționat anterior prin încercarea domnilor români de a centraliza puterile statului în mâinile lor. Așadar, întemeierea officinei tipografice în Țara

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

Românească trebuie pusă în strânsă legătură cu trecerea bisericii feudale sub autoritatea centralizată a domniei. Această centralizare a puterii politice în mâna domnului este însoțită de o creștere a venitului domnesc, care îngăduia să se pună bazele unor așezăminte culturale precum Mănăstirea Dealu. De asemenea, este mult mai probabilă instalarea tipografiei în incinta unei mănăstiri, deoarece aici existau ateliere pentru meșteșuguri fine și călugări știutori de carte care ar fi putut ajuta la corectura textului, precum și a textului religios. Este de observat că ornamentele frontispiciilor tipăriturilor lui Macarie sunt apropiate ca stil de ornamentele în stil „armenesc” (18) de la Mănăstirea Dealu (ornamente formând cercuri și pătrate împletite din vrejuri de plante stilizate).

Începuturile activității tipografice a lui Macarie nu sunt cunoscute, informațiile biografice în privința sa fiind extrem de rare (19). Majoritatea biografilor (I. Karataev, L. Tomic, L. Stoianovici, V. Jagic etc.) consideră că Macarie a învățat arta și tehnologia imprimării cărții la Veneția, în tipografia lui Torresani (20). Între anii 1493-1496 își desfășoară activitatea la Cetinje, în Muntenegru, unde imprimă o serie de cărți sub patronajul voievodului țării, Gheorghe Cernoievici (fapt de altfel precizat anterior), a cărui politică se baza pe sprijinul Veneției, astfel explicându-se și relațiile culturale dintre Muntenegru și Veneția, și aducerea tipografiei de acolo. Cei mai mulți cercetători admit că tipografia din Cetinje a fost adusă din Veneția, fiind cumpărată de la Andreea Torresani, iar Macarie tipograful a fost ucenicul acestuia. Faptele care au condus la această concluzie au fost: tipografia slavă a lui Torresani își încetează activitatea la 1493 (anul în care începe activitatea tipografiei din Muntenegru); aspectul literelor și ornamentelor din tipografia lui Macarie de la Cetinje este de origine italiană, iconografia tipăriturilor macariene din Cetinje evidențiind originea sa venețiană, cu atribute renaștiste: mascaroni, amorași, cornul abundenței, ghirlande, păsărele etc.

De la Cetinje, Macarie a sosit în Țara Românească la invitația lui Radu cel Mare, pentru înființarea unei tipografii. Cărțile tipărite în Țara Românească sunt obișnuitele texte bisericești, texte traduse odinioară din limba greacă în limba slavonă și copiate în manuscrise pentru folosința românilor care adoptaseră ritul slavon. În tiparnița

de la Dealu, Macarie scoate trei tipărituri: un *Liturghier* (1508), un *Octoih* (1510) și un *Evangheliar* (1512).

Liturghierul macarian are o dublă însemnătate: este prima carte românească tipărită și este prima ediție a acestei cărți de cult în limba slavonă (se pare că traducerea în limba slavonă a fost făcută de patriarhul Nifon, în timpul șederii lui în Țara Românească).

Tipărirea *Liturghierului* a început încă din anul 1507 „din porunca domnului Io Radu Voievod căruia să-i fie pomenirea vecinică”. Imprimarea și finisarea tiparului s-au executat cu sprijinul financiar și moral al noului domn, „Io Mihnea mare voievod a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei, fiul marelui Io Vlad voievod, în primul an al domniei lui, trudindu-se pentru aceasta smeritul ieromonah Macarie. În anul 7016, crugul soarelui 16, al luni 5, indictionul 11, luna noiembrie 10 zile”, fapt ce reiese din epilogul cărții.

Aceste indicații din titlu arată tutela domniei și a bisericii asupra tiparului. P.P. Panaitescu observa că în nici un act emis de cancelaria domnilor români Radu cel Mare (1495-1508), Mihnea (1508-1510), Neagoe Basarab (1512-1521) nu apare această specificare a Podunaviei, care este repetată în toate cele trei cărți tipărite de Macarie și care este un titlu datând din prima jumătate a secolului al XV-lea, în legătură cu stăpânirea lui Mircea cel Bătrân în Dobrogea și la Chilia. Motivul pentru care Macarie a tipărit acest titlu în cartea sa poate fi acela că, lucrând într-o mănăstire, probabil l-a descoperit într-un hrisov vechi care-l menționa. Același P. P. Panaitescu observă că lipsește apelul făcut către cei ce vor citi, vor copia (scrie) și vor cânta după această carte, să îndrepte greșelile, apel care se regăsește atât în *Octoih* cât și în *Tetraevangheliar*, fapt de înțeles după semnalarea anumitor greșeli și omisiuni în *Liturghier*.

În ceea ce privește datarea *Liturghierului*, și aici au apărut probleme, fiind ciudat că în epilog se folosește stilul de la 1 ianuarie, când în toate actele domnești și particulare ale Țării Românești din acea epocă se folosea stilul bizantin, cu începerea anului la 1 septembrie. Epilogul apare astfel ca o contribuție personală a tipografului care nu ține cont de regulile și obiceiul țării. Anul de la 1 ianuarie se folosea în Moldova, dar se pare că Macarie nu a fost influențat de acolo, ci din

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

Occident, de la Veneția, căci în cărțile tipărite de el la Cetinje, în epiloguri apare data anului calculată după stilul de la 1 ianuarie, precum și folosirea elementelor rare de cronologie: crugul soarelui și al lunii, care se regăsesc și în pisania de la Mănăstirea Dealu (21). Este chiar posibil ca însuși Macarie să fi inițiat săparea acesteia, obișnuit fiind cu folosirea ciclurilor solare și lunare, știut fiind că nu era obligatoriu ca pisania să fie săpată în anul terminării mănăstirii (1502).

Liturghierul lui Macarie din 1508 reprezintă o formă rară a liturghierului slav, prin prezența *Învățăturii lui Vasile cel Mare pentru preoți*, care se găsește numai în manuscrisul 651 de la Matei Basarab. De asemenea, unele rugăciuni prezente la sfârșit sunt foarte rare și se regăsesc numai în textul slav al unui manuscris din secolul al XVI-lea de la Mănăstirea Bistrița.

În Țările Române sunt cunoscute trei liturghiere slave tipărite în secolul al XVI-lea în care cu mici excepții (ordinea rândurilor, o rugăciune în plus) toate par reeditări ale *Liturghierului* macarian: *Liturghierul slavon* al lui Coresi (Brașov, 1568-1570); *Liturghierul-Slujebnic* fără dată, se pare tot o tipăritură coresiană; *Liturghierul* tipărit de Șerban Coresi în 1588.

Din punctul de vedere al ornamentației cărții, Macarie a fost creator de tradiție autohtonă definind specificul tiparului chirilic la români în contextul întregului tipar chirilic din Europa secolului al XVI-lea. În vremea Mușatinilor se creează un stil cu totul deosebit în arta cărții manuscrise - *izvodul moldovenesc*. Caracteristicile lui sunt frumusețea excepțională a ductului literei, ornamentarea geometrică de o mare eleganță, armonia cromatică, inegalabilele miniaturi care, așa cum a menționat și Nicolae Iorga, ar merita un loc în istoria artelor majore. O comparație a acestor ornamente, în special a frontispiciilor, a demonstrat că în manuscrisul slav *Profețiile lui Ieremia*, scris la Neamț în 1475 (22) regăsim frontispicii aproape identice ca desen: aceeași formă dreptunghiulară a frontispiciului, aceleași vrejuri împletite și stilizate, formând cercuri întretăiate și aceleași ramuri de o parte și de alta a dreptunghiului, fără coroane (la manuscris).

Transpunerea elementelor de ornare ale cărții manuscrise locale în cartea tipărită apare firească deoarece *Liturghierul* este cartea de cult bisericesc care a fost tipărită pentru prima dată în întreg tiparul chirilic european de către Macarie în Țara Românească. Din această cauză Macarie nu a avut

în față un model tipărit, fiind nevoit să recurgă la cartea manuscrisă și să creeze o ornamentare adecvată textului.

În *Liturghier* întâlnim trei frontispicii cu ornamente împletite, unul reprodus de trei ori, altul de două ori și al treilea cu stema Țării Românești. La data apariției *Liturghierului* lui Macarie, stema statului muntean se găsea în fața unor transformări privind atât poziția, cât și specia păsării heraldice. Pasărea reprezentată pe frontispiciul *Liturghierului* din 1508 înfățișează atât o acvilă cât și un șoim (23). Penajul acesteia e marcat distinct, cu aripile desfăcute, ținând în cioc o cruce cu extremitățile brațelor trilobate, fiind însoțită la bază și pe părți de o ramură cu flori și frunze. În registrul superior al compoziției heraldice se află un soare cu opt raze (stânga) și o semilună întoarsă (dreapta) (24).

În ceea ce privește inițialele mari ornate, trebuie să subliniem că acestea nu au putut fi gravate decât de însuși Macarie, într-o factură nouă, necunoscută până atunci în tiparul chirilic. Astfel, Macarie dă naștere unor letrine realizate prin împletire de vrejuri florale și de plante, precum și altă serie în negru imitând unciala gotică.

Trebuie să punem în discuție nu numai influențele care l-au inspirat pe Macarie, ci și influența foarte mare pe care a exercitat-o tiparul macarian din Țara Românească asupra întregului tipar chirilic sud-est european – românesc și sud-slav – din acel secol. Astfel, la 1519 în Herțegovina, în localitatea Gorajde, apare o nouă tipografie chirilică, Fjodor Ljubavici tipărind aici trei cărți: *Liturghierul* (1519), *Psaltirea* (1521) și *Molitvenicul* (în jurul anului 1523). În cadrul acestei tiparnițe de la Gorajde găsim, la un grup de inițiale și la o vinietă, elemente de ornamentare a cărții ce reflectă indiscutabil influența tiparului macarian din Țara Românească. Examinând vigneta, care apare pentru prima dată în tiparul chirilic european în *Liturghierul* din 1508, observăm asemănarea cu cea din *Psaltirea* din 1521 de la Gorajde. Ljubavici din Gorajde a copiat din cartea tipărită a lui Macarie imaginea, apoi a transpus-o pe lemn și a săpat un nou clișeu, de pe care a tipărit vigneta respectivă în cartea sa. Aceleași asemănări întâlnim și în cazul inițialelor din *Psaltirea* lui Fjodor Liubavici.

Cea de-a doua tipăritură executată de călugărul Macarie în Țara Românească este *Octoihul* (1510), cartea liturgică destinată cultului ortodox în care sunt cuprinse cântările din fiecare zi a săptămânii, adaptate succesiv pe opt glasuri. Acesta apare în

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

timpul lui Vlăduț cel Tânăr (1510-1512), fapt ce reiese din epilog: „... Io Vlad mare voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei,...am râvnit cu îndemnul Sfântului Duh și din dragoste pentru dumnezeștile sfintele biserici și am scris această carte mântuitoare de suflet, Osmoglasnic, pentru desăvârșirea gloriificării dumnezeirei de trei ori strălucitoare, venerată într-una singură”.

Octoihul macarian din 1510 reprezintă un tip interesant și rar al acestei cărți (comparație făcută pe baza exemplarului digitizat oferit Bibliotecii Naționale din România de către Biblioteca Națională a Serbiei), nefiind nici un *Octoih mare* (cu cântările utreniei și vecerniei, pentru toate zilele săptămânii, pe cele opt glasuri), nici un *Octoih mic* (care cuprinde aceleași slujbe, tot pe opt glasuri, dar pentru sâmbăta și duminica), ci unul tip mixt. Acesta cuprinde slujbele din toate zilele săptămânii, pe glasul 1, iar cele de pe glasul 2-8 doar pentru zilele de sâmbătă și duminică. Se poate presupune că din lipsa fondurilor s-a agreat această variantă astfel încât să se tipărească un singur volum și nu două ca în cazul *Octoihului* de la Cetinje.

După cum am văzut în cele expuse anterior, cărțile realizate de către Macarie în Țara Românească nu indică locul de tipărire, fapt care a generat numeroase dispute între cercetătorii problemei. Așadar, nici *Octoih-ul* de la 1510 nu are indicat în epilog locul de apariție, dar mergând pe ideea că Radu cel Mare s-a preocupat în mod deosebit de întărirea prestigiului Bisericii și de înzestrarea ei cu „izvoare de învățătură limpede”, prin inițiativa sa de a da o carte de slujbă bisericească tipărită, în locul celor manuscrise care circulau până atunci, putem afirma că și aceasta a fost executată la Mănăstirea Dealu.

Ieromonahul Macarie este atât tipograful *Octoihului* din 1494 tipărit la Cetinje cât și al celui din 1510 de la Târgoviște, dar între cele două tipărituri nu există prea multe asemănări (nici din punct de vedere ornamental, dar nici în ceea ce privește conținutul), fapt ce a condus la concluzia că tipograful s-a inspirat pentru tipărirea celui târgoviștean după un manuscris autohton.

Analizând epilogurile cărților macariene de la Cetinje și de la Târgoviște se observă că postfața *Octoihului* de la 1494 este aproape identică cu postfața *Octoihului* de la 1510 și a *Tetrevangheliarului* de la 1512. Cum era și normal, cel de la Cetinje este patronat de principele

Țernoievici: „...văzând eu, întru Hristos Dumnezeu păzit domn, Ghiorg Țirnoevik, bisericele goale de sfintele cărți...”, iar cel de la Târgoviște de „... Io Vlad mare voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei,...am râvnit cu îndemnul Sfântului Duh și din dragoste pentru dumnezeștile sfintele biserici și am scris această carte mântuitoare de suflet, Osmoglasnic, ...”.

Macarie folosește și aici același sistem de datare ca și în cazul celorlalte două tipărituri târgoviștene, și anume stilul de la 1 ianuarie.

Totuși sunt de remarcat anumite diferențe în ceea ce privește cele două *Octoihuri*, în special în modul în care este reflectată atitudinea domnului față de turci, atitudine determinată și de condițiile social politice diferite din cele două țări. Astfel, principele Țernoievici afirmă în *Octoihul* de la Cetinje că: „bisericele sunt goale de sfintele cărți, pentru păcatele noastre, prin prădăciunile și pustiirile fiilor lui Agar”, iar Vlăduț cel Tânăr, în *Octoihul* de la Târgoviște, susține că a tipărit această carte „pentru desăvârșirea gloriificării dumnezeirei de trei ori strălucitoare, venerată într-una singură”, fapt explicabil de altfel, dacă luăm în considerare spusele lui Gavril Protul cum că acesta ocupase tronul Țării Românești cu ajutorul turcilor.

În ceea ce privește limba celor două tipărituri trebuie să subliniem că spre deosebire de textul *Octoihului* tipărit la Cetinje, în limba bisericească slavă de redacție sârbă, *Octoihul* tipărit în Țara Românească are textul alcătuit în limba slavă bisericească de redacție medio bulgară, întocmai ca și *Liturghierul* de la 1508 sau *Tetraevangheliarul* din 1512. Această limbă era cea în care erau redactate manuscrisele bisericești, hrisoavele sau actele oficiale din Țara Românească, fapt care demonstrează că, cu toate că Macarie venise dintr-un mediu de limbă sârbă, acest lucru nu este observabil în tipăriturile sale.

Analizând cele două tipărituri sub aspectul literei și al prezentării grafice, observăm că *Octoihul* tipărit de Macarie la Târgoviște se deosebește fundamental de cel tipărit în 1494, la Cetinje. Ambele tipărituri sunt tipărite negru cu roșu, cea de la Târgoviște având 22 de rânduri pe pagină, iar cea de la Cetinje având 30 de rânduri, titlurile vecerniilor fiind înscrise cu litere mari roșii, iar ale utreniilor cu litere mici, de asemenea roșii. Litera de la Cetinje este mai mică și mai fină, pe când cea din Țara Românească este mai mare și mai groasă, fapt care explică și faptul că la un format aproape identic, numărul rândurilor de pe

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

foaie diferă.

Din punctul de vedere al ornamentării, în *Octoihul* de la Târgoviște apare pentru prima oară reprezentarea unor figuri umane într-o planșă ilustrată, xilogravura reprezentându-i pe sfinții Iosif, Teofan și Ioan Damaschinul. În plan secund este redată o biserică cu clopotniță, care se pare că ar fi chiar Mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște, locul unde s-au și tipărit cele trei lucrări executate de către ieromonahul Macarie (25). Aceasta are forma de treflă, cu cupole, fiind clădită din blocuri cubice mari de piatră, și este reprezentată cu pridvorul și cu ieșirea dinspre altar (26). În fundalul imaginii apare turnul clopotniței, totul fiind decorat cu motivul viței de vie, fapt care a și condus la ideea că este vorba despre Mănăstirea Dealu, care mai este cunoscută și sub denumirea de Sfântul Nicolae din VII. Întreaga imagine este încadrată de un ornament geometric, tip chenar.

În ceea ce privește frontispiciile întâlnim două tipuri, unul dreptunghiular care apare de două ori și unul în care apare stema Țării Românești mică. Cel dreptunghiular este format din vrejuri împletite, din țesătura de antrelacuri distingându-se patru cercuri, la colțuri apărând lujeri ce se termină cu coroane princiare. Cel de-al doilea frontispiciu are formă pătrată, ornat în interior tot cu împletituri de vrejuri, în mijloc fiind reprezentată stema țării minusculă (corbul încoronat, cu capul spre dreapta și crucea în cioc, reprezentat negru pe fundal alb), din colțurile de jos pornind vrejuri care se termină cu două coroane.

Reprezentarea inițialelor ornate este de asemenea diferită în cele două tipăriri, cele de la Cetinje au o formă foarte apropiată de inițialele venețiene, știut fiind faptul că pentru tiparul de la Cetinje și pentru cel chirilic de la Veneția, caracteristice sunt inițialele ornate, în chenar, pe când în tipăriturile macariene din Țara Românească apar pentru prima dată inițialele împletite din vrejuri florale și de plante. În *Octoihul* de la Târgoviște apar două inițiale ornate, și anume un **Π** (**P** chirilic) (reprodus după exemplarul de la Blaj) și un **Б** (**B** chirilic), aceasta din urmă aflându-se doar în copia fotografică după exemplarul de la Hilandar și care se află în prezent la Biblioteca Academiei Romane.

Din cele prezentate mai sus se desprinde o concluzie clară, și anume că tipăritura muntenească nu a constituit un model pentru tipăritura munteană, fapt observabil atât din analiza conținutului celor două tipăriri dar și

din compararea ornamentelor folosite pentru înfrumusețarea acestora.

Urmând exemplul antecesorilor săi, domnitorul Neagoe Basarab va prelua planurile de hegemonie culturală ale acestora, în timpul domniei sale Țara Românească devenind „centrul luminii ortodoxe și adăpostul civilizației bizantine”.

Însemnătatea *Tetraevangheliarului*, apărut în timpul domniei sale, constă în faptul că este primul tipărit pentru toți ortodocșii care foloseau limba slavă ca limbă oficială a cultului religios. După cum reiese din epilogul cărții, domnitorul a ținut să arate rolul său în acest demers: „*Pentru că Dumnezeu cel într-o Treime venerat a binevoit a umple biserica Sa cu sfințe cărți pentru gloriificare și pentru folosul cititorilor, de aceea și eu, întru Hristos Dumnezeu binecredincios și de Dumnezeu păzit și autocrat domn, Io Basarab mare voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei, fiul preabunului și marelui domn Io Basarab Voievod, am râvnit cu îndemnul Sfântului Duh și din dragoste pentru dumnezeieștile sfintele biserici și am scris această de suflet mântuitoare carte, Tetraevanghelul, pe care Sântul Duh prin gura apostolilor l-a descoperit spre cunoștință, pentru desăvârșirea gloriificării dumnezeirii de trei ori strălucitoare, venerată într-una singură*” (27).

Ca și în *Octoih* (1510), Macarie roagă pe cei care vor citi cartea și vor găsi greșeli „să îndreptați iar pe noi care ne-am trudit cu sânguință la această lucrare, să ne binecuvânteze”, pentru ca în finalul epilogului să fie din nou amintit domnitorul și cel care a trudit la tipărirea cărții, precum și data săvârșirii acesteia: „*Din porunca domnului Io Basarab mare voievod, eu robul lui Hristos, ieromonahul Macarie am muncit pentru aceasta și am terminat această carte în anul 7020, crugul soarelui 20, al lunii 9, indictionul 14, luna Iunie 25 de zile*”. Observăm și aici că apare acel titlu, „Podunavia” și același sistem de datare ca și în cazul celorlalte două tipăriri precedente.

Tipăritura cuprinde cele patru Evanghelii așezate în ordinea canonică răsăriteană veche (Matei, Marcu, Luca și Ioan), dar cu indicarea pe margine a pericopelor (zacealelor), astfel încât preoții să știe duminica, sărbătoarea sau ziua săptămânii în care trebuie să citească pericopa respectivă (28).

Este tipărit în negru și roșu, cu câte 20 de rânduri pe pagină, pe hârtie groasă de diferite mărci de fabrică (29): cumpăna în cerc, ancora în cerc,

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

pălăria de cardinal, o stemă în cadrul căreia se află două săbii încrucișate și unul sub formă de foarfecă. Din *Tetraevangheliar*, Macarie a imprimat exemplare și pe pergament, astfel explicându-se existența a două ediții aparținând acestei tipărituri. La ediția pe pergament, marginile sunt colorate manual cu aur, carmin, albastru și verde, iar conturul literelor din cuvintele imprimate în roșu sunt retușate, ceea ce dă impresia că aceste exemplare ar fi manuscrise (30). Deoarece nu s-a păstrat decât un singur exemplar din această ediție nu se poate preciza dacă avem de-a face cu un tiraj de lux sau a fost realizat un singur exemplar care a fost destinat domnitorului însuși, după cum afirmă N. Iorga.

Studiind aspectul grafic al tipăriturilor macariene, B.P.Hașdeu și N.Iorga au remarcat asemănarea dintre *Tetraevanghelul* lui Macarie (1512) și tetraevanghelele manuscrise de origine moldovenească din perioada lui Ștefan cel Mare, în ceea ce privește modul de realizare a inițialelor ornate, frontispiciilor și vignetelor. Preluarea elementelor de ornare ale cărții manuscrise locale și transpunerea lor în cartea tipărită apare firească deoarece și *Tetraevanghelul*, întocmai ca *Liturghierul*, a fost tipărit pentru prima dată în întreg tiparul chirilic european, de către Macarie în Țara Românească (Sweipolt Fiol a tipărit la Cracovia în 1491 următoarele cărți de cult bisericesc: *Octoih*, *Ceaslov*, *Triod de post*, *Triod Penticostar* și *Psaltirea*. Ieromonahul Macarie a tipărit la Cetinje între 1493 și 1496 următoarele cărți: *Octoih*, *Psaltire* și *Molitvenic*. Din această cauză tipograful nu a avut în față un model tipărit, fiind nevoit să recurgă la cartea manuscrisă și să creeze o ornamentare adecvată textului.

În cea de-a treia tipăritură macariană sunt reproduse 13 frontispicii, motivul central reprezentându-l stema Țării Românești, o pasăre încoronată, cu capul orientat spre stânga, prezentând zborul semideschis, având aspect mixt, între acvilă și corb (31). Stema aceasta marchează o tranziție între aspectul păsării heraldice aparținând principatului muntean din reprezentările sigilare anterioare (o acvilă cruciată, la dextra o semilună cu coarnele în sus și o stea cu cinci raze, la Vlad Călugărul) și reprezentarea hibridă (acvilă și șoim) din frontispiciul *Liturghierului* de la 1508.

Trebuie subliniat faptul că în tot spațiul sud-est european, cu excepția *Tetraevanghelului* tipărit de ieromonahul Lavrentie în București (1582), în tot cursul secolului al XVI-lea nu s-a editat nici un

Tetraevanghel slavon în care să nu fie evidentă influența tipăriturii valahe a lui Macarie. Astfel, prima reeditare i-o datorăm lui Filip Moldoveanul, la Sibiu, în 1546, scopul fiind lărgirea ariei de circulație a acestuia. Ornamentele volumului urmează în general frontispiciile xilogravate, precum și inițialele mari care apar în cărțile lui Macarie. De asemenea, trebuie amintite și tetraevanghelele slavone coresiene din 1562, 1579, 1583, precum și *Tetraevanghelul* slavon tipărit la Brașov în 1565 de către Călin sau la cel al lui Lorinț de la Alba Iulia (1579).

Tiparul macarian din Țara Românească va influența destul de mult și tiparul de la sud de Dunăre. Textul celor patru Evanghelii a fost imprimat aici pentru prima dată în 1537 la mănăstirea din **Rujan**, model fiindu-i tipăritura macariană, acest fapt observându-se la dimensiunea literei de rând, precum și la elementele de ornare a cărții: frontispicii, vignete și letrine. Astfel, la începutul Evangheliei după Matei, în *Tetraevanghelul* din 1537 de la Rujan se află frontispiciul în mijlocul căruia se găsește stema Țării Românești sub forma unui vultur mic ținând crucea în cioc, doar că imaginea apare inversată față de cea din tiparul macarian.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, de sub tiparnițele sud-dunărene au ieșit încă două tetraevanghele, ambele fiind tipărite de ieromonahul Mardarie de la mănăstirea Mrksina, aflată în apropierea Muntenegrului. În *Tetraevangheliarul* de la **Belgrad** (1552), ornamentele de la începutul Evangheliilor sunt desenate aproape întocmai după ediția românească, chiar și stema Țării Românești (pasărea heraldică cu crucea în cioc și cu cei doi arbori în dreapta și în stânga) fiind reprodusă. În a doua parte a cărții sale, tipograful, remarcând probabil neconcordanța dintre prezența stemei Țării Românești și locul de tipărire a cărții, a renunțat la ea, spațiul respectiv din frontispiciu rămânând gol. De asemenea, apare și frontispiciul în care stema Țării Românești are dimensiuni mai mici, dar de această dată stema este înlocuită cu o cruce în mijloc. În ceea ce privește inițialele mari ornate, în *Tetraevanghelul* din 1552 apar două tipuri, atât inițiale în chenar (de origine venețiană), cât și inițiale împletite cu nuiele (model macarian). Asemănarea dintre *Tetraevanghelul* din 1512 și cel din 1552 este atât de mare încât au fost copiate chiar și greșelile de tipar și epilogul, în care au fost înlocuite numele proprii și anul tipăririi.

Cea de-a doua tipăritură realizată de

Momentul Macarie și importanța acestuia pentru dezvoltarea activității tipografice în spațiul românesc

ieromonahul Mardarie este *Tetraevanghelul* din 1562, la mănăstirea Mrksina. Din epilog aflăm că literele pentru această carte au fost executate „cu mare greutate” de mâna ieromonahul Mardarie, „din fier și din aramă”, model fiindu-i tipăritura sa din 1552, la baza căreia a stat *Tetraevanghelul* lui Macarie. În această lucrare frontispiciul care cuprinde stema Țării Românești este același, doar că stema a fost înlocuită cu o cruce încadrată între doi arbori. Inițialele ornate sunt apropiate de cele macariene, apărând însă mai mari și mai grosolane.

După tipărirea acestei cărți, activitatea tipografică a încetat în Țara Românească pentru aproximativ 33 de ani, dar principele Neagoe Basarab a fost în continuare preocupat de tipărirea unor lucrări noi, de vreme ce într-o scrisoare adresată judeului și celor doisprezece pârgari din Brașov, cerea să-i trimită „niște tipare ce ne sunt de trebuință” (32). Însă nu se cunosc motivele pentru care activitatea tipografică a încetat atât de brusc, fiind reluată de către Dimitrie Liubavici, tot la Târgoviște, prin tipărirea la 1545 a unui *Molitvenic*.

BIBLIOGRAFIE ȘI NOTE

1. DUȚU, Alexandru; MUZICESCU, Maria Ana. *Relațiile culturale româno-balcanice până în secolul al XVI-lea*. București, 1996, p. 96.
2. IORGA, Nicolae. *Istoria literaturii românești*. București: Editura Pavel Suru, 1925, p. 138.
3. SIMONESCU, Dan; PETRESCU, Victor. *Târgoviște, vechi centru tipografic românesc. Târgoviște: Muzeul Județean Dâmbovița*, 1972, p. 8.
4. GIURESCU, Constantin; GIURESCU, Dinu. *Istoria românilor*. București: Editura Albatros, 1975, p. 317.
5. DEMÉNY, Lajos; DEMÉNY, Lidia. *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*. București: Editura Kriterion, 1986, p. 35.
6. PANAITESCU, P. P. *Octoiul lui Macarie și originile tipografiei în Țara Românească*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 57, 1939, p. 533-538.
7. ODOBESCU, Alexandru. *Despre unele manuscrite și cărți tipărite aflate la Mănăstirea Bistrița*. În: *Revista Română*, nr. 1, 1861, p. 819.
8. TOMESCU, Mircea. *Istoria cărții românești de la începuturi până în 1918*. București: Editura Științifică, 1968, p. 29.
9. PANAITESCU, P. P. *Liturghierul lui Macarie (1508) și începuturile tipografiei în Țările Române*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 57, 1939, p. 533-538.
10. DEMÉNY, Lajos; DEMÉNY, Lidia. *Op. cit.*, p. 37-38.
11. IORGA, Nicolae. *Istoria Bisericii Românești*. București: Editura Gramar, 1995, p. 129.
12. PANAITESCU, P. P. *Contribuții la istoria culturii românești*. București: Editura Minerva, 1971, p. 326.
13. PUȘCARIU, Sextil. *Istoria literaturii române*. București, 1987, p. 41.
14. PANAITESCU, P. P. *Op. cit.*, p. 326.
15. GRECU, Alexandru. *Contribuții la începuturile tipografiei slave în Țara Românească*. În: *Studii și cercetări de bibliologie*, I, 1995, p. 235.
16. ODOBESCU, Alexandru. *Opere*. București: Editura Academiei, 1967, p. 160.
17. SACERDOTEANU, Alexandru. *Originea și condițiile social economice ale dezvoltării vechiului oraș Râmnicu Vâlcea*. În: *Buridava*, 1972, p. 51.
18. GHICA-BUDEȘTI, Nicolae. *Evoluția arhitecturii în Muntenia*. În: *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, 20.
19. IORGA, Nicolae. *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*. București: Editura Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, 1928, p. 129.
20. DUMITRESCU, Dan. *Meșterul tiparelor*. În: *Magazin istoric*, nr. 4, 1970, p. 29.
21. IORGA, Nicolae. *Inscripții din bisericile României*. București, 1905, p. 97-98.
22. TURDEANU, Emil. *Manuscritele slave în timpul lui Ștefan cel Mare*. În: *Cercetări literare*, nr. 5, 1943, p. 224-226.
23. CERNOVODEANU, Dan. *Reprezentări heraldice din vechi tipărituri și manuscrite românești*. În: *Târgoviștea - cetatea culturii românești*, 1974, p. 136.
24. *Ibid.*
25. MANOLESCU, C. *Târgoviștea și începuturile litografurii românești*. În: *Biblioteca Valachica*, nr. 7, Târgoviște, 1975, p. 303.
26. ANDREESCU, Ana. *Arta cărții: cartea românească veche: 1508-1700*. București: Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 197.
27. PANAITESCU, P.P. *Liturghierul lui Macarie și începuturile tipografiei în Țările Române*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, 1939, p. 317-318.
28. SIMONESCU, D.; PETRESCU, V. *Târgoviște - vechi centru tipografic românesc*. Târgoviște: Muzeul Județean Dâmbovița, 1972, p. 13.
29. B.R.V., Tom I, p. 3.
30. PĂCURARIU, M. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Iași, 2004, p. 468.
31. CERNOVODEANU, D. *Reprezentări heraldice din vechi tipărituri și manuscrite românești (sec. al XVI-lea)*. În: *Târgoviștea: cetate a culturii românești*. București, 1974, p. 136.
32. PĂCURARIU, M. *Op.cit.*, p. 470.

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

Agnes Erich

Author

Conf. univ. dr. Agnes Erich, Director, "Valahia"
University Library of Târgoviște
E-mail: agnes_erich@yahoo.com

Abstract

The author highlights the importance of the printing activity of hieromonk Macarie for the cultural history of Romanians, in the context of the celebration of 500 years from the issue of the first printed book on Romanian territory, the Missal, in 2008 and of the second one, the Octoechos, in 2010 respectively.

Keywords: *History of printing in Romania; 16th century; Macarie*

The beginning of the printing age in Wallachia is part of a phenomenon already existing at that time in Europe for almost half of a century. At the same time it is a well known fact that Romanian culture and South Slavic culture were strongly connected, typographers and master woodcutters coming over to work in the Romanian Provinces (1).

From the very beginning, Macarie's prints in Târgoviște (1508-1512) circulated around the Slavic world, being used as a model for the books printed here *Tetraevangheliarul (the Gospel Book)*. This was noticed by N. Iorga, who said: "*Masters had to look for a support or a protector on this side of the Danube, where the old forms of state were still kept. This orientation towards us was all the more demanded as Venice would not like to deal with typographic work for the Slavs...*" (2). Setting up the printing trade in Wallachia was at the initiative of the church and Voivode Radu the Great to meet the necessity of religious publications both for the Romanian provinces and for the countries that used the Slavic language in churches.

He who will carry out the desire of the Church and the ruling class is monk Macarie, who had printed in Cetinje a *Molitvelnic (Prayer Book)* (1496), an *Octoih (Octoechos)* (1493-1494) and in 1495 a *Psaltire (Psalter)*. Because of the harsh conditions (the Otomans penetration on Montenegro's territory), the typography here ceased its activity (after only two years), the moment when monk Macarie fled to Venice with his protectors. After a while he will leave to Wallachia, apparently determined by the Serbian Bishop Maxim, but there is no written evidence on this (3).

The establishment of the printing press of Târgoviște is closely related to the name of Radu the Great, who was said to be a "*wise, peaceful and fair voivode*", who "*never fought wars, wanted peace and was mostly concerned with church and cultural affairs*" (4). The Voivode has called to his court, not only Macarie the typographer, but also some higher Serbian noble men, among whom Maxim, who is presumed to have brought Macarie with him. Their arrival in Wallachia represented a positive act for the Romanian culture as they campaigned for printing religious books. Radu the Great was concerned with equipping the Romanian church with

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

“*springs of clear knowledge*”, his initiative joining the reorganization measures of the church and state. In order to achieve this goal he will bring to his court the former Patriarch of Constantinople, Nifon, who appointed two bishops “*to let the whole country take good examples from chief priests*”. To fulfill that work they needed books to include the religious service. Thus, the *Missal* of 1508, the *Octoechos* of 1510 and the *Gospel Book* of 1512 do nothing else but apply in printed form, the wish of the Voivode and Church to achieve in a unified form the greatest and most important part of the church service.

The origin and printing place of the three works generated controversy among the specialists in book history, of which some are still on going today. The issue of the origin of Macarie's printing press was discussed by both Romanian and foreign researchers. Historians like D. Sp. Radojicic and Dejan Medakovic (5) strongly argue that the three prints belong to the Cetinje printing center. We come and fight this assumption by comparing the printing material used by Macarie to print books on Romania's territory with that used by the books in Cetinje, the later being much more neatly printed, hence the conclusion that the technical conditions there were more advanced. Likewise, the Slavist V. Jagic states that there is no resemblance between the typography in Cetinje and that in Wallachia, the characters of the Montenegro typography being thin and small, compared with those in Wallachia which were thick and large. Moreover, the ornaments in Wallachian printed books are influenced by the manuscript in Stephan the Great time, whereas ornaments of the Montenegro manuscripts follow the classical Italian Renaissance style. As far as the language of the two prints is concerned this is the church Slavic of Serbian version in Montenegro and of middle Bulgarian in Wallachia (6).

Alexandu Odobescu concludes in his research that at that time there was no Cyrillic printing press in Wallachia and the prints of Macarie, bearing the Wallachian coat of arms, are Venetian prints ordered by Romanian Voivodes: “*This book printed in such large and clear letters in the year 1508 under the rule of Mihnea I, is a real curiosity*” (7). Virgil Molin, in his turn, categorically declared: “*The books of Macarie, the first books needed in Wallachia, are edited and*

printed in Venice” in Torresani's office. The arguments his theory was based on were: the character face of the letters in Macarie books (1508-1512) are of Venetian type; the print is in two colors, a pure Venetian technique; the paper is of Venetian origin; the binding is identical to the Venetian bindings around 1500. However, the hypothesis of the Romanian prints of Macarie being printed in Torresani's typography is not grounded, for the following considerations: the letters in the *Missal* are much thicker, similar to those of the semi uncial letters in the Moldavian manuscripts; the ornaments in the prints of Macarie are not of Venetian origin either, but they are just imitations of those in the Moldavian manuscripts from the end of the reign of Stephen the Great; the two color prints in Macarie books were executed according to a rudimentary technique, the sheets being taken out of the press and then printed again in red in the empty spaces, hence the lack of alignment; lack of indications in the epilogues of the three books over the place of printing make us assume that the coat of arms indicates the place; the difference of about two years between the apparition of the three books of Târgoviște demonstrates that printing was done in a modest printing press; the correction of the printed text in the second chapter of the *Missal*, where some errors altered the meaning of the text, lead to the existence of two variants, which was unimaginable for an experienced typography like the Venetian; the book bindings in Macarie books were made in monasteries and workshops in the country and hence of a different nature from those in Venetian workshops; the *Octoechos*, printed in 1510, could not be printed in Torresani's typography because this was closed at that time (8).

Another theory about the origin of the Macarie prints is connected with the Cyrillic typography of Sweipolt Fiol in Crakow. A. P. Sobolevski states that the Crakowian prints in 1491 have “*as their bases texts of Romanian origin*” (9), and P. P. Panaitescu argued that the letters of Sweipolt Fiol look like those in the Slavo-Romanian manuscripts. Lajos and Lidia Demény demonstrate that the Cyrillic prints in Crakow have some typographic characteristics that exclude a pronounced resemblance to the prints of Macarie in Wallachia (10), the Cyrillic Crakowian prints having completely different

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

frontispieces.

Among the typographic centers on the territory of the Romanian provinces that were circulated as place of origin for the three prints we can mention Bistrița olteană, Snagov, Govora, Dealul Monastery. As regards Bistrița olteană, the first to approach this aspect was N. Iorga: „*At Dealul or, since here the decoration trade was performed even in the time of Neagoe, in Bistrița Craioveștilor, where it is said that Maximian has celebrated Milita's wedding, this noble work of art should have been done*” (11). Among those who have supported this theory were P. P. Panaitescu (12), Barbu Theodorescu („With its geographic location on the road to Sibiu, the wealth and political strength of the Craiovești, since Odobescu found there a real deposit of Macarie, we tend to believe that the place of the first typography in Wallachia could be Bistrița”), Ștefan Ștefănescu, Virgil Căndea, Sextil Pușcariu (13) and others. They have arguments such as: in this location seven copies of the *Missal* have been found by Alexandru Odobescu; among the scholars of Bistrița and those from the South of the Danube there were strong kinship relations; by the time the *Missal* was edited Târgoviște was no longer the only administrative and cultural center in the country: “*the throne city of the country was both Bucharest and Târgoviște*” (14). It is a well known fact that the monastery was completely destroyed by Mihnea Voivode in 1509, as a period document states: “*and the monastery (of Craiovești) which he had built by the Bistrița riverside was destroyed from the very ground*”. This will be rebuilt in Neagoe Basarab's time (1515-1519) also by the Craiovești, so we can conclude that the typography could not be established in an unfinished location. However, if we presume that Macarie could have printed the *Missal* in Bistrița, the question is where might have been printed the other two books, considering this was no longer possible in Bistrița, which has been destroyed in 1509. Also, if there was such a tradition, why D. Liubavici chose to print his works in Târgoviște and not in Bistrița? It is a known fact that works printed in those times were bound in the monasteries, and this could explain the existence of a great number of copies of the *Missal* in Bistrița Monastery, where they were probably bound. This explains especially the purpose of printing this work: its destination was

to circulate and thus ensure a uniform practice in holding religious service.

Snagov is another printing center where it is assumed that the first books were printed on Romanian territory. Alexandru Grecu states that “*the Snagov Monastery could be the place where the first three books of Macarie were printed*” (15). He argues in this regard that Neagoe Basarab took special care of this monastery. The first documented record of the name of Snagov appears in 1408, in a charter of Mircea the Old, but there are opinions that there was a place of worship here since the reign of Vladislav I (1364-1379). But only beginning with 1517 the rebuilding work is started by Neagoe Basarab and it is hard to believe that the typography could have been established in an improvised place. It was only in 1694, by transferring a part of the printing press from the royal typography in Bucharest to Snagov, Antim Ivireanul will establish a large typography with printing options in several languages, one which was independent from the typography in Bucharest.

Govora is also included among the hypothetical printing places of the three books, Al. Odobescu being the author of this assumption. He argues that it was in Govora that Matei Basarab installed a printing press beginning with 1634 and that he printed a *Psalter*, of which no complete copy was preserved. This would bring us to the conclusion, he states, that there existed already a typographic tradition, “*some remains of old typographic tools having been found there*” (16). In the same spirit A. Sacerdoțeanu states: “*Among the old printing centers in the country, Vâlcea holds an important place even if we leave aside the discussion about the place where Macarie printed his famous Missal in 1508, suggested by some authors to be Bistrița or Govora. It is certain that there was a printing press in Govora in the time of Matei Basarab*” (17). From the above mentioned we conclude that there is no clear evidence that there was some printing activity in Govora in 1507, when the printing of the *Missal* was started.

In our opinion the three books of Macarie were printed in neither of the above mentioned centers but at Dealul Monastery (Târgoviște), the place where the feudal political, cultural and church reforms were started, a fact which was previously mentioned by the Romanian voivodes,

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

who tried to centralize the state power in their hands. Therefore, the establishment of the typographic office in Wallachia should be strongly connected with the church going under the centralized authority of the feudal reign. The centralization of the political power in the hand of the voivode is accompanied by a princely income growth, which allowed establishing some cultural institutions like the Dealu Monastery. At the same time, it is much likely to establish a printing press inside a monastery, because there they had various workshops for fine trades and educated monks who could help correcting the texts, especially the religious texts. Mention should be made on the ornaments on the frontispiece of Macarie prints which were comparable to the Armenian style (18) of Dealu Monastery (ornaments in the form of braided circles and squares made of stylized plant stalks).

The beginnings of the printing activities of Macarie are not known and information on his biography is extremely rare (19). Most of the biographers (I. Karataev, L. Tomic, L. Stoianovici, V. Jagic etc.) consider that Macarie learned the book printing technology in Venice, in Torresani's typography (20). Between 1493-1496 he works in Cetinje, In Montenegro, where he prints a number of books under the patronage of the country's voivode, Gheorghe Cernoievici (a fact earlier mentioned), whose policy was based on the support of Venice, thus explaining the cultural relations between Montenegro and Venice and his bringing the printing press from there. Most researchers admit that the printer of Cetinje was brought from Venice, purchased from Andreea Torresani, and that printer Macarie was his disciple. The facts leading to this conclusion were: the Slavic typography of Torresani ceased its activity in 1493 (the year when the typography in Montenegro started its activity); the appearance of the letters and ornaments in the printing press of Macarie at Cetinje is of Italian origin, the iconography of his prints in Cetinje showing its Venetian origin with Renaissance attributes: mascaroni, cupids, cornucopias, garlands, little birds etc.

From Cetinje, Macarie came to Wallachia at the invitation of Radu the Great, in order to establish a printing press. The books printed in Wallachia are common religious texts, texts once translated from Greek into Slavonic and copied in

manuscripts for the use of Romanians who adopted the Slavonic rite. In the printing press at Dealu, Macarie prints out three books: a *Liturghier (Missal)* (1508), an *Octoih (Octoechos)* (1510) and an *Evangheliar (Gospel Book)* (1512).

Macarie's *Missal* has a double significance: it is the first Romanian printed book and the first edition of this religious book in church Slavic (apparently the Slavic translation was made by Patriarch Nifon, during his stay in Wallachia).

The printing of the *Missal* was started in 1507 "by order of Io Radu Voivode to his eternal remembrance". The printing and print finishing were made with the financial and moral support of the new prince, "Io Mihnea Voivode of the whole country of Ungro-Wallachia and Podunavia, son of the great Io Vlad Voivode, in the first year of his reign, the humble hieromonk Macarie toiling for this. In the year 7016, solar cycle 16, lunar cycle 9, indiction 11, month of November, day 10th", date which results from the epilogue of the book.

These indications in the title demonstrate the guardianship of the throne and church over printing. P. P. Panaitescu noticed that no act issued by the high office of the Romanian voivodes Radu the Great (1495-1508), Mihnea (1508-1510) and Neagoe Basarab (1512-1521) mentions this specification of Podunavia, repeated in all the three books printed by Macarie, which is a title dating from the first half of the 15th century connected with the rule of Mircea the Old over Dobruja and Chilia. The reason for Macarie printing this title in his book is that, while he was working in a monastery, he might have found it in an old charter which mentioned it. The same P. P. Panaitescu remarked the missing appeal to those who might read, copy (write) and play by this book, to correct the errors, an appeal which is found both in the *Octoechos* and in the *Gospel Book*, an understandable fact after reporting certain errors and omissions in the *Missal*.

Regarding the dating of the *Missal*, and here the problems arose, it is strange that the style used in the epilogue is that of the 1st of January, while in all other princely and private acts of Wallachia at that time the Byzantine style was used, with the start of the year on the 1st of September. The epilogue thus becomes a personal contribution of the printer who ignores the rules and customs of the country. The year beginning on January the 1st

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

was used in Moldavia, but apparently Macarie was not influenced by that style, but rather from the West, from Venice, as the books printed by him in Cetinje, have in their epilogue the date calculated from January the 1st style, plus some rare chronology elements: the solar and lunar cycles which are found also in the stone-carved inscription at Dealu Monastery (21). It is even possible that Macarie himself initiated the carving, as he was accustomed with using the solar and lunar cycles, knowing that it was not imperative that the inscription is carved on the completion of the monastery (1502).

Macarie's *Missal* in 1508 is a rare form of Slavic missal, given the presence of the *Teaching of Vasile the Great for priests*, which is found only in manuscript no. 651 of Matei Basarab. Also, some prayers at the end are only found in the Slavic text of a 15th century manuscript from the Bistrița Monastery.

There are three Slavic 16th century printed liturgy books known in the Romanian provinces which, with some minor exceptions (the order of rules, an additional prayer), all seem to be reprints of Macarie *Missal*: Coresi's *Slavonic Missal* (Brașov, 1568-1570); a *Missal* without date, apparently also a Coresian print and the *Missal* printed by Șerban Coresi in 1588.

In terms of book decoration, Macarie was creator of local tradition defining the specific pattern of Cyrillic Romanian print in the context of the whole Cyrillic print in 16th century Europe. In the time of the Mușat dynasty, a totally special style in manuscript book is created – the Moldavian record. Its features are exceptional beauty of the letter face, geometric ornamentation of great elegance, harmony of colors, unique miniatures which, as Nicolae Iorga noted, would deserve a place in the history of major arts. A comparison of these ornaments, especially of frontispieces, demonstrated that the Slavic manuscript *Prophecies of Jeremiah*, written in Neamț in 1475 (22) similar frontispieces are found: the same rectangular form of the frontispiece, the same braided and stylized stalks, forming crossed circles and the same branches on each side of the rectangle, without crowns (in the manuscript).

The transposition of the decorative elements from the local manuscript book to the printed book seems to be natural since the *Missal* is the

first printed religious book in the whole European Cyrillic printing press by Macarie in Wallachia. Since Macarie did not have a printed pattern available he was obliged to rely on the manuscript book and create an appropriate text decoration.

The *Missal* has three frontispieces with braided decoration, one being reproduced three times, another two times and the third bearing the Wallachian coat of arms. On the apparition of Macarie's *Missal*, the coat of arms of the Wallachian state was facing changes both in terms of position and of the heraldic bird species. The bird depicted on the 1508 *Missal* frontispiece represents both an eagle and a hawk (23). Its feathers are differently marked, the wings are open, and it holds a cross with trilobite arm extremities in its beak, and is accompanied in front and by the sides by a branch with flowers and leaves. In the upper part of the heraldic composition there is a sun with eight rays (to the left) and a reversed half-moon (to the right) (24).

As regards the large decorated initials, we have to highlight that they could not be engraved by anybody else but Macarie, in a new manner, previously unknown to the Cyrillic printing. Thus, Macarie gives birth to the initials made by woven stalks of flowers and plants, and to another set in black, an imitation of the Gothic uncial.

We have to put to question not only the influences that inspired Macarie but also the major influence that the Macarian print in Wallachia exercised over the whole South-East European Cyrillic printing - Romanian and South-Slavic - in that century. Thus, in 1519, in Herzegovina, at Gorajde, a new Cyrillic typography is established and Fjodor Liubavic prints here three books: the *Missal* (1519), the *Psalter* (1521) and the *Prayer Book* (around 1523). In this Gorajde printing press we find, in a group of initials and a vignette, decorative elements of the book which undoubtedly reflect the influence of the Macarian printing in Wallachia. Analyzing the vignette, which appears for the first time in the European Cyrillic printing in the 1508 *Missal*, we note the similarity with the 1521 *Psalter* of Gorajde. Ljubavic of Gorajde copied the image from Macarie's printed book, then transposed it on wood and carved the new pattern, from which he printed the vignette in his own book. We see such similarities in the initials of Fjodor Liubavic *Psalter*.

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

The second print of Monk Macarie in Wallachia is the *Octoechos* (1510), the liturgical book dedicated to the Orthodox cult, in which songs for each day of the week are included and adapted successively for eight voices. This was issued during the reign of Vlad the Younger (1510-1512), which is exposed in the epilogue: "...*Io Vlad, great voivode and prince of the whole Wallachia and Podunavia, ... urged, coveted by the Holy Spirit and out of love for the blessed sacred churches and I wrote this soul-saving book, Osmoglasnik, for the accomplished glorification of the three times brilliant divinity, venerated in one only*".

The Macarian 1510 *Octoechos* represents an interesting and rare type of this book (the comparison was made using the digitized copy offered to the National Library of Romania by the National Library of Serbia), given there was neither a great *Octoechos* (including Matins and Vespers songs for all week days, for eight voices), nor a small *Octoechos* (which includes the same liturgies, also for eight voices, only for Saturdays and Sundays), but a mixed one. This includes liturgies for all week days, for the 1st voice, and those on voices 2-8 only for Saturdays and Sundays. It is presumed that this variant was agreed because of lack of funding, so they printed only one volume instead of two as in the case of the *Octoechos* in Cetinje.

As earlier mentioned, the books achieved by Macarie in Wallachia have no indication on the printing place, which generated numerous disputes among the researchers on this issue. Thus, the 1510 *Octoechos* has no indication on the printing place in the epilogue, yet considering that Radu the Great was particularly concerned about strengthening the Church prestige and its endowment with "*springs of clear knowledge*", his initiative to provide a printed religious service book to replace the manuscripts which circulated before, make us state that this too was accomplished at Dealu Monastery.

Hieromonk Macarie is the printer of the 1494 *Octoechos* printed in Cetinje and of that of 1510, printed in Târgoviște, but there are not many similarities between the two (from neither the decoration view point nor the contents view point). This led to the conclusion that the printer was inspired in printing the religious book in Târgoviște from a local manuscript.

Analyzing the epilogues of Macarie's book in Cetinje and Târgoviște, one may note that the

afterword of the 1494 *Octoechos* is almost identical to the afterword of the 1510 *Octoechos* and that of the 1512 *Gospel Book*. As normal, the Cetnie one is owned by Prince Ternoievic: "...*, as I, in Christ God guarded voivode, Ghiorg Tîrnoevik, saw churches empty of sacred books...*", and the Târgoviște one owned by "...*Io Vlad, great voivode and prince of the whole Wallachia and Podunavia, ... urged, coveted by the Holy Spirit and out of love for the blessed sacred churches and I wrote this soul-saving book, Osmoglasnik...*"

Macarie is using here also the same dating system as in the case of the other two Târgoviște prints, which is the 1st of January style.

However, the difference is remarkable between the two *Octoechos*, particularly in the way the attitude of the voivode towards Turks is reflected, an attitude determined also by the different social and political conditions in the two countries. Thus, Prince Ternoievic states in the Cetinje *Octoechos* that: "*churches are empty of sacred books, for our sins, by our burglaries and the robberies of Hagar's sons*" and Vlad the Younger, in the Târgoviște *Octoechos* argues that he printed this book "*for the accomplished glorification of the three times brilliant divinity, venerated in one only*", which is but understandable, if we consider the words of Gavril Protul saying that he conquered the throne of Wallachia with Turkish help.

Regarding the language of the two prints it should be underlined that unlike the text of the *Octoechos* printed in Cetinje, in the church Slavonic language of Serbian version, the Wallachian *Octoechos* has the text printed in church Slavonic of Middle Bulgarian version, exactly like the 1508 *Missal* or the 1512 *Four Gospel Book*. This was the language in which the religious manuscripts, charters or official acts in Wallachia were written, a fact which demonstrates that, although Macarie was coming from a Serbian language environment, this can hardly be noticed in his prints.

Analyzing the two prints in terms of character face and graphic presentation, we notice that the *Octoechos* printed by Macarie in Târgoviște is fundamentally different from the one printed in 1494 in Cetinje. Both books are printed in black and red. The print in Târgoviște has 22 lines on page and the print in Cetinje 30 lines, the titles of the Vespers being written in red capital letters and the Matins in small letters, also red. The character

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

face in Cetinje is smaller and more refined, while that in Wallachia is larger and thicker, which explains why, in an almost identical format, the number of lines on a page is different.

In terms of decoration, in the *Octoechos* in Târgoviște, it is for the first time that some human figures appear in an illustrated plate. The woodcut depicts Saints Joseph, Teophan and Ioan Damaschin. In the background a church with a bell tower are represented, which seem to be the Dealu Monastery in Târgoviște itself, the printing place of the three works printed by Hieromonk Macarie (25). This has the form of clubs, with domes, being built of large cubic stone blocks, and is represented with the porch and the exit to the altar (26). In the background of the image there is the bell tower, the whole being decorated with vine motives, which also led to the idea that this was the Dealu Monastery, also known by the name Saint Nicholas in the Vineyards. The entire image is surrounded by a geometric frame type decoration.

As for the frontispieces, there are two types, a rectangular one which appears twice and one in which the small coat of arms of Wallachia is shown. The rectangular one is made of braided stalks, four circles being distinguished from the knitted entrelac texture, with four stalks ending with princely crowns in the corners. The second frontispiece has a square shape, decorated inside with braided stalks, with a miniature coat of arms represented in the middle (the crowned raven, with head turned right and cross in the beak, represented in black on a white background), stalks starting from the bottom corners ending with two crowns.

The representation of the decorated initials is also different in the two prints, those from Cetinje having a very similar shape to the Venetian initials. It is a known fact that the ornate, framed initials are characteristic to the printing press in Cetinje and also for the Cyrillic printing in Venice, while in the Macarian prints in Wallachia appear for the first time the braided initials made of flower and plant stalks. In the *Octoechos* in Târgoviște there are two ornate initials, namely a П (Cyrillic P), reproduced from the copy in Blaj and a Б (Cyrillic B), the latter being found only in the photographic copy of the book from Hilandar, which is stored currently at the Romanian Academy Library.

From the above stated a clear conclusion emerges and that is the Montenegro printing was not a model to the Wallachian printing, which was noticed both from the analysis of the contents of

the two prints and from the comparison of the decoration used to embellish them.

Following the example of his predecessor, Voivode Neagoe Basarab will take over their cultural hegemony plans, Wallachia becoming during his reign the "center of the Orthodox world and the shelter of the Byzantine civilization".

The importance of the *Four Gospel Book*, which appeared during his reign, is that it was the first such book printed for all the Orthodox believers who used Slavic language as official language of religious worship. As shown in the epilogue of the book, the voivode wished to show his role in this respect: "*Because God, one in a Trinity worshiped, willing to fill His church with sacred books for His glorification and for the readers benefit, so I too, in Christ God believer and guarded by God, and autocratic ruler, Io Basarab, great voivode and prince of the whole country of Wallachia and Podunavia, son of the good and great Io Basarab Voivode, I coveted with the urge of the Holy Spirit and out of love for the blessed sacred churches and I wrote this soul-saving book, the **Four Gospels**, which the Holy Spirit, through the mouths of the Apostles have brought to knowledge, for the accomplished glorification of the three times brilliant divinity, venerated in one only*" (27).

As he did in the 1510 *Octoechos*, Macarie asks those who will read this book and find mistakes "*to put them right and bless us who toiled diligently for this work*". In the end of the epilogue he calls upon the prince again and upon the one who strived hard for the printing of the book and for its accomplishment: "*By the commandment of the prince Io Basarab great voivode, I, servant of Christ, hieromonk Macarie, worked for this and finished this book in the year 7020, solar cycle 20, lunar cycle 9, indiction 14, month of June, 25th day*. We notice here too the mention of the title "Podunavia" and the same system of dating as in the case of the other two previous printings.

The print contains the four Gospels arranged in the old Eastern canonical order (Matthew, Mark, Luke and John), but with the marginal indication of the pericopes (zaceale), so that the priests might know on which Sunday or feast day or week day to read a particular pericope (28).

It is printed in black and red, each with 20 lines on a page, on thick paper of different trade marks (29): the sweep in a circle, the anchor in a circle, the cardinal's hat, a coat of arms in which

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

there are two crossed swords and one in the form of scissors. From the *Four Gospel Book* Macarie printed some copies on parchment too, so being explained the existence of two editions of this printing. The parchment edition has hand-colored margins in gold, carmine, blue and green, and the contour of the words printed in red are retouched, which gives the impression that these copies have been handwritten (30). Since there was only one copy left from this edition, it cannot be decided whether we deal with a luxury circulation or that was the unique copy made for the prince himself, as N. Iorga stated.

Studying the graphic aspects of the prints of Macarie, B. P. Hasdeu and N. Iorga remarked the similarities between Macarie's *Four Gospel Book* (1512) and the Moldavian manuscript gospel books in the time of Stephen the Great, as far as the manner of achieving the decorated initials, the frontispieces and the vignettes are concerned. Taking over the decorative elements of the local manuscript book and then transposing them into the printed book seems only natural since the *Gospel Book*, just like the *Missal*, were the first books printed entirely in European Cyrillic by Macarie in Wallachia. Sweipolt Fiol printed in Crakow in 1491 the following church service books: *Octoechos*, *Ceaslov (Book of Hours)*, *Lenten Triodion*, *Pentecostar Triodion* and *Psalter*. Hieromonk Macarie printed in Cetinje between 1493 and 1496 the following books: the *Octoechos*, the *Psalter* and the *Prayer Book*. This is why the printer did not have a printed pattern to rely on, so he resorted to the manuscript book and created an appropriate text decoration.

In the third printing of Macarie 13 frontispieces are reproduced, the central motive depicting the Wallachian coat of arms, a crowned bird, with its head oriented to the left, with a semi-flying attitude, and a mixed aspect between the eagle and raven (31). This coat of arms marks a transition between the figure of the heraldic bird belonging to the Wallachian province in the previous glyptic representations (a crusader eagle, a crescent in dextra with its horns up and a five ray star, from Vlad the Monk) and the hybrid representation (eagle and raven) of the 1508 *Missal* frontispiece.

It should be emphasized that in the entire South-East European area, except for the *Four Gospel Book* printed by Hieromonk Lavrentie in Bucharest (1582), throughout the whole 16th

century there was no Slavonic *Gospel Book* without an obvious influence of the Wallachian printing of Macarie. Thus, the first re-publication is due to Filip Moldoveanul, of Sibiu, in 1546 with the aim to enlarge its circulation area. The volume decoration is generally following the woodcut frontispieces, and the large initials found in the books of Macarie. Mention should be also made on the Coresian Slavonic gospel books in 1562, 1579, 1583 and furthermore on the Slavonic *Gospel Book* printed in Braşov in 1565 by Călin or by Lorinţ in Alba Iulia in 1579.

The Macarian printing in Wallachia will greatly influence the printing across the Danube. The text of the Four Gospels was printed here for the first time in 1537 at **Rujan** Monastery, having as model the Macarian print, which can be noticed in the size of the character face and also in the book decoration elements such as: frontispieces, vignettes and initials. Thus, in the beginning of the Gospel of Matthew, in the 1537 *Four Gospel Book* in Rujan there is a frontispiece having in the middle the Wallachian coat of arms as a small eagle bearing the cross in its beak, the image being just reversed to that of the Macarian printing.

In the second half of the 16th century, from the printers to the South of the Danube came two more gospel books, both printed by Hieromonk Mardarie from Mrksina Monastery, located close to Montenegro. In the *Four Gospel Book* of **Beograd** (1552) the decoration in the beginning of the gospels are drawn almost identically after the Romanian edition, even the coat of arms of Wallachia (the heraldic bird with the cross in its beak and two trees right and left) being reproduced. In the second part of his book, the printer, probably noting the lack of harmony between the Romanian coat of arms and the place of printing of the book, gave it up, leaving an empty space in the frontispiece. Likewise, a frontispiece appears with the Romanian coat of arms of smaller dimensions, but this time the coat is replaced by a cross in the middle. As far as the large decorated initials are concerned, in the 1552 *Four Gospel Book* there are two types, both initials in frames (of Venetian origin), and initials with braided rods (the Macarian pattern). The similarity between the *Four Gospel Book* of 1512 and that of 1552 is so big that even the printing errors and the epilogue were copied, in which only the proper names and the year of printing were replaced.

The second printing made by Hieromonk

Macarie and his importance for the development of printing activities on Romania's territory

Mardarie is the 1562 *Four Gospel Book* of Mărdărie Monastery. From the epilogue we find out that the characters for this book were made "with great difficulty" by the hand of Hieromonk Mardarie, "of iron and brass", its pattern being his printing of 1552, which, in its turn, was based on Macarie's *Four Gospel Book*. In this book the frontispiece, which includes the coat of arms of Wallachia, is the same, only that the coat of arms was replaced by a cross placed between two trees. The ornate initials are close to those of Macarie, but larger and rugged.

After printing this book, the printing activity in Wallachia was stopped for about 33 years. However Prince Neagoe Basarab was continuously concerned with printing new books, since he asked in a letter to the county lord and the twelve high officials of Braşov, to send over to him "some printers which are of need" (32). The reasons are not known for the printing activity being so suddenly stopped, being later resumed by Dimitrie Liubavici, also in Târgovişte, by printing a *Prayer Book* in 1545.

BIBLIOGRAPHY AND NOTES

1. DUȚU, Alexandru; MUZICESCU, Maria Ana. *Relațiile culturale româno-balcanice până în secolul al XVI-lea*. Bucureşti, 1996, p. 96.
2. IORGA, Nicolae. *Istoria literaturii româneşti*. Bucureşti: Editura Pavel Suru, 1925, p. 138.
3. SIMONESCU, Dan; PETRESCU, Victor. *Târgovişte, vechi centru tipografic românesc. Târgovişte: Muzeul Judeţean Dâmboviţa*, 1972, p. 8.
4. GIURESCU, Constantin; GIURESCU, Dinu. *Istoria românilor*. Bucureşti: Editura Albatros, 1975, p. 317.
5. DEMÉNY, Lajos; DEMÉNY, Lidia. *Carte, tipar şi societate la români în secolul al XVI-lea*. Bucureşti: Editura Kriterion, 1986, p. 35.
6. PANAITESCU, P. P. *Octoiul lui Macarie şi originile tipografiei în Ţara Românească*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 57, 1939, p. 533-538.
7. ODOBESCU, Alexandru. *Despre unele manuscrise şi cărţi tipărite aflate la Mănăstirea Bistriţa*. În: *Revista Română*, nr. 1, 1861, p. 819.
8. TOMESCU, Mircea. *Istoria cărţii româneşti de la începuturi până în 1918*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1968, p. 29.
9. PANAITESCU, P. P. *Liturghierul lui Macarie (1508) şi începuturile tipografiei în Ţările Române*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 57, 1939, p. 533-538.
10. DEMÉNY, Lajos; DEMÉNY, Lidia. *Op. cit.*, p. 37-38.
11. IORGA, Nicolae. *Istoria Bisericii Româneşti*. Bucureşti: Editura Gramar, 1995, p. 129.
12. PANAITESCU, P. P. *Contribuţii la istoria culturii româneşti*. Bucureşti: Editura Minerva, 1971, p. 326.
13. PUŞCARIU, Sextil. *Istoria literaturii române*. Bucureşti, 1987, p. 41.
14. PANAITESCU, P. P. *Op. cit.*, p. 326.
15. GRECU, Alexandru. *Contribuţii la începuturile tipografiei slave în Ţara Românească*. În: *Studii şi cercetări de bibliologie*, I, 1995, p. 235.
16. ODOBESCU, Alexandru. *Opere*. Bucureşti: Editura Academiei, 1967, p. 160.
17. SACERDOTEANU, Alexandru. *Originea şi condiţiile social economice ale dezvoltării vechiului oraş Râmnicu Vâlcea*. În: *Buridava*, 1972, p. 51.
18. GHICA-BUDEŞTI, Nicolae. *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*. În: *Buletinul Comisiunii monumentelor istorice*, 20.
19. IORGA, Nicolae. *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*. Bucureşti: Editura Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, 1928, p. 129.
20. DUMITRESCU, Dan. *Meşterul tiparelor*. În: *Magazin istoric*, nr. 4, 1970, p. 29.
21. IORGA, Nicolae. *Inscripţii din bisericile României*. Bucureşti, 1905, p. 97-98.
22. TURDEANU, Emil. *Manuscrisele slave în timpul lui Ştefan cel Mare*. În: *Cercetări literare*, nr. 5, 1943, p. 224-226.
23. CERNOVODEANU, Dan. *Reprezentări heraldice din vechi tipărituri şi manuscrise româneşti*. În: *Târgoviştea - cetatea culturii româneşti*, 1974, p. 136.
24. *Ibid.*
25. MANOLESCU, C. *Târgoviştea şi începuturile litografurii româneşti*. În: *Biblioteca Valachica*, nr. 7, Târgovişte, 1975, p. 303.
26. ANDREESCU, Ana. *Arta cărţii: cartea românească veche: 1508-1700*. Bucureşti: Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 197.
27. PANAITESCU, P.P. *Liturghierul lui Macarie şi începuturile tipografiei în Ţările Române*. În: *Biserica Ortodoxă Română*, 1939, p. 317-318.
28. SIMONESCU, D.; PETRESCU, V. *Târgovişte - vechi centru tipografic românesc*. Târgovişte: Muzeul Judeţean Dâmboviţa, 1972, p. 13.
29. B.R.V., Tom I, p. 3.
30. PĂCURARIU, M. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Iaşi, 2004, p. 468.
31. CERNOVODEANU, D. *Reprezentări heraldice din vechi tipărituri şi manuscrise româneşti (sec. al XVI-lea)*. În: *Târgovişte: cetate a culturii româneşti*. Bucureşti, 1974, p. 136.
32. PĂCURARIU, M. *Op.cit.*, p. 470.

Cele mai vechi cărți din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

Alexe Rău

Autorul

Alexe Rău, director, Biblioteca Națională a Republicii Moldova
E-mail: alexe_rau@bnrm.md

Abstract

Biblioteca Națională a Republicii Moldova deține în colecțiile sale două cărți vechi reprezentative pentru perioada de început a tiparului european. Cea dintâi, *Kategoriile lui Aristotel* comentate de Simplicius, tipărită la Veneția, subliniază importanța operelor fundamentale ale lui Aristotel pentru evoluția tiparului. A doua carte, *Acciaioli, Donati. In Aris-totelis Libros Octo Politicorum Commentarij, Nunc primum in Lucem editi, de asemenea tipărită la Veneția, conține o analiză a comentariilor politice din opera aristoteliană*. Existența acestor două lucrări în colecțiile BNRM plasează biblioteca între bibliotecile europene deținătoare de mari valori de patrimoniu.

Cuvinte-cheie: Biblioteca Națională a Republicii Moldova; carte veche; Aristotel; Acciaioli, Donati

Chiar dacă nu deține în fondurile sale incunabule, Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM) este păstrătoarea a două cărți străvechi care sunt legate, prin biografia lor poli-grafică, dar mai ales prin conținutul, autorii și comentarii lor, nu numai de vremea primelor cărți scoase de sub tipar în Euro-pa, dar și de timpurile antice când își creau opera lor părinții filosofiei. Amândouă cărțile se înscriu în bi-bliografia și istoriografia aristoteliană. Prima din aceste cărți, *Kategoriile lui Aristotel comentate de Simplicius*, a fost tipărită la Veneția în 1551, în limba greacă. E o carte paleotipică, ea fiind tipărită pe modelul volumului de categorii aristotelice publicat în 1499, de asemenea, la Veneția. În varianta din 1551 se păstrează prezentarea grafică, duetul li-terei, arhitectonica celei din 1499. Deosebi-rea dintre ediția din 1499 și cea din 1551 (un exemplar din tirajul căreia îl deține BNRM) o face cunoscutul filosof, unul din cei mai mari comentatori ai filosofiei antice, Simplicius (490-560). Foaia de titlu s-a păstrat fragmentar și nu oferă elementele necesare pentru o descri-ere paleografică deplină. Pe pagina următoare însă e inserată „Epistola începătoare”, în care pu-tem găsi nu doar un comentariu general, dătător de ton, dar și anul ediției (MDLI=1551) (1). Titlul cărții deținute de BNRM îl întâlnim în celebra bibli-ografie a lui Konrad von Gesner „Bibliotheca universalis sivus catalogus omnium” tipărită la Zurich în 1545-1556. În această bibliografie sunt incluse incunabule, ceea ce ne obligă să facem în acest loc o scurtă explicație. Vorba e că în general, sunt considerate incunabule cărțile tipărite până la 1500. Cărțile tipărite pe modelele incunabulelor sau apărute în primii ani de după 1500 se numesc *paleotipice*. Multă vreme însă s-a ținut în Europa o discuție largă în cadrul căreia se propunea să fie considerate incunabule și cărțile apărute în anii următori lui 1500. Au fost susținute două opinii: unii cercetători limitează această dată la anul 1480, când s-a produs o diferențiere precisă a tipurilor de literă și o unificare a fiecărui caracter în parte. Alții extind perioada până la începutul sec. al XVI-lea, când perfecționările tehnologice aduse tiparului au permis tiraje mai numeroase și o ieftinire relativă a cărților (2). Dacă ne întemeiem pe catalogul lui Gesner și pe cea de-a doua opinie arătată mai sus, ar reieși că volumul *Kategoriile* al lui Aristotel din 1551 aflat în

Cele mai vechi cărți din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

colecțiile BNRM ar putea fi considerat, într-un fel, un incunabul, lucru care o situează pe BNRM printre bibliotecile europene cu cele mai prețioase comori.

Pe versoul paginii în care este inserată „Epistola începătoare” este dat cuprinsul. În continuare, urmează un studiu mai larg despre categorii în general, apoi texte și ilustrații (la unele capitole) consacrate fiecărei categorii în parte, în limba greacă. Ce face Simplicius? În primul rând, el comentează cartea capitol cu capitol (categorii cu categorii), în limba latină. La sfârșitul fiecărui compartiment al scrierii aristotelice el adaugă diferite genuri de comentarii. Cel mai des întâlnit este formula „In predicamentum Quantitatis occurrunt annotatione digna”, urmate de regulă de „Argumenta” în care justifică și explică conținutul comentariilor făcute. Comentariul la primul capitol, cel care conține studiul general consacrat categoriilor, este vedetizat prin sintagma „De Entibus” (3). La pagina 38 constatăm însă că „Que in Commentariis Simplicij...” și „Argumenta” sunt același lucru, fapt care implică o examinare a paginilor în care aceste două formule nu sunt arătate explicit ca identice, sau ca fiind același lucru. Comentatorul introduce boxe cu paronime ori cu sinonime, face uneori scurte referințe pe marginea paginilor. Ultimele două pagini ale acestei cărți sunt rupte aproape în întregime, ceea ce ne împiedică să culegem date suplimentare importante referitoare la tipărirea ediției ca atare (acest lucru se referă mai cu seamă la penultima pagină).

Lucrarea *Kategoriile...* face parte dintre scrierile ce s-au păstrat după moartea marelui filosof. Precum se știe, după decesul lui Aristotel, manuscrisele sale au rămas în posesia lui Teofrast, urmașul său. La moartea lui Teofrast, manuscrisele au ajuns la Neleus, discipolul acestuia. Moștenitorii lui Neleus le-au ascuns într-o peșteră unde au rămas multă vreme pradă umezelii. Doar în anul 100 î. Hr. scrierile au fost descoperite de un anume Apellicon, mare bibliofil, și aduse la Atena. În 86 î. Hr. Atena e ocupată de generalul Sulla și în urma evenimentelor manuscrisele ajung la Roma. Aici ele atrag atenția unor filologi și sunt copiate la indicația gramaticului Tyrannon. Pe baza acestor copii, ultimul conducător al Liceului, Andronicos din Rhodos, a elaborat și a publicat, în prima

jumătate a sec. I înainte de erei noastre, ediția care stă la baza întregii noastre cunoașteri asupra operei lui Aristotel până azi. În această ediție era inclusă și *Kategoriile...* Prima ediție completă a lui Aristotel, în limba latină, apare în 1489 la Veneția. Prima ediție în limba greacă a operei lui Aristotel a fost făcută de celebrul tipograf Aldo Manuzzi, la Veneția, în perioada 1495-1499. În ultimul din acești ani e tipărită în greacă cartea *Kategoriile*, cea de pe care s-a pregătit ediția comentată de Simplicius, scoasă tot la Veneția în 1551, un exemplar al căreia se păstrează în Biblioteca Națională a Moldovei.

Cartea e importantă și prezintă interes prin faptul că e legată nu doar de numele lui Aristotel, ci și de acela al lui Simplicius, filosof și comentator de o mare finețe. Multe din comentariile sale la operele filosofilor antici, în special la acelea ale lui Aristotel, rămân pertinente până astăzi. Ca dovadă a măiestriei sale vine faptul că actualmente, de exemplu, sunt trase la tipar de editurile contemporane din toată lumea și se află în vânzare peste 20 de cărți antice comentate de Simplicius, sau scrise de el însuși. Pe lângă aceasta, Simplicius are marele merit de a fi păstrat manuscrisele multor autori antici, datorită lui ele ajungând până la noi spre a îmbogăți patrimoniul cultural al omenirii.

Prestanța și rolul pe care le-a avut Simplicius ne obligă să adăugăm aici și o scurtă biografie a lui. S-a născut în Cilicia în anul 490. A fost discipolul lui Ammonius și Damascius, era unul din ultimii filosofi neoplatonicieni. Când, în anul 529 d. Hr., școala de filosofie din Atena a fost închisă și învățătura filosofiei era interzisă, cărturarii Damascius, Simplicius, Priscianus și alți patru filosofi au hotărât, în 531 sau 532, să caute protecție la Chosroes, regele Persiei, dar, cu toate că au fost primiți călduros, ei nu puteau să îndure șederea continuă între cei pe care îi considerau barbari și, înainte de a se scurge doi ani s-au întors în Grecia.

Chosroes a încheiat un tratat de pace cu Justinian în 533, hotărând ca celor șapte filosofi să li se permită „reîntoarcerea acasă, și să trăiască de acum încolo cu bucuria conștiinței libertății” (Agathias ii. 30, 31). După călătoria în Persia, Simplicius a scris comentarii despre Aristotel *De coelo*, *Physica*, *De anima* și *Categoriae*, care, împreună cu un alt comentariu despre *Enchiridion* a lui Epictetus, au supraviețuit. Simplicius a murit

Cele mai vechi cărți din colecțiile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova

în anul 560.

A doua ca vechime după *Kategoriile...* tipărită în 1551 este un volum legat tot de opera lui Aristotel, intitulat *Acciaioli, Donati, în Aristotelis Libros Octo Politicorum Commentarij, Nune primum in Lucem editi*, carte scoasă tot la Veneția, în 1566, volum 285 p., de editorul și tipograful Vincentium Valgrifum. Această primă ediție e scoasă la tipar după moartea lui Donatio. Despre acest Donati Acciaioli aflăm că face parte din una din cele mai vechi și mai de lungă durată dinastii ale Europei, dinastia Medici-Acciaioli. Primele mențiuni documentare despre ei le întâlnim într-un catastif pe perioada 1327-1342, al treilea nume din el fiind acela de Donati Manno Acciaioli (4). Puțin mai târziu, într-un arbore genealogic (5), se arată că în sec. al XV-lea o domnișoară, Laudomia Acciaioli, se căsătorește cu Pierfrancesco de Medici. Fiul lor se numea Jacopo Acciaioli, iar nepotul - Donati di Jacopo Acciaioli. În general, Acciaiocii din dinastie își adăugau, de la Laudomia înainte, numele de Medici. În a doua jumătate a sec. al XVI-lea, însă, situația se inversează: membrii dinastiei își încep numele cu Medici la care adaugă numele Acciaioli (6).

Acciaioli au fost oameni unși cu har, avansând și având succese în diferite domenii. Un Patricio Acciaioli devine, în sec. al XVII-lea, duce de Atena, iar în perioada 1378-1389, Acciaioli Angelo este „create da URBANO VI”. Un urmaș al comentatorului cărții păstrate la BNRM se cheama Zanobi Acciaioli și a fost și el un important traducător și scriitor (7).

Donato Acciaioli, comentatorul cărții păstrate la noi, s-a născut la Florența. Era renumit pentru cunoștințele sale, mai ales de greacă și matematică, și pentru serviciile aduse statului său natal. Încredinându-i-se mai înainte câteva ambasade, el a devenit, în anul 1473, Gonfalonier al Florenței. A decedat la Milano în 1478, în drum spre Paris unde mergea să aștepte scopul lui Ludovic al XI-lea, în numele locuitorilor Florenței, în ceea ce privește lupta împotriva lui Papa Sixtus al IV-lea. Corpul lui a fost adus înapoi la Florența și îngropat în biserica cartuzienilor din cheltuielile publice. Fiicele sale au fost împărțite de către tovarășii săi cetățeni, iar averea pe care a lăsat-o era foarte mică, din cauza onestității și indiferenței sale. Donati Acciaioli a tradus în latină *Viețile paralele* de Plutarch (Florența, 1478), a scris Comentarii la *Etica* lui Aristotel, a tradus cărțile

despre viețile lui Hannibal, Scipio și Charlemagne și a realizat zeci de alte lucrări. La lucrarea despre Aristotel a cooperat cu stăpânul său, John Argyropulus.

A încetat din viață la Milano, pe data de 28 august 1478. Cartea din 1566 care se păstrează la BNRM începe cu un „Oratorum” de Leonardo Contarenum, împăratul republicii florentine, „caes. Maximilianum”, în care e blagoslovită și apreciată și munca lui Acciaioli, un *Index rerum in Acciaioli comentarii memorabilium*, apoi urmează corpusul cărții ca atare inserând o „PRAETATIO” a lui Donati Acciaioli consacrată operei politice a lui Aristotel și șase capitole de „Explanatio” (comentarii) sistematice asupra acestei cărți a lui Aristotel. La p. 279 este tipărită „Errata corrigenda”. La p. 80 este inserat un „Regestum”, un fel de colofon timpuriu realizat în cinstea (sau chiar de) editorului Vincent Valgrifum. În pagină este reprodușă emblema acestuia, compusă din următoarele elemente: două mâini prinse de filetul unui teasc tipografic, filetul pe care mai sus este încolăcit un șarpe. Cartea a fost localizată într-un număr destul de mic de exemplare, așa încât exemplarul de la BNRM, cu toate caracteristicile sale de conținut și de formă, este o ediție cu adevărat rară și foarte prețioasă.

Cartea s-a păstrat foarte bine. La tipărire a fost folosită hârtie fabricată din fibre de in, fapt care face ca paginile să fie elastice, să nu se preteze dezacidizării și să nu devină fragile, toate acestea asigurându-i o viață lungă. Această carte rară a fost inclusă în prestigiosul registru *Old Printed Books digital Repository of European Rarities* (8).

BIBLIOGRAFIE ȘI NOTE

1. **ARISTOTEL.** *Categoriile*; coment. de Simplicius în lb. greacă. Veneția, 1551, p. 1.
2. **OLTEANU, Virgil.** *Din istoria și arta cărții*. București: Editura Enciclopedică, 1992, p. 197.
3. **ACCIAIOLI, Donati.** *In aristotelis libros octo Politicorum commentarij*. Veneția, 1566, p. 11.
4. <http://digilander.libero.it/gasparon>
5. <http://frng.ac/Projects/CharlesII/5-10/28.htm>
6. <http://documents.medici.org/document?search?results.cfm?orderbz>
7. Wikipedia
8. <http://digilander.libero.it>

The oldest books in the collections of the National Library of the Republic of Moldova

Alexe Rău

Author

Alexe Rău, Director, National Library of the Republic of Moldova
E-mail: *alex_e_rau@bnrm.md*

Abstract

The National Library of the Moldavian Republic (BNRM) holds in its collections two old books which are representative for the early European printing. The first book, *The Aristotelian categories commented by Simplicius*, printed in Venice, highlights the importance of Aristotle's fundamental works for the evolution of printing. The second book, *Acciaioli, Donati. In Aris-totelis Libros Octo Politicorum Commentarii, Nunc primum in Lucem editi*, also printed in Venice, contains the political commentaries in Aristotle's work. The existence of these two books in the BNRM collection places the library among the European libraries holding great heritage values.

Keywords: *The National Library of the Republic of Moldova; old books; Aristotel ; Acciaioli, Donati*

Even though its collections does not hold incunabula, the National Library of the Moldavian Republic (BNRM) is the keeper of two very old books which, by their printing biography, but particularly by their content, authors and reviewers, are related not only to the times when the first books were printed out in Europe but also to the ancient times when the fathers of philosophy created their work. Both books are part of the Aristotelian bibliography and historiography. The former, entitled *The Aristotelian categories commented by Simplicius*, was printed in Venice in 1551, in Greek. This is a palaeotypical book being printed on the model of the Aristotelian categories published in 1499, also in Venice. In the 1551 version the graphical presentation, the duo script and the architecture of the 1499 version are kept. The difference between the 1499 edition and the 1551 edition (a copy of which is held by BNRM) is remarked by the famous philosopher, Simplicius (490-560), one of the greatest commentators of ancient philosophy. The title page was partly preserved and it does not offer the necessary elements for a full palaeographical description. However, on the next page an "introductory epistle" is inserted, in which we can find not only a general comment, giving the tone, but also the edition year (MDLI=1551) (1). The title of the book held by BNRM is found in the famous bibliography of Conrad von Gesner „*Bibliotheca universalis sivus catalogus omnium*" printed in Zurich in 1545-1556. In this bibliography some incunabula are included which oblige us to make here a brief explanation. It is generally said that incunabula are books printed before 1500. Books printed on the models of incunabula or issued in the first years after 1500 are called *paleotypical*. For a long time however, there was a huge discussion going on in Europe in which they proposed to consider as incunabula also the books published in the years following 1500. Two opinions were held: some researchers limit this date to 1480 when there was a clear differentiation of character sets and a unification of each character separately. Others expand this period to include the beginning of 16th century, when the technological developments of the printing press allowed larger print runs and a relative cheap price of books (2). If we rely on Gesner's catalogue and on the second opinion mentioned above, it appears that

The oldest books in the collections of the National Library of the Republic of Moldova

Aristotle's *Categories* of 1551, found in the BNRM collection, could be somehow considered as an incunabulum, which situates BNRM among the European libraries holding the most precious treasures.

On the back of the page where the „Introductory epistle” is inserted the content is given. Coming up there is a larger study about categories in general, and then texts and images (in some chapters) dedicated to each separate category, in Greek. What does Simplicius do? In the first place he comments on the book, chapter by chapter (category by category), but then, in Latin. At the end of each compartment of the Aristotelian work he adds different types of comments. The most commonly used is the phrase „In predicamentum Quantitatis occurrunt annotatione digna”, usually followed by “Argumenta” which justifies and explains the contents of the comments made. The comment on the first chapter, which contains the general study dedicated to categories, is entitled by the phrase “De Entibus” (3). On page 38 we find that „Que in Commentariis Simplicij...” and „Argumenta” are the same, which involves an examination of the pages where these two phrases are not explicitly stated as identical or as being the same. The commentator introduces boxes with paronyms or synonyms, and sometimes makes short references on the pages. The last two pages of this book are ripped off almost entirely, which prevents us from collecting important additional data on the printing of this edition itself (this applies especially to the last but one page).

The “*Categories*” is part of the writings that were preserved after the death of the great philosopher. As it is known, after Aristotle's death, his manuscripts remained in the property of Theophrastus, his successor. On Theophrastus death, the manuscripts reached Neleus, his disciple. The heirs of Neleus hid them in a cave where they stayed long prey to moisture. It was only in the year 100 B. C. that the writings were discovered by some Apellicon, a great bibliophile, who brought them to Athens. In 86 B. C. Athens was occupied by General Sulla and, after the events, manuscripts are taken to Rome. Here they draw the attention of some philologists and are copied at the suggestion of scholar Tyrannion. Based on these copies, the last ruler of Lyceum, Andronicos of Rhodos, issued and published in

the first half of the 1st century B. C. the edition that underlies our entire knowledge on Aristotle's work until today. The *Categories* were included in this edition. The first complete edition of Aristotle's work in Latin was published in 1489 in Venice. The first edition of Aristotle's work in Greek was published by the famous typographer Aldo Manutius, in Venice, in 1495-1499. The *Categories* was printed in Greek in the last of these years. This book is one which announced the commented edition of Simplicius, published also in Venice in 1551, a copy of which is preserved in The National Library of Moldova.

The book is important and of interest in that it is related not only to Aristotle's name but also to that of Simplicius, a philosopher and commentator of great refinement. Many of his comments to the works of the ancient philosophers, particularly to those of Aristotle's, are relevant still nowadays. A proof of his mastery is the fact that currently, for example, more than 20 antique books commented by Simplicius, or written by him are printed by contemporary publishers worldwide and are put on the market. In addition, Simplicius has the great merit to have preserved manuscripts of many antique authors, who reached us thanks to him, to enhance the world's cultural heritage.

The prominence and the role of Simplicius determine us to add here a brief biography of him. He was born in Sicily in the year 490. He was a disciple of Ammonius and Damascius and was one of the last neoplatonic philosophers. When, in 529 A. D., they closed the Athens school of philosophy and teaching philosophy was forbidden, the scholars Damascius, Simplicius, Priscianus and four more philosophers decided, in 531 or 532, to look for protection to Chosroes, King of Persia. Although they were warmly received, they could not endure a long time stay together with those whom they considered barbarians, and before two years time, they returned to Greece.

Chosroes concluded a peace treaty with Justinianus in 533, deciding that the seven philosophers are permitted to “return home and live from now on with the joy of freedom of conscience” (Agathias ii. 30, 31). After the journey to Persia, Simplicius wrote commentaries on Aristotle *De coelo*, *Physica*, *De anima*, and *Categoriae* which, together with another commentary on *Enchiridion* of Epictetus,

The oldest books in the collections of the National Library of the Republic of Moldova

survived. Simplicius died in the year 560.

The second oldest book after the *Categorii* printed in 1551 is a volume, also related to Aristotle's work, entitled *Acciaoli, Donati*, in *Aristotle's Libros Octo Politicorum Commentarij, Nune primum in Lucem editi*, a book published also in Venice, in 1566, of 285 pages, by the publisher and typographer Vincentium Valgrifum. This first edition is issued for printing after Donatio's death. About this Donati Acciaoli we find out that he is a member of one of the oldest and most lasting dynasties of Europe, the Medici-Acciaoli dynasty. The first documentary mentions about them are found in a register from 1327-1342, the third name in it being Donati Manno Acciaoli (4). A little later, in a genealogical tree (5) is shown that in the 15th century a lady, Laudomia Acciaoli gets married to Pierfrancesco de Medici. Their son was called Jacopo Acciaoli, and the grandson – Donati di Jacopo Acciaoli. As a rule, the Acciaoli in the dynasty would add to their name, from Laudomia on, the name of Medici. In the second half of the 16th century however, the situation is reversed: the members of the dynasty begin their name with Medici to which they add Acciaoli (6).

The Acciaolis used to be people anointed with grace, going up and having success in different domains. One Patricio Acciaoli becomes, in the 17th century, earl of Athens, and between 1378-1379, Acciaoli Angelo becomes "create da URBANO VI". A successor of the commentator of the book preserved at BNRM was called Zanobi Acciaoli and he was also an important translator and writer (7).

Donato Acciaoli, the commentator of the book that we preserved, was born in Florence. He was famous for his knowledge, particularly of Greek and mathematics, and for the services rendered to his birth state. After having been entrusted several embassies, he became, in 1473, Gonfalonier of Florence. He died in Milan in 1478, on his way to Paris, where he was travelling, in the name of Florence citizens, to find out the aim of Louis XI, regarding his fight against Pope Sixtus IV. His corpse was brought back to Florence and buried in the Cartuzian church from public expenditures. His daughters were shared by his fellow citizens, and the property he left for them was very poor because of his honesty and indifference. Donati Acciaoli translated in Latin *The Parallel Lives* by

Plutarchus (Florence, 1478), wrote *Commentaries* to Aristotle's *Ethics*, translated books about the lives of Hannibal, Scipio and Charlemagne and wrote tens of other works. He cooperated with his master John Argyropulus on his work on Aristotle.

He died in Milan, on August 28th, 1478. His book of 1566 that is preserved at BNRM starts with an "Oratorem" by Leonardo Contarenus, Emperor of the Florence Republic, "caes. Maximilianum", in which Acciaoli's work is blessed and appreciated, an *Index rerum in Acciaoli comentarii memorabilium*, followed by the book's body as such inserting a „PRAETATIO" of Donati Acciaoli dedicated to the political work of Aristotle and six chapters of „Explanatio" systematic commentaries on this book of Aristotle. On page 279 Errata corrigenda is printed. On page 80 a „Regestum" is inserted, a kind of an early colophon made in honour of (or even by) the editor Vincent Valgrifum. The page is reproducing his coat of arms, composed of the following elements: two hands attached to the thread of a printing press, the thread having a coiled snake in its upper part. The book was recorded with a rather small number of copies, so that the copy held by BNRM, with all its contents and form characteristics, is a really rare and very precious edition.

The book was very well preserved. They used in printing paper made from flax, which made the pages to be flexible, not open to acidification and not become brittle, thus ensuring a long life to the book. This rare book was included in the prestigious record *Old Printed Books digital Repository of European Rarities* (8).

BIBLIOGRAPHY AND NOTES

1. **ARISTOTEL.** *Categoriile*; coment. de Simplicius în lb. greacă. Veneția, 1551, p. 1.
2. **OLTEANU, Virgil.** *Din istoria și arta cărții*. București: Editura Enciclopedică, 1992, p. 197.
3. **ACCIAIOLI, Donati.** *In aristotelis libros octo Politicorum commentarij*. Veneția, 1566, p. 11.
4. <http://digilander.libero.it/gasparon>
5. <http://frng.ac/Projects/CharlesII/5-10/28.htm>
6. <http://documents.medici.org/document?search?results.cfm?orderbz>
7. Wikipedia
8. <http://digilander.libero.it>

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

Zdeněk Uhlíř

Autorul

Zdeněk Uhlíř, Biblioteca Națională a Republicii Cehe
E-mail: Zdenek.Uhlir@nkp.cz

Abstract

Biblioteca Națională a Republicii Cehe s-a implicat în procesul de digitizare prin proiecte individuale încă din prima jumătate a anilor 90, iar în 1996 a început digitizarea în masă a patrimoniului scris și cultural. Inițial s-a dezvoltat platforma Manuscriptorium, o bibliotecă digitală pentru patrimoniul scris și documentar. Cu toate acestea, Manuscriptorium încă nu a ajuns la masa critică a agregării datelor pentru a putea să le ofere patrimoniului scris și documentar ca întreg sau ca exemplu reprezentativ. Un pas important a fost acțiunea de convocare a partenerilor din toată Europa în vederea creării unui consorțiu pentru participare la integrarea de conținut ascuns altfel în instituții de memorie individuale. Ca atare, s-a inițiat și s-a desfășurat proiectul ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage) în perioada decembrie 2007 – noiembrie 2009. După experiența dobândită cu proiectul ENRICH, Biblioteca Națională a Republicii Cehe s-a implicat în agregarea și reconstruirea virtuală a documentelor ce aparțin perioadei târzii a Evului Mediu și Epocii moderne timpurii prin proiectul REDISCOVER (Reunion of Dispersed Content: Virtual Evaluation and Reconstruction). Aceste proiecte sunt reprezentative pentru colaborarea dintre cele două biblioteci naționale.

Cuvinte-cheie: Biblioteca Națională a Republicii Cehe; Manuscriptorium; ENRICH, REDISCOVER; Biblioteca Națională a României; patrimoniu cultural; digitizare

În ultimii douăzeci de ani, de la căderea cortinei de fier, lumea s-a dezvoltat în trei direcții. Mai întâi, o profundă schimbare politică a avut loc în așa numita lume a doua, i.e. societatea globală, care a urmat revoluției anti-totalitare, deși nu complet anti-comuniste. În al doilea rând, au apărut al treilea așa numit val informațional (1) și globalizarea simultană care au adus pentru o vreme multe iluzii privind așa numitul sfârșit al istoriei (2) și/sau viitorul liberal/social democratic al omenirii. În al treilea rând, a apărut o nouă versiune a terorismului, în acest caz cel islamic, ceea ce a fost urmat de o suspiciune între diverse civilizații pe plan mondial, ceea ce s-a numit de unii ciocnirea civilizațiilor (3). Simultan, au avut loc procese politice concrete, unul dintre cele mai importante fiind extinderea Uniunii Europene în trei valuri în 1995, 2004 și 2008, precum și o cooperare regională mai profundă între țările europene. În general se poate afirma că au avut loc schimbări fundamentale politice, economice, sociale precum și culturale în ultimii 20 de ani.

Toate aceste schimbări s-au reflectat și în zona cercetării, procesării și prezentării patrimoniului documentar, i.e. colecțiile istorice din biblioteci, arhive și muzee. Încă de la începutul anilor 80 și 90 ai secolului trecut, a început un proces masiv de digitizare a informației în general și a patrimoniului cultural în special. Astfel au început să se dezvolte și teoria și metodologia procesării digitale a patrimoniului scris și documentar și a colecțiilor în sens larg (4). Prin urmare, a început crearea unor resurse digitale precum și integrarea și agregarea acestora. Științele umaniste au suferit o schimbare de paradigmă și, în consecință, au apărut științele umaniste digitale, istoria digitală, codicologia digitală, paleografia digitală, filologia digitală etc. Într-un anumit sens, întreaga omenire a intrat astfel într-o lume nouă.

Biblioteca Națională a Republicii Cehe a început să se angajeze în procesul de digitizare prin proiecte individuale încă din prima jumătate a anilor 90 iar în 1996 a început digitizarea în masă a patrimoniului scris și documentar. Inițial au fost digitizate manuscrise apoi și incunabule, cărți tipărite vechi, hărți istorice, lucrări grafice și postere baroce etc. La granița dintre al doilea și al treilea mileniu, Biblioteca Națională a Republicii Cehe a devenit un fel de *spiritus movens* al programului național de digitizare numit

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

Memoriae mundi series Bohemica (5). Între 1999-2001 Biblioteca Națională a Republicii Cehe a participat la proiectul european MASTER (Manuscript Access through Standards for Electronic Records) (6) și, în colaborare cu toți participanții la proiect a creat primul standard descriptiv aplicabil în practică pentru descrierea manuscriselor (7). Biblioteca Națională a Republicii Cehe a diseminat rezultatele proiectului MASTER în cadrul rețelei CEE MASTER Network (8) și, în consecință, a creat colecția de resurse digitale Manuscriptorium (9), care este o bibliotecă digitală pentru prezentarea patrimoniului scris și documentar. În felul acesta Manuscriptorium combină patru nivele diferite, i.e. instituțional (Biblioteca Națională a Republicii Cehe), național (Provinciile Cehiei), regional (Europa Centrală) și european (Uniunea Europeană sau Europa ca entitate istorică și culturală, în funcție de caz); iar Manuscriptorium este un jucător la nivel global, întrucât urmează să integreze și o serie de parteneri din afara Europei.

Astfel, la nivelul conținutului, Manuscriptorium pune la dispoziție patrimoniul scris și documentar în multe sale aspecte diferite, și toate pot fi consultate instituțional, național, internațional și transnațional pe de-o parte, precum și din punctul de vedere al tipului de documente istorice care devin ușor accesibile pe de altă parte; la nivel formal și/sau tehnic, oferă mai multe tipuri de date (în special imagini și texte sau texte integrale, după cum e cazul) și de asemenea, metadate (descriptive, structurale și tehnice); la nivelul informației, documentele de nivel primar (imagini-copii digitale și/sau ediții full-text ale documentelor istorice originale), documente terțiare (înregistrări bibliografice descriptive), și, în viitorul apropiat, și documente secundare (documente despre documentele primare, i.e. lucrări științifice etc.). Mai mult decât atât, Manuscriptorium oferă în prezent și va oferi și în viitor anumite instrumente software, atât interne pentru parteneri și utilizatori finali (MTool – pentru crearea unui document digital compus distribuit ca și a unui document virtual, MCand – pentru verificarea documentelor create cu MTool, instrument pentru crearea colecțiilor virtuale statice și dinamice) cât și externe (traducere automată și căutări multilingve, catalogGUI – pentru comparație de text). Astfel, Manuscriptorium a devenit un adevărat mediu de

cercetare virtuală pentru sfera resurselor istorice.

Deși există multe metode de dezvoltare a proiectului Manuscriptorium ca resursă integrată și de agregare, printre acestea construirea de conținut este cea mai vizibilă pentru furnizorii de date ca și pentru utilizatorii finali. Construirea de conținut este și cel mai important aspect pentru specialiștii din biblioteci și informare și nu în cele din urmă pentru public în general. Desigur, numai atunci când o masă critică de material, o masă critică de documente este disponibilă, instrumentele tehnice și mijloace metodologice au un sens. Și desigur, mai există un alt aspect crucial al agregării de date și al construcției de conținut, și anume capacitatea mediului rețelei digitale de a colecta date dispersate. Astfel, capacitatea sa de reconstrucție virtuală a entităților istorice complexe le permite să fie un set de specimene de documente de un tip sau un set de documente provenite din aceeași regiune istorică culturală, în cele din urmă orice altceva. Astfel, văzută din punctul de vedere al conținutului, agregarea de date cu metadate în formă minimă suficientă este esențială, încât ea trebuie să se facă mai întâi; abia după aceea poate fi pregătită forma mai sofisticată de metadate și/sau prezentarea ei. Este ceea ce înseamnă actuala fază a dezvoltării Manuscriptorium.

Agregarea de date ca și reconstrucția de conținut virtual dispersat poate fi văzută la două niveluri diferite. Primul și cel mai general dintre ele este cel european. În prezent, pentru că Manuscriptorium (deși cea mai mare bibliotecă digitală din sfera patrimoniului scris și documentar) nu a realizat încă masa critică de date agregate astfel încât să poată furniza patrimoniu european scris și documentar ca întreg sau numai o mostră reprezentativă. Prin urmare, primul pas către realizarea acestui scop a fost strângerea unor parteneri din toată Europa și crearea unui consorțiu care să participe la integrarea de conținut ascuns în instituții individuale ale memoriei. Acesta este motivul pentru care a fost creat și desfășurat proiectul european ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage) – decembrie 2007 – noiembrie 2009 (10).

În rezumat, proiectul ENRICH și activitățile lui se definesc astfel:

Obiectivul proiectului ENRICH este crearea unei baze pentru biblioteca digitală europeană a

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

patrimoniului (manuscrite, incunabile, cărți tipărite vechi, documente de arhivă etc.) prin integrarea conținutului electronic existent dar dispersat din cadrul bibliotecii digitale Manuscriptorium prin îmbogățirea metadatelor și coordonarea dintre metadatele eterogene precum și a standardelor de date.

Consortiul reunește o masă critică de conținut, pentru că proiectul îi grupează pe cei mai bogăți trei proprietari de manuscrite digitizate dintre bibliotecile naționale din Europa (Republica Cehă, Islanda și Serbia, ca parteneri asociați); bibliotecile partenere din cadrul proiectului ENRICH dețin aproape 85% din manuscritele digitizate actuale din bibliotecile din Europa, ceea ce va fi îmbogățit substanțial prin date de la bibliotecile universitare și alte tipuri de instituții în termeni de câteva sute de mii de pagini digitizate plus alte sute de mii de pagini digitizate de parteneri din cadrul colecției de date TELL-MEMOR. Consortiul va pune la dispoziție mai mult de 5.076.000 de pagini digitizate conform rezultatelor sondajelor preliminare.

ENRICH va construi pe platforma existentă a Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com>) adaptată la nevoile organizațiilor care dețin arhive de manuscrite (nu numai bibliotecile naționale). Principiul integrării este acela al centralizării metadatelor (înregistrări descriptive) din cadrul bibliotecii digitale Manuscriptorium și distribuția de date (alte documente digitale înrudite) între alte resurse din cadrul mediului rețelei virtuale.

Grupurile țintă ENRICH sunt proprietarii/deținătorii de conținut: bibliotecile, muzee și arhive, cercetători și studenți, factorii de decizie politică și utilizatorii de interes general. Proiectul le va permite să caute și să acceseze documente care altfel ar fi greu accesibile prin oferirea unui acces gratuit la aproape toate manuscritele digitizate din Europa. În afară de imagini se va putea oferi de asemenea acces la texte istorice integrale structurate TEI, resurse de cercetare, alte tipuri de date ilustrative (fișiere audio și video) sau imagini de mari dimensiuni ale hărților istorice. Consortiul ENRICH va coopera strâns cu TEL (The European Library) și va deveni parte componentă a Bibliotecii Digitale Europene atunci când aceasta va deveni realitate (11).

Parteneri cu drepturi depline ai proiectului ENRICH au fost optsprezece, din douăsprezece țări:

- Biblioteca Națională a Republicii Cehe (Republica Cehă) (12),
- Cross Czech a.s. (Republica Cehă) (13),
- AiP Beroun s r.o. (Republica Cehă) (14),
- Oxford University Computing Services (Marea Britanie) (15),
- Københavns Universitet – Nordisk Forskningsinstitut (Danemarca) (16),
- Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze - Biblioteca Națională din Florența (Italia) (17),
- Università degli Studi di Firenze - Centro per la comunicazione e l'integrazione dei media Media Integration and Communication Centre Firenze (Italia) (18),
- Institute of mathematics and Informatics (Lituania) (19),
- University Library Vilnius (Lituania) (20),
- SYSTRAN S.A. (Franța) (21),
- University Library Wrocław (Polonia) (22),
- Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum Fræðum (Islanda) (23),
- Computer Science for the Humanities - Universität zu Köln (Germania) (24),
- St. Pölten Diocese Archive (Austria) (25),
- The National and University Library of Iceland (Islanda) (26),
- Biblioteca Nacional de España - Biblioteca Națională a Spaniei (Spania) (27),
- The Budapest University of Technology and Economics (Ungaria) (28),
- Instytut Chemii Bioorganicznej PAN - Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe – Poznań Supercomputing and Networking Centre (Polonia) (29).

Mulți parteneri asociați au luat parte la proiectul ENRICH. Cei mai importanți au fost:

- Biblioteca Națională a României (Romania) (30),
- Biblioteca Universității Heidelberg (Germania) (31),
- Biblioteca Universității Lund (Suedia) (32),
- Universitatea Complutense Madrid (Spania) (33),
- National Library of Belarus (Belarus) (34).

Scopul proiectului ENRICH după cum a fost rezumat mai sus a fost realizat și s-au mai multe produse importante au fost puse la dispoziția atât a unor oameni de știință, cercetători și specialiști în manuscrite cât și publicului larg, astfel că obiectul de activitate al proiectului a fost diseminat pe scară largă. Cele mai importante produse sunt în primul rând platforma Manuscriptorium bazată pe TEI P5

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

care a permis lucrul cu colecțiile virtuale, în al doilea rând specificația TEI P5 ENRICH, i.e. o definiție a tipului de documente care înlocuiește standardul anterior MASTER, în al treilea rând MTool pentru crearea documentului/documentelor digital/e compuse distribuite precum și pentru pregătirea documentelor digitale, în al patrulea rând MCan pentru verificarea documentelor digitale compuse distribuite, în al cincilea rând EGE (Erich Garage Engine) pentru conversiile de metadate, în al șaselea rând Gaiji Bank pentru pregătirea caracterelor non-standard bine structurate, și în al șaptelea rând serviciul web multilingv Systran, cu profil ENRICH care oferă traducerea automată a metadatelor descriptive și a altor texte integrale și permite căutarea multilingvă. Astfel, la sfârșitul proiectului ENRICH, Manuscriptorium a devenit o platformă multifuncțională, cel mai mare container european de conținut în privința patrimoniului scris și documentar și nodul principal de rețea la nivel european și global.

Astfel, Manuscriptorium, după finalizarea proiectului ENRICH, este o platformă fundamentală pentru crearea unei infrastructuri de cercetare în sfera resurselor istorice: începând cu debutul proiectului ENRICH, numărul imaginilor conținute a crescut de aproximativ cinci ori, i.e. a ajuns la circa cinci milioane de pagini individuale multiplicare pe diverse nivele de calitate (imagini micșorate, imagini pentru utilizator) și un număr de circa o sută de parteneri din peste douăzeci de țări furnizoare de date (în afară de Cehia, din Austria, Belarus, Croația, Danemarca, Germania, Ungaria, Islanda, Italia, Kazahstan, Lituania, Moldova, Polonia, România, Rusia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Turcia, Ucraina) sau cu intenția de a furniza date în viitorul apropiat (Bulgaria, Georgia, Macedonia, Serbia). Este un punct de plecare foarte important pentru activități mai apropiate și mai aprofundate privind istoria și cultura zonei Europei Centrale.

Prin urmare, agregarea de date, precum și reconstrucția virtuală a conținutului dispersat poate fi privită nu numai la nivel transnațional dar și internațional, i.e. la nivelul cooperării și colaborării mai multor țări vecine sau apropiate. De aceea a fost pregătit și desfășurat proiectul european REDISCOVER (Reunion of Dispersed Content: Virtual Evaluation and Reconstruction) – septembrie 2009 – noiembrie 2010 (35).

Redăm mai jos rezumatul proiectului

REDISCOVER și al activităților sale:

Obiectivul general al proiectului REDISCOVER este să adune, să reconstruiască virtual, să reintegreze și să facă accesibile manuscrise, cărți tipărite vechi, fotografii și alte documente dispersate din Evul mediu târziu și Epoca modernă timpurie. Aceste documente nu sunt accesibile în acest moment la nivel internațional și dar cu toate acestea ele reprezintă o parte importantă a culturii și istoriei europene. Manuscrisele au fost un mijloc de stocare și diseminare a informației până la era tiparului și, înainte de apariția stilului gotic, forma predominantă de pictură era anluminura manuscriselor. Proiectul va aduna colecții selectate din patru biblioteci naționale din Europa: Republica Cehă, Lituania, Polonia și România, făcând cunoscute piese excepționale din arta și istoria europeană.

Manuscrisele și vechile cărți tipărite sunt practic partea majoră a istoriei noastre privind informația. REDISCOVER va folosi cele mai noi tehnologii ale informării și comunicării cu scopul de a face tot acest patrimoniu accesibil. Documentele digitizate distribuite selectate din fiecare țară vor fi integrate și puse la dispoziție printr-o interfață cu utilizatorul comună, în format de prezentare web. Toate documentele colectate vor deveni parte a bibliotecii digitale Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com>) și astfel va reprezenta contribuția la Biblioteca Digitală Europeană oferind un element inovator nou pentru expozițiile de patrimoniu cultural. Publicul larg va avea posibilitatea de a vizita patru expoziții în țările participante, care vor expune piesele selectate din documente. Fiecare expoziție va fi documentată și evaluată. Realizările finale vor fi prezentate în conferința finală ce va avea loc la Praga, unde se va iniția o importantă discuție despre documentele selectate, digitizarea și conservarea acestor obiecte și noua tehnologie utilizată în proiect. Bibliotecarii, istoricii studenții, experții în digitizare și media specializată vor fi invitați să ia parte la aceste discuții.

REDISCOVER va contribui la coordonarea și integrarea unui conținut dispersat al patrimoniului cultural prin dezvoltarea cooperării dintre biblioteci naționale din Europa. Proiectul va derula patru expoziții de documente compuse dispersate deja digitizate din Evul mediu târziu și Epoca modernă timpurie. Metoda de integrare se

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

bazează pe crearea unor prezentări complexe a unor tipuri diverse de reprezentări digitizate ale unor manuscrise originale, cărți vechi tipărite, fotografii etc., disponibile online oricărui cetățean european. Toate documentele colectate vor reprezenta contribuția la Biblioteca Digitală Europeană datorită existenței interfeței de bibliotecă digitală Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com>), care oferă un element inovator nou unor anumite expoziții de patrimoniu cultural.

Unul dintre principalele rezultate ale proiectului va fi un singur punct de acces nelimitat pentru patrimoniul cultural european în domeniul colecțiilor de cărți de istorie și de documente de arhivă. Resursa integrată creată în cadrul proiectului REDISCOVER poate fi folosită în scopul cercetării prin lansarea căutării și colectarea unor alte conținuturi dispersate de patrimoniu cultural ca și pentru scopuri educaționale în cadrul instruirii oficiale sau neoficiale a studenților și adulților în domeniul profesional.

Evul mediu târziu și Epoca modernă timpurie (a doua jumătate a secolului al 14-lea, până la prima jumătate a secolului al 17-lea) au fost și vremuri ale unor numeroase conflicte, tensiuni sociale și așa-numitele războaie religioase. Cel mai mare dintre aceste conflicte a fost Războiul de treizeci de ani. Europa Centrală (Cehia, Germania, Polonia, Lituania, Ungaria etc.) a fost teatrul central pentru aceste evenimente. La vremea aceea o mare parte a patrimoniului cultural al țărilor și națiunilor era dispersat în arhive diferite de cele de origine. În anumite cazuri putem vorbi despre colecții întregi sau de părți majore ale acestora, în alte cazuri doar de pierderea câtorva elemente. Dispersarea colecțiilor inițiale este una dintre problemele cele mai mari când ne ocupăm de patrimoniul cultural al națiunilor Europei Centrale și încercăm să îl prezentăm publicului larg.

Există nevoia de a integra acest patrimoniu specific istoric și cultural care constă din manuscrise, cărți tipărite, materiale din arhive istorice etc. datând din Evul mediu târziu și Epoca modernă timpurie. Obiectivul proiectului este integrarea documentelor digitizate existente și prezentarea lor în cadrul expozițiilor din patru țări europene Lituania, Polonia, România și Republica Cehă. Toate aceste documente digitizate compuse (prin intermediul instrumentelor de digitizare

locale proprii) din anumite expoziții vor contribui la deja existentă bibliotecă digitală Manuscriptorium. Principala inovație a proiectului REDISCOVER este asocierea dintre expozițiile de patrimoniu cultural și elementele moderne interactive proprii platformei Manuscriptorium. Platforma este deja în folosință și este o interfață ușor de utilizat care permite concentrarea unor resurse dispersate într-un mediu de cercetare unic și regăsirea datelor prin servere aflate la distanță. Manuscriptorium este un mediu cu multe tipuri de valoare adăugată; el prezintă direct materialul de cercetare, în timp ce soluțiile portalului existent oferă legături la colecții fără posibilitatea de a naviga prin reprezentarea virtuală a elementelor lor.

Platforma Manuscriptorium se bazează pe o aplicație M-Edit, care este destinată creării cu ușurință a unor descrieri bibliografice ale documentelor prețioase – manuscrise și cărți vechi tipărite. Programul permite crearea obișnuită și rapidă a unui număr vast de înregistrări simple (titluri scurte), pentru a facilita accesul inițial rapid la colecție. În afară de salvarea descrierii documentului real, aplicația permite introducerea unor informații despre așa numitele „legături electronice” ale documentului. Rezultatele pot fi așadar utilizate direct pentru a crea copii digitale complete ale documentelor. Înregistrările rezultate pot fi importate în Manuscriptorium și de aici să se facă accesibilă rapid informația despre existența unui document și proprietățile sale principale. Platforma Manuscriptorium permite utilizarea comună a arhivelor de date (stocarea distribuită) și metadata detaliate și căutarea dintr-un singur punct de acces fără nevoia de a comuta spre alte website-uri cu interfețe diferite în limbi diferite. Manuscriptorium va permite crearea de noi documente digitale prin combinarea elementelor de date și metadata existente de exemplu în scopul studiului și al educației.

Partenerii cu drepturi depline ai proiectului REDISCOVER au fost patru din patru țări:

- Biblioteca Națională a Republicii Cehe, Praga (36)
- Biblioteca Națională a Lituaniei, Vilnius (37)
- Biblioteca Națională a Poloniei, Varșovia (38)
- Biblioteca Națională a României, București (39).

În prezent, proiectul REDISCOVER este în desfășurare. Toți cei patru parteneri muncesc din greu pentru a îndeplini obiectivul principal al proiectului, i.e. integrarea datelor lor în

Unitatea polimorfă a culturii Europei Centrale: proiectele ENRICH și REDISCOVER

Manuscriptorium. Publicația însoțitoare pentru expozițiile din cadrul proiectului tocmai a fost lansată (40) și prima expoziție se va deschide în curând. Alte mutații ale publicațiilor pentru expoziții (lituaniană, poloneză și română) vor urma în câteva luni, iar expozițiile corespunzătoare, de asemenea. Lucrările conferinței finale au început să se pregătească încă de acum. Colaborarea dintre cehi, lituanieni, polonezi și români și bibliotecile lor naționale decurge foarte bine, astfel încât toți partenerii din cadrul desfășurării proiectului REDISCOVER vor fi capabili să creeze o rețea a instituțiilor de memorie, a bibliotecilor și poate a arhivelor și muzeelor din Europa Centrală care vor oferi patrimoniul lor scris și documentar împreună, într-o resursă comună.

Acesta pare a fi punctul crucial al cooperării, așa cum a fost ea experimentată în cadrul proiectelor ENRICH și REDISCOVER: construirea unei largi rețele de parteneri activi care colaborează și după finalizarea proiectelor individuale. Acest lucru se referă în mod special la Biblioteca Națională a României și la Biblioteca Națională a Republicii Ceha.

BIBLIOGRAFIE ȘI NOTE

1. Vezi Alvin Toffler, *The Third Wave*, New York, 1981.
2. Vezi Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, 1992.
3. Vezi Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, 1996.
4. Vezi Zdeněk Uhlř, *Teorie a metodologie elektronicko-digitálního zpracování rukopisů a hybridní knihovna*, Praha, 2002; Zdeněk Uhlř, *Digitization is not only making images: manuscript studies and digital processing of manuscripts*. In: *Knygotyra*. Vol. 51, 2008, disponibil la URL: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/51/148-162.pdf>; Zdeněk Uhlř – Adolf Knoll, *Manuscriptorium Digital Library and ENRICH Project: Means for Dealing with Digital Codicology and Palaeography*. In: Rehbein, Malte – Sahle, Patrick – Schaßan, Torsten (Eds.): *Kodikologie und Paläographie im digitalen Zeitalter / Codicology and Palaeography in the Digital Age*, Norderstedt, 2009, pp. 65-76.
5. Vezi *Memoria – Digitization*, disponibil la URL: <http://digit.nkp.cz>.
6. Vezi *Manuscript Access through Standards for Electronic Records (MASTER)*, disponibil la URL: <http://xml.coverpages.org/master.html>.
7. Vezi *Reference Manual for the MASTER Document Type Definition*, disponibil la URL: http://www.tei-c.org/About/Archive_new/Master/Reference/oldindex.html.
8. Vezi Zdeněk Uhlř, *Seminář CEE MASTER*. In: *Bulletin Plus*. Year 2003, nr. 1, disponibil la URL: http://www.nkp.cz/bp/bp2003_1/6.htm.
9. Vezi *European Digital Library of Written Cultural Heritage Manuscriptorium: Building Virtual Research Environment for the Sphere of Historical Resources*, disponibil la URL: <http://www.manuscriptorium.com>.
10. Vezi *ENRICH PROJECT – Towards a European Digital Library of Manuscripts*, disponibil la URL: <http://enrich.manuscriptorium.com/>
11. Vezi *ENRICH – Description of Work*, disponibil la URL: http://enrich.manuscriptorium.com/files/enrich/ENRICH_Grant_Agreement_Annex_I_Description_of_Work.pdf.
12. Vezi <http://www.nkp.cz>.
13. Vezi <http://www.crossczech.cz>.
14. Vezi <http://www.aipberoun.cz>.
15. Vezi <http://www.oucs.ox.ac.uk>.
16. Vezi <http://www.ku.dk>.
17. Vezi <http://www.bncf.firenze.sbn.it>.
18. Vezi <http://lci.det.unifi.it>.
19. Vezi <http://www.mii.lt>.
20. Vezi <http://www.mb.vu.lt/titulinis>.
21. Vezi <http://www.systran.fr>.
22. Vezi <http://www.bu.uni.wroc.pl/en/>.
23. Vezi <http://www.arnastofnun.is>.
24. Vezi <http://uni-koeln.de>.
25. Vezi <http://dasp.kirche.at>.
26. Vezi <http://www.bok.hi.is>.
27. Vezi <http://www.bne.es/es/Inicio/index.html>.
28. Vezi <http://portal.bme.hu/default.aspx>.
29. Vezi <http://www.man.poznan.pl/online>.
30. Vezi <http://www.bibnat.ro>.
31. Vezi <http://www.ub.uni-heidelberg.de/Englisch>.
32. Vezi <http://www.lub.lu.se/en.html>.
33. Vezi <http://www.ucm.es>.
34. Vezi <http://old.nlb.by/en/>.
35. Vezi *The REDISCOVER project*, disponibil la URL: <http://rediscover.manuscriptorium.com>.
36. Vezi <http://www.nkp.cz>.
37. Vezi <http://www.lnb.lt/lnb/index.jsp>.
38. Vezi <http://www.bn.org.pl>.
39. Vezi <http://www.bibnat.ro>.
40. Vezi Zdeněk Uhlř et al., *Čtyři podoby jedné kultury: Four versions of One Culture – Spojení rozptýleného obsahu středoevropského písemnictví: A Synthesi of the Dispersed Content of Central European Literature*, Praha, 2010.

(Tradus din originalul în lb. engleză)

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

Zdeněk Uhlíř

Author

Zdeněk Uhlíř, National Library of the Czech Republic
E-mail: *Zdenek.Uhlir@nkp.cz*

Abstract

National Library of the Czech Republic has been involved in the digitization process through individual projects since the first half of the nineteen-nineties and in 1996 started a mass digitization of written and cultural heritage. Initially was developed the Manuscriptorium platform, a digital library for written and documentary heritage. Still Manuscriptorium had not yet achieved critical mass of aggregated data in order to be able to provide European written and documentary heritage as whole or as representative sample. An important step was the action of gathering partners across Europe and creating consortium for participating in integration of content that is hidden in individual memory institutions. As a result, the ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage) project was prepared and carried out (December 2007 – November 2009). After the experience with the ENRICH project, the National Library of the Czech Republic got involved in aggregating and virtual reconstruction of documents belonging to the period of the Late Middle Ages and Early Modern Era through REDISCOVER (Reunion of Dispersed Content: Virtual Evaluation and Reconstruction) project. These projects are representative for the collaboration of the two national libraries.

Keywords: *National Library of the Czech Republic; Manuscriptorium; ENRICH; REDISCOVER; National Library of Romania; cultural heritage; digitization*

In the last twenty years, since the fall of the iron curtain, the world has developed in a threefold way. Firstly, deep political change has arisen in the area of the so-called second world, i.e. Society commonwealth, following anti-totalitarian, although not fully anti-communist revolution. Secondly, the third, so-called information wave (1) and simultaneously globalisation have arisen that brought for some time many illusions concerning the so-called end of a history (2) and/or liberal/social democratic future of mankind. Thirdly, a new version of terrorism, in this case the Islamic one has arisen that was followed by a suspicion among different civilisation circles worldwide called by someone the clash of civilisations (3). Simultaneously concrete political processes passed off, one of the most important was an extension of the European Union in three waves in 1995, 2004, and 2008 and a deeper regional cooperation among European countries. Altogether fundamental political, economic, social, and cultural changes as well have passed off in the last twenty years.

All these changes have reflected also in an area of research, processing and presentation of written and documentary heritage, i.e. historical collections in libraries, archives and museum. Since the eve of the eighties and nineties of the last millennium a massive digital processing of information in general and cultural heritage in particular started. Thus also theory and methodology of digital processing of written and documentary heritage, i.e. historical documents and collections in a wide sense has been developing (4). And consequently creating individual digital resources as well as their integration and aggregation has begun. Humanities underwent a paradigm shift and consequently digital humanities, digital history, digital codicology, digital palaeography, digital philology, etc. have evolved. In some sense, mankind has entered into a new world.

National Library of the Czech Republic has been engaging in the digitization process through individual projects since the first half of the nineteen-nineties and in 1996 started a mass digitization of written and documentary heritage digitizing initially manuscripts and then also incunabula, early printed books, historical maps, baroque graphics-posters, etc. In the eve of the second and third millennium National Library of

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

the Czech Republic became a *spiritus movens* of the Czech national digitization programme called *Memoriae mundi series Bohemica* (5). In 1999-2001 the National Library of the Czech Republic took part in the European MASTER project (Manuscript Access through Standards for Electronic Records) (6) and in cooperation with all project partners created the first practically applicable descriptive standard for manuscript description (7). The National Library of the Czech Republic disseminated results of the MASTER projects in the frame of the CEE MASTER Network (8) and subsequently created digital resource Manuscriptorium (9) which is a digital library for written and documentary heritage presentation. In such a way Manuscriptorium combines four different levels, i.e. institutional (National Library of the Czech Republic), national (Czech Lands), regional (Central Europe), and European (European Union or Europe as a historical and cultural whole as the case may be); and Manuscriptorium is a player at a global level since it is also going to integrate some partners outside Europe.

Thus, Manuscriptorium at content level makes written and documentary heritage available in many various aspects and all of them may be seen institutionally, nationally, internationally, and transnational on one side as well as from the point of view of type of historical documents that are easily accessible on the other side; at formal and/or technical level it provides several types of data (typically images and texts or full texts as the case may be) and metadata (descriptive, structural, and technical) as well; at information level primary documents (images-digital copies and/or full-text editions of original historical documents), tertiary documents (descriptive catalogue records), and in near future also secondary documents (documents about the primary documents, i.e. scholar papers etc.). Moreover Manuscriptorium provides at present as well as in future will provide some software tools, both internal tools for partners and end users (MTool – for creating distributed compound digital document and virtual document as well, MCand – for checking documents created with MTool, tool for creating static and dynamic virtual collections) and external ones (automated translation and quick multilingual search, catalogGUI – for text comparison). Thus, Manuscriptorium has become

a genuine virtual research environment for the sphere of historical resources.

Although there are many ways how to develop Manuscriptorium as integrated and aggregated resource, among them content building is the most visible for partners-data providers and end users as well. The content building is also the most important aspect for library and information professionals, teachers, students, and last but not least general public. Of course, only when a critical mass of material, a critical mass of documents is available, technical tools and methodological means have any sense. And of course, there is a further crucial aspect of data aggregation and content building, namely an ability of the digital net environment for gathering dispersed data, and so its ability for virtual reconstruction of complex historical entities let them be either a set of specimens of document of some type or set of documents originating from the same historical cultural region, eventually anything else. Thus, seen from the point of view of content, aggregation of data with metadata in minimally sufficient form is crucial, so that it must be done first; only then the more sophisticated form of metadata and/or its presentation can be prepared. It is what progress of the Manuscriptorium development is about now.

Data aggregation as well as virtual reconstruction of dispersed content can be seen at two different levels. First of them and more general is the European one. At present because Manuscriptorium (although is the largest digital library for the sphere of written and documentary heritage) not yet achieved critical mass of aggregated data in order to be able to provide European written and documentary heritage as whole or as representative sample. Consequently the first step to achieving this aim was gathering partners across Europe and creating consortium participating in integration of content that is hidden in individual memory institutions. That is why the European ENRICH (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage) project (10) was prepared and carried (December 2007 – November 2009).

Summary of the ENRICH project and its activities is as follows:

The objective of the ENRICH project is

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

creating a base for the European digital library of cultural heritage (manuscript, incunabula, early printed books, archival papers etc) by integration of existing but scattered electronic content within the actual Manuscriptorium digital library through metadata enrichment and coordination between heterogeneous metadata and data standards as well.

The consortium brings together a critical mass of content, because the project groups together the three richest owners of digitized manuscripts among national libraries in Europe (Czech Republic, Iceland and Serbia as associated partner); ENRICH partner libraries possess almost 85% currently digitized manuscripts in the national libraries in Europe, which will be enhanced by substantial amount of data from university libraries and other types of institutions in terms of several hundreds of thousands of digitized pages plus hundreds of thousands of pages digitized by the partners since the TEL-MEMOR data collections. The consortium will make available more than 5 076 000 of digitized pages according to the results of preliminary survey.

ENRICH will build upon the existing Manuscriptorium platform (<http://www.manuscriptorium.com>) adapted to needs of organizations holding repositories of manuscripts (not only national libraries). The principle of integration is centralisation of the metadata (descriptive evidence records) within the Manuscriptorium digital library and distribution of data (other connected digital documents) among other resources within the virtual net environment.

ENRICH target groups are content owners/holders, Libraries, museums and archives, researchers & students, policy makers and general interest users. The project will allow them to search and access documents which would otherwise be hardly accessible by providing free access to almost all digitized manuscripts in Europe. Besides images it will be also able to offer access to TEI-structured historical full texts, research resources, other types of illustrative data (audio and video files) or large images of historical maps. ENRICH consortium will closely cooperate with TEL (The European Library) and will become a component part of the European Digital Library when this becomes a reality (11).

Full partners of the ENRICH project were

eighteen from twelve countries:

- National Library of the Czech Republic (Czech Lands) (12),
- Cross Czech a.s. (Czech Lands) (13),
- AiP Beroun s r.o. (Czech Lands) (14),
- Oxford University Computing Services (United Kingdom) (15),
- Københavns Universitet – Nordisk Forskningsinstitut (Denmark) (16),
- Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze – National Library in Florence (Italy) (17),
- Università degli Studi di Firenze - Centro per la comunicazione e l'integrazione dei media Media Integration and Communication Centre Firenze (Italy) (18),
- Institute of mathematics and Informatics (Lithuania) (19),
- University Library Vilnius (Lithuania) (20),
- SYSTRAN S.A. (France) (21),
- University Library Wrocław (Poland) (22),
- Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum Fræðum (Iceland) (23),
- Computer Science for the Humanities - Universität zu Köln (Germany) (24),
- St. Pölten Diocese Archive (Austria) (25),
- The National and University Library of Iceland (Iceland) (26),
- Biblioteca Nacional de España – The National Library of Spain (Spain) (27),
- The Budapest University of Technology and Economics (Hungary) (28),
- Instytut Chemii Bioorganicznej PAN - Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe – Poznań Supercomputing and Networking Centre (Poland) (29).

Many associated partners took part in the ENRICH project - the most important were:

- National Library of Romania (Romania) (30),
- University Library Heidelberg (Germany) (31),
- University Library Lund (Sweden) (32),
- Universidad Complutense Madrid (Spain) (33),
- National Library of Belarus (Belarus) (34).

The aim of the ENRICH project as it was summarized above was fulfilled and several important outputs were made available both to scholars, researchers and manuscript professionals and to the general public as well, so that the project work was widely disseminated. The most

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

important outputs are firstly new Manuscriptorium platform based on TEI P5 and enabling work with virtual collections, secondly TEI P5 ENRICH specification, i.e. a document type definition replacing the former MASTER standard, thirdly MTool for creating distributed compound digital document/s as well as for preparing virtual documents, fourthly MCan for checking distributed compound digital documents, fifthly EGE (Erich Garage Engine) for metadata conversions, sixthly Gaiji Bank for preparing well-formed non-standard characters, and seventhly Systran multilingual web service with ENRICH profile providing automated translation of descriptive metadata and other full/texts as well and enabling multilingual search. Thus, at the end of the ENRICH project Manuscriptorium became a multifunctional platform, the largest container of European content regarding written and documentary heritage and the master research network node at European as well as at global level.

Thus, Manuscriptorium after finishing the ENRICH project is a basic platform for creating research infrastructure in the sphere of historical resources: since the ENRICH project started, the number of contained images have increased roughly five times, i.e. reached number of ca. five millions individual pages that are multiplied in various quality levels (gallery thumbnails, previews, user quality images) and number of ca. one hundred partners from more than twenty countries providing their data (excerpt Czech Lands also Austria, Belarus, Croatia, Denmark, Germany, Hungary, Iceland, Italy, Kazakhstan, Lithuania, Moldova, Poland, Romania, Russia, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Turkey, Ukraine) or intending to provide them in near future (Bulgaria, Georgia, Macedonia, Serbia). It is a very important starting point for closer and deeper activities regarding Central European historical and cultural region.

Data aggregation as well as virtual reconstruction of dispersed content therefore can be seen not only at transnational, but also at international level, i.e. at level of cooperation and collaboration of several neighbouring or nearby countries. That is why the European REDISCOVER (Reunion of Dispersed Content: Virtual Evaluation and Reconstruction) project (35) was prepared and carried out (September

2009 – November 2010).

Summary of the REDISCOVER project and its activities is as follows:

The overall objective of REDISCOVER project is to gather, virtually reconstruct, reintegrate and make accessible manuscripts, old printed books, photographs and other documents dispersed during the Late Middle Ages and Early Modern Era. These documents are not accessible at the moment at an international level nonetheless they represent an important part of the European culture and history. Manuscripts were the means of storing and disseminating information until the age of printing and prior to the rise of the Gothic style, the prevalent form of painting was manuscript illumination. The project will bring together selected collections from four national libraries in Europe: Czech Republic, Lithuania, Poland and Romania, introducing exceptional pieces of European art and history.

Manuscripts and old printed books are basically the major part of our history of information. REDISCOVER will use the latest technologies of information and communication in order to make this entire heritage accessible. The distributed digitised documents selected in each country will be integrated and made available through a uniform user interface in the form of web presentation. All collected documents will become part of the Manuscriptorium digital library (<http://www.manuscriptorium.com>) and thus represent contribution to the European Digital Library providing a new innovative element to particular exhibitions of cultural heritage.

The general public will have the possibility to visit four exhibitions in the participating countries showing selected pieces of the documents. Each exhibition will be documented and evaluated. The final achievements will be introduced in the final conference held in Prague, where an important discussion will be initiated about the selected documents, the digitalisation and preservation of these objects and the latest technology used in the project. Librarians, historians, students, digitalisation experts and the professional media will be invited to take part in this discussion.

REDISCOVER will contribute to the coordination and integration of a dispersed content of a cultural heritage by enhancing the cooperation between national libraries in Europe.

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

The project will develop four exhibitions of already digitized compound documents dispersed from the period of the Late Middle Ages and Early Modern Era. The method of integration is based on creating complex presentations of various types of digitized representation of original manuscripts, old printed books, photographs, etc. available online to any interested person in Europe. All collected documents will represent contribution to the European Digital Library thanks to the existing Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com>) digital library interface, which provides a new innovative element to particular exhibitions of cultural heritage.

One of the main outputs of the project will be a single seamless access point for the European cultural heritage in the area of historical book collections and archival papers. The integrated resource created in the REDISCOVER project can be used for research purposes by launching the search and collection of other dispersed content of cultural heritage just as well as for educational purposes within the formal or non-formal training of students and adults in the professional field.

Late Middle Ages and Early Modern Era (2nd half of the 14th century to 1st half of the 17th century) were also times of multifarious conflicts, social stress and so-called religious wars. The biggest of these conflicts was the Thirty Years War. Central Europe (Czech Lands, Germany, Poland, Lithuania, Hungary etc.) was the central field of these events. At that time a big part of the cultural heritage of countries and nations was dispersed into repositories other than its original ones. In some cases we can talk about whole collections or major parts of them, in other cases a few items were lost. The dispersion of former collections is one of the biggest problems when working with cultural heritage of Central European nations and trying to represent them to the wider public.

There is a need to integrate this specific historical cultural heritage consisting of manuscripts, printed books, historical archival materials, etc. from the period of the Late Middle Ages and Early Modern Era. The project objective is the integration of existing digitised compound documents and their presentation within the exhibitions in four European countries: Lithuania, Poland, Romania and Czech Republic. All these

digitised compound documents (through the own local digitalizing tool) from particular exhibitions will contribute to the existing Manuscriptorium digital library. The main innovation of REDISCOVER project is joining the exhibition of cultural heritage with modern interactive elements of the Manuscriptorium platform. The platform is already in use and it is a common easy-to-use interface, which enables concentration of dispersed resources into a unique research environment and retrieval of data from distant servers. Manuscriptorium is an environment with many kinds of added value; it directly presents research material, while the existing portal solutions only provide links to collections without a possibility of navigation through the virtual representation of their items.

The Manuscriptorium platform is based on the M-Edit Application, which is designed for easy creation of bibliographic descriptions of precious documents – manuscripts and old printed books. The program enables routine and quick creation of a vast number of simple records (short titles), to facilitate quick primary access of the fund. Besides saving the actual document description, the application allows input of information about the documents so-called "electronic link". Outputs can therefore be used directly to create complete digital copies of documents. These results records can be imported into Manuscriptorium and thereby make quickly accessible information about the existence of a document and its basic properties. The Manuscriptorium platform enables sharing data repositories (distributed storage) and detailed metadata and search from a single access point without a need to switch to other websites with different interfaces made in different languages. Manuscriptorium will enable creation of new digital documents through combination of existing parts of data and metadata for example for study purposes and education.

Full partners of the REDISCOVER project were four from four countries:

- National Library of the Czech Republic, Prague (36),
- National Library of Lithuania, Vilnius (37),
- National Library of Poland, Warsaw (38),
- National Library of Romania, Bucharest (39).

At present the REDISCOVER project is in

Multiform Unity of Central European Culture: projects ENRICH and REDISCOVER

progress. All four partners work hard to fulfil the main aim of the project, i.e. integrating their data into Manuscriptorium. The accompanying publication to project exhibitions was just published (40) and the first exhibition will be opened soon. Other mutations of exhibitions publications (Lithuanian, Polish, and Romanian) will follow in some months and corresponding exhibitions, too. Proceedings of the final conference are beginning to be prepared now. Collaboration among Czechs, Lithuanians, Polish and Romanians and their national libraries evolves very well, so that all partners during the progress of the REDISCOVER project will be able to create a network of Central European memory institutions, libraries and perhaps archives and museum that will provide their written and documentary heritage together in common resource.

This seems to be the crucial point of cooperation as experienced in work on the ENRICH and REDISCOVER projects: building a wide network of active partners that collaborate also after finishing individual projects. It refers especially to the National Library of Romania and National Library of the Czech Republic.

BIBLIOGRAPHY AND NOTES

1. See Alvin Toffler, *The Third Wave*, New York, 1981.
2. See Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, 1992.
3. See Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, 1996
4. See Zdeněk Uhlř, *Teorie a metodologie elektronicko-digitálního zpracování rukopisů a hybridní knihovna*, Praha, 2002; Zdeněk Uhlř, Digitization is not only making images: manuscript studies and digital processing of manuscripts. In: *Knygotyra*. Vol. 51, 2008, available at URL: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Knygotyra/51/148-162.pdf>; Zdeněk Uhlř – Adolf Knoll, Manuscriptorium Digital Library and ENRICH Project: Means for Dealing with Digital Codicology and Palaeography. In: Rehbein, Malte – Sahle, Patrick – Schaßan, Torsten (Eds.): *Kodikologie und Paläographie im digitalen Zeitalter / Codicology and Palaeography in the Digital Age*, Norderstedt, 2009, pp. 65-76.
5. See *Memoria – Digitization*, available at URL: <http://digit.nkp.cz>.
6. See *Manuscript Access through Standards for Electronic Records (MASTER)*, available at URL: <http://xml.coverpages.org/master.html>.
7. See *Reference Manual for the MASTER Document Type Definition*, available at URL: http://www.tei-c.org/About/Archive_new/Master/Reference/oldindex.html.
8. See Zdeněk Uhlř, *Seminář CEE MASTER*. In: *Bulletin Plus*. Year 2003, nr. 1, available at URL: http://www.nkp.cz/bp/bp2003_1/6.htm.
9. See *European Digital Library of Written Cultural Heritage Manuscriptorium: Building Virtual Research Environment for the Sphere of Historical Resources*, available at URL: <http://www.manuscriptorium.com>.
10. See *ENRICH PROJECT – Towards a European Digital Library of Manuscripts*, available at URL: <http://enrich.manuscriptorium.com/>
11. See *ENRICH – Description of Work*, available at URL: http://enrich.manuscriptorium.com/files/enrich/ENRICH_Grant_Agreement_Annex_I_Description_of_Work.pdf.
12. See <http://www.nkp.cz>.
13. See <http://www.crossczech.cz>.
14. See <http://www.aipberoun.cz>.
15. See <http://www.oucs.ox.ac.uk>.
16. See <http://www.ku.dk>.
17. See <http://www.bncf.firenze.sbn.it>.
18. See <http://lci.det.unifi.it>.
19. See <http://www.mii.lt>.
20. See <http://www.mb.vu.lt/titulinis>.
21. See <http://www.systran.fr>.
22. See <http://www.bu.uni.wroc.pl/en/>.
23. See <http://www.arnastofnun.is>.
24. See <http://uni-koeln.de>.
25. See <http://dasp.kirche.at>.
26. See <http://www.bok.hi.is>.
27. See <http://www.bne.es/es/Inicio/index.html>.
28. See <http://portal.bme.hu/default.aspx>.
29. See <http://www.man.poznan.pl/online>.
30. See <http://www.bibnat.ro>.
31. See <http://www.ub.uni-heidelberg.de/Englisch>.
32. See <http://www.lub.lu.se/en.html>.
33. See <http://www.ucm.es>.
34. See <http://old.nlb.by/en/>.
35. See *The REDISCOVER project*, available at URL: <http://rediscover.manuscriptorium.com>.
36. See <http://www.nkp.cz>.
37. See <http://www.lnb.lt/lnb/index.jsp>.
38. See <http://www.bn.org.pl>.
39. See <http://www.bibnat.ro>.
40. See Zdeněk Uhlř et al., *Čtyři podoby jedné kultury: Four versions of One Culture – Spojení rozptýleného obsahu středoevropského písemnictví: A Synthesi of the Dispersed Content of Central European Literature*, Praha, 2010.

Anca Andreescu

Autoarea

Anca Andreescu, șef serviciu Colecții speciale,
Biblioteca Națională a României
E-mail: *anca.andreescu@bibnat.ro*

Abstract

Nevoia constituirii unui departament pentru colecțiile speciale în bibliotecile publice a apărut după 1923, la Congresul Internațional al Bibliotecarilor și Bibliofililor, când a fost adusă în discuție problema constituirii unei “rezerve de carte rară și valoroasă”. Din acel moment s-a făcut distincția clară între cartea ca sursă de informare și cartea ca obiect de artă. În România, depozitarul celor mai prețioase și mai cercetate fonduri de publicații este compartimentul Colecții speciale al Bibliotecii Naționale a României, care adună laolaltă manuscrise literare, acte și documente, corespondență, cărți vechi și rare, exemplare cu legături originale sau artistice.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională a României; colecții speciale; clasarea documentelor de patrimoniu*

Charles Nodier, cunoscutul romancier și academician francez, spunea că “după plăcerea de a fi posesorul unor cărți deosebite, cea mai mare bucurie este să vorbești despre ele”.

Începând din antichitate, secole de-a rândul, alcătuirea unei biblioteci a reprezentat una din obligațiile mondene și totodată o plăcută preocupare a multor personalități celebre ale politicii și culturii mondiale. Spre exemplu, în Franța secolului al XVII-lea, au existat bibliotecari binecunoscuți, precum Gabriel Naudé, care se ocupa de găsirea și achiziționarea exemplarelor deosebite pentru bogata bibliotecă a lui Mazarin, sau Etienne Baluze, iscusitul și pasionatul bibliotecar al lui Colbert.

Dar, în bibliotecile publice, crearea unui departament aparte, care să adune laolaltă cărți deosebite, prețioase și rare, s-a realizat mult mai târziu. La Congresul Internațional al bibliotecarilor și bibliofililor, care a avut loc la Paris în 1923, a fost adusă în discuție problema constituirii unei “rezerve de carte rară și valoroasă”, care să aibă condiții de conservare și siguranță deosebite, care să le ferească de deteriorare și dispariție, putând fi comunicate, așa cum preciza Mérimée, numai cu respectarea unor condiții stricte.

Din acel moment, în toate marile biblioteci ale lumii, a fost înființat un departament special, numit în fiecare țară altfel: „Réserve précieuse”, „Trésors”, „Rara”, „Cimelia”. A devenit clară distincția dintre cartea ca sursă de informare, care alcătuia fondurile bibliotecilor publice și cartea ca obiect de artă, închizând între scoarțele sale o poveste personală, care începea în atelierul în care fusese imprimată și continua de-a lungul veacurilor, până la ultimul ei posesor.

În România, depozitarul celor mai prețioase și mai cercetate fonduri este departamentul Colecții Speciale al Bibliotecii Naționale a României, care adună la un loc manuscrise literare, acte și documente, corespondență, cărți vechi și rare, exemplare cu legături originale sau artistice, cu ilustrații semnate de artiști renumiți, cu dedicații și însemnări ale unor personalități celebre cărora le-au aparținut, ediții originale, ediții princeps și prime ediții tipărite pe hârtie de fabricație specială, fotografii executate de maeștri ai artei fotografice, în ateliere binecunoscute, lucrări de artă, hărți și atlase vechi, ziare și reviste, foi volante.

La baza înființării acestui departament au stat de cele mai multe ori fondurile particulare, care poartă amprenta unor personalități, a gusturilor și a posibilităților materiale ale acestora, a tendințelor artistice ale unei anumite perioade, a donatorului care le-a adunat cu răbdare și înțelepciune și a bibliotecarului care le-a constituit după anumite principii. La toate acestea se adăugă selecția făcută din fondurile generale ale bibliotecilor, selecție care trebuia să țină seama de suportul material al cărților, de tehnica de execuție, de vechimea și raritatea lor, de semnificația și importanța lor pentru cultura națională și universală.

Nucleul Colecțiilor Speciale din Biblioteca Națională a României este, la rândul său alcătuit din fondurile unor colecționari celebri, preocupați de a găsi pretutindeni în lume și de a aduce în țară, lucrări despre marile civilizații ale lumii: biblioteca lui Ion I. C. Brătianu, colecția de documente a lui Alexandre Saint-Georges, fondurile Scarlat Rosetti, fondurile Exarcu și Gheorghe Adamescu, precum și fondurile ilustrului colecționar bibliolog și bibliofil Constantin Karadja, la care se adaugă lucrări reprezentative pentru marile momente ale istoriei cărții și tiparului românesc și universal.

Conservarea, organizarea, prelucrarea documentelor care fac parte din colecțiile speciale ale bibliotecilor, ca și accesul cercetătorilor la ele, se supun unor reguli stricte, stabilite în conformitate cu norme științifice, acceptate pe plan internațional, menite să prezeve pentru generațiile viitoare creațiile de valoare ale patrimoniului cultural național și universal.

În 1949, în cadrul Federației Internaționale a Asociațiilor Bibliotecarilor, a fost înființată Comisia pentru fondurile vechi, iar Robert Brun a enunțat atunci criteriile pentru selecția de carte prețioasă, detaliate în 1962, la reuniunea de la Berna, de Pierre Breillat, care răspundea de conservarea fondurilor Bibliotecii de la Versailles și era președintele comisiei la acea vreme.

Înainte de a separa aceste criterii de bibliofilie în particularități de ediție și particularități de exemplar, trebuie avută în vedere notorietatea autorului și originalitatea subiectului cărților care sunt selectate pentru a face parte din fondul colecțiilor speciale. Sunt incluse în această ultimă categorie cărțile din domenii interzise sau incitante: magie, sexualitate, alchimie,

demonologie, religii persecutate.

Particularitățile edițiilor bibliofile se referă la:

- suportul material: metal, piatră, lemn, fildeș, mătase, piele, papirus, pergament, hârtie;

- tehnica tipografică: curiozități tipografice, caracteristici de tipar, corpul de literă întrebuintat, dimensiunea literelor, combinația tipurilor de literă; texte tipărite cu diverse alfabetice; primele exemplare tipărite cu procedee tehnice noi;

- calitatea și arta imprimării, care are în vedere două aspecte: estetica tiparului și calitatea materialelor tipografice utilizate: cerneluri deosebite, rar folosite, hârtie de fabricație specială: de mână, Chine, Japon, Alfa, Lafuma, Hollande, filigranată, marmorată, velină, vergé, hârtie Whatman, hârtie de diverse culori și formatul: lucrări realizate în dimensiuni și forme neobișnuite: liliput, gigant etc.;

- mențiunea de tiraj: limitat, numerotat, *hors commerce*;

- ilustrațiile, hărțile, planșele, criteriu care se referă la reprezentarea grafică existentă în interiorul unei cărți, plasată în text sau în afara textului și realizată prin diverse procedee de pictură, desen, gravură, litografie. Într-un text, ilustrația are un dublu rol, documentar și estetic, mai ales dacă este semnată de artiști consacrați. Se ia în considerare și prezența într-un document a inițialelor ornate, frontispiciilor, vinițelor, chenarelor, a anluminurii. Se disting mai multe categorii de cărți ilustrate: exemplare ilustrate de artiști cunoscuți, într-o tehnică originală, diferită de reproducerea mecanică, exemplare cu diferite stadii și variante ale ilustrației în diverse tehnici, exemplare cu desene și gravuri originale și exemplare tipărite la comanda cuiva;

- notorietatea tipografului sau a tipografiei;

- raritatea, principiu care se referă la cărțile editate în zone mai puțin dezvoltate tehnologic sau cultural (valori de interes local), la existența confirmată a unui număr mic de exemplare până la exemplar unic, (criteriul care poate fi aplicat numai după consultarea cataloagelor colective), la exemplarele care au supraviețuit unor calamități naturale sau distrugerii impuse de cenzură (religioasă sau politică), la exemplarele care au supraviețuit în ediții retrase și la exemplarele originale ale edițiilor expurgate din motive religioase, morale, politice.

Particularitățile exemplarului iau în considerare:

- starea de conservare, care implică existența documentului integral, a copertei originale, a forzațului intact, a blocului cărții netăiat, având dimensiunile originale;

- legătura, care poate fi semnată, poate fi o legătură artistică, semnificativă pentru o epocă, o școală, un atelier, poate fi o legătură de valoare realizată ulterior momentului apariției cărții sau poate fi o copertă realizată din metale prețioase, fildeș, emailuri, cu o execuție artistică deosebită;

- elementele de circulație, cum ar fi ex-librisul sau alte date de apartenență la colecții sau proprietari de notorietate, exemplare cu însemnări manuscrise, adăugiri, comentarii și corecturi marginale, cărțile având autografe sau dedicații ai căror semnatari sau destinatari reprezintă nume celebre sunt recomandate pentru a face parte din fondurile colecțiilor speciale.

Având la bază aceste principii, fondul Colecțiilor Speciale din Biblioteca Națională a României este constituit din: manuscrise, incunabule, cărți românești vechi (1508-1830), cărți străine (până la 1800), cărți rare și cărți cu valoare bibliofilă, documente de arhivă, fotografii și clișee fotografice, hărți și alte materiale cartografice, grafică, desen, gravură, periodice românești vechi (1790 - 1950). Fondul este în mod constant îmbogățit prin achiziții și donații, prin selectarea și păstrarea din fondul curent a viitoarelor documente vechi și rare, ținând cont de întinderea și scopurile colecției.

În anul 2000, a fost reiterată ideea ocrotirii patrimoniului cultural național, fiind pusă problema definirii clare a noțiunii de bibliofilie, a criteriilor de selecție a valorilor bibliofile din fondurile generale ale bibliotecilor, a criteriilor de completare a colecțiilor. Pentru a avea o evidență a fondurilor de patrimoniu, s-a hotărât ca aceste bunuri să fie supuse unui proces de clasare. Prin clasare se înțelege procedura de stabilire a bunurilor culturale mobile care fac parte din categoriile juridice ale patrimoniului cultural național mobil, fond și tezaur.

Potrivit dispozițiilor Legii nr. 182 din 25.10.2000 privind Protejarea patrimoniului cultural național mobil, Ordinului Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2053 din 17 mai 2002 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile și a Hotărârii de Guvern nr.886 din 20.08.2008 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile, bunurile

aparținând patrimoniului cultural național mobil fac parte, în funcție de importanța sau de semnificația lor istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică și epigrafică, de vechimea, unicitatea sau raritatea lor, din:

a) fondul patrimoniului cultural național, alcătuit din bunuri culturale de valoare deosebită;

b) tezaurul patrimoniului cultural național, alcătuit din bunuri culturale de valoare excepțională.

Criteriul de clasare este un standard calitativ și cantitativ pe baza căruia se evaluează semnificația sau importanța culturală a bunurilor mobile și se determină categoria juridică a patrimoniului cultural național din care fac parte aceste bunuri.

În vederea clasării în categoriile fond și tezaur se vor lua în considerare două tipuri de criterii de clasificare, generale și specifice, prevăzute în Ordinul nr. 2053 din 17 mai 2002 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile. Criteriile generale sunt vechimea, frecvența, starea de conservare, iar criteriile specifice includ valoarea istorică și documentară, valoarea memorială, autenticitatea, atelierul, calitatea formală.

Pentru fiecare criteriu se acordă puncte valorice a căror sumă finală determină încadrarea bunului cultural în una din cele două categorii, fond sau tezaur.

Declanșarea procedurii de clasare a bunurilor culturale mobile se realizează de către instituțiile publice care le dețin (Conform H.G. nr.886 din 2008, Cap.III, Art.8 și 9, alin.2), iar clasarea unui bun trebuie finalizată în cel mult 3 luni din momentul declanșării procedurii de clasare.

Clasarea se va efectua pe baza unui raport de expertiză întocmit de experți acreditați de Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor pentru domeniul din care face parte bunul respectiv.

În vederea declanșării procedurii de clasare, se vor depune la direcțiile județene pentru cultură, culte și patrimoniul cultural național, respectiv a municipiului București, un dosar care să cuprindă următoarele documente: cererea de clasare, raportul de expertiză întocmit de experți acreditați, potrivit legii, fișa standard a obiectului, fotografia color a obiectului/obiectelor (9 x 12 cm),

fotografia paginii din registrul de inventar, unde e menționat obiectul, un CD care să conțină toate informațiile sus menționate.

După ce dosarul de clasare a fost întocmit, se înaintează directorului general al instituției pentru a fi semnat, urmând să fie depus la Direcția Muzeu, colecții, arte vizuale din cadrul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național.

Clasarea are ca efect înscrierea bunurilor culturale mobile deținute de instituția publică în inventarul patrimoniului cultural național mobil în una din cele două categorii, fond sau tezaur.

Documentele care fac parte din Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României se înscriu în categoria bunurilor culturale naționale mobile și intră sub incidența următoarelor legi:

1. Legea nr.182 din 25.10.2000. - Republicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 828 din 09.12.2008 privind Protejarea patrimoniului cultural național mobil;

2. Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2035 din 18 aprilie 2000 pentru aprobarea Normelor metodologice privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil;

3. Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2062 din 9 iunie 2000 pentru aprobarea Normelor metodologice privind evidența, gestionarea și inventarierea documentelor specifice bibliotecilor publice;

4. Ordinul Ministrului Culturii și Cultelor nr. 2053 din 17 mai 2002 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile;

5. Ordonanța de Urgență nr.16 din 27 martie 2003 pentru modificarea și completarea Legii nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil;

6. Hotărârea de Guvern nr. 1420 din 4 decembrie 2003 pentru aprobarea Normelor privind comerțul cu bunuri culturale mobile;

7. Legea nr.314 din 28.06.2004 privind aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr.16/2003 pentru modificarea și completarea Legii nr.182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil;

8. Hotărârea de Guvern nr. 886 din 20.08.2008 pentru aprobarea Normelor de clasare a bunurilor culturale mobile.

Special Collections

Anca Andreescu

Author

Anca Andreescu, Head of the Special Collections Department, National Library of Romania
E-mail: anca.andreescu@bibnat.ro

Abstract

The need to establish a department for special collections in public libraries appeared since 1923 at the International Congress of Librarians and Bibliophiles when the issue was brought up to build up a “reserve of rare and precious books”. Since that moment a clear distinction was made between the book as information source and the book as an art object. In Romania, the repository of the most precious and most investigated funds is held by the Department of Special Collections of the National Library of Romania which brings together literary manuscripts, archives and documents, letters, old and rare books, originally bound or artistic bound copies.

Keywords: *The National Library of Romania; special collections, ranking of heritage documents*

Charles Nodier, the well-known French novelist and academician, would say that “the greatest joy after the pleasure of being the owner of some special books is to talk about them”.

Since ancient times, for centuries on end, building a library represented one of the fashionable obligations but also a pleasant concern of many famous political and cultural personalities worldwide. For example, in 17th century France, there were famous librarians such as Gabriel Naudé, who was interested in finding and acquiring special items for the rich library of Mazarin, or for Etienne Baluze, the skillful and passionate librarian of Colbert.

However, in public libraries, the creation of a special department meant to put together special, precious and rare books, was done much later. During the International Congress of Librarians and Bibliophiles held in Paris in 1923, the issue was brought up to build up a “reserve of rare and precious books”, which should have special storage and safety conditions, should prevent them from damage and destruction, and should only be circulated, according to Mérimée, in keeping with some strict conditions.

From that moment, in all major libraries of the world, a special department was created, one which was called differently in different countries: „Réserve précieuse”, „Trésors”, „Rara”, „Cimelia”. The distinction has become very clear between the book as information source, which belonged to the collections of public libraries and the book as an art object, closing inside its covers a personal story, which was started in the workshop where it had been printed and went on throughout the centuries until its last owner.

In Romania, the repository of the most precious and most investigated funds is the Department of Special Collections of the National Library of Romania. This brings together literary manuscripts, papers and documents, correspondence, old and rare books, originally or artistic bound copies, with illustrations signed by famous artists, with dedications and annotations of major personalities who owned them, original editions, first editions printed on specially made paper, photographs made by famous masters of photographic art in well-known Bucharest workshops, works of art, old maps and atlases, newspapers and magazines, leaflets.

This department was based mostly on private

collections, which bear the imprint of great personalities, their tastes and material possibilities, of the artistic trends of a given period, of the donor who collected them with patience and wisdom, of the librarian who has built them according to certain principles. To all these, one should add the selection made from the general collections of libraries, selection which should take account of the material support of the books, the technique of execution, their age and rarity, their significance and importance for the national and universal culture.

The core of the Special Collections of the National Library of Romania is, in its turn, made of the funds of some famous collectors, concerned to find anywhere in the world and bring to their home-country works about the great civilizations of the world: the library of Ion I. C. Brătianu, the collection of documents of Alexandre Saint-Georges, the Scarlat Rosetti funds, the Exarcu and Gheorghe Adamescu funds, as much as the funds which belonged to the notorious collector and bibliophile, Constantin Karadja, to which one may add outstanding works about the important moments of the Romanian and universal history of book and printing.

The preservation, organization, processing of the documents which belong to the special collections of libraries, as much as researchers access to them, are subject to strict rules, established according to scientific standards, agreed internationally, and meant to preserve for the future generations the meaningful creations of the national and universal heritage.

In 1949, the Commission for Old Funds was established within the International Federation of Library Associations, and on that occasion Robert Burn set out the selection criteria for precious books, detailed during the 1962 meeting in Berne, by Pierre Breillat, who was responsible for the preservation of the funds from the Library of Versailles and chairman of the Commission at that time.

Before separating these bibliophile criteria into edition particularities and item particularities, the author's reputation should be considered and the originality of the subject of books selected to be part of the special collection fund. This last category includes books belonging to banned or exciting domains: magic, sexuality, alchemy, demonology, persecuted religions.

The bibliophile edition particularities refer to:

- material support: metal, stone, wood, ivory, silk, leather, papyrus, parchment, paper;

- printing technique: printing curiosities, printing features, font used, character size, letter type combination, texts printed in different alphabets, first printed copies with new printing procedures;

- printing quality and art, which consider two aspects: printing aesthetics and the quality of printing materials used: special inks, rarely used, special manufactured paper: hand-made, China, Japon, Alpha, Lafuma, Hollande, filigree, marbled, cream-wove, verge, Whatman paper, paper of different colors and layout: works made in unusual sizes and shapes: liliputian, giant etc.;

- mention of circulation: limited, numbered, *out of print*;

- illustrations, maps, plates, a criterion which refers to the graphical representation existing inside a book, within the text or outside the text and is carried out through various methods of painting, drawing, engraving, lithography. In a text, the illustration has a double role, documentary and aesthetic, especially when signed by reputable artists. The presence in a document of ornamented initials, frontispieces, vignettes, frames, illuminated characters is also taken into consideration. Several categories of illustrated books are distinguished: items illustrated by recognized artists, in original technique, different from mechanical reproduction, items with different stages and variants of illustration in various techniques, items with original drawings and engravings and items printed on someone's command;

- the printer or printing house reputation;

- rarity, a principle that concerns books published in less developed regions technologically or culturally (values of local interest), the confirmed existence of a small number of copies to a single copy (a criterion that can be applied only after searching the collective catalogues), copies which survived some natural disasters or destruction imposed by censorship (religious or politic), copies that survived withdrawn editions and originals of expurgated editions for religious, moral or political reasons.

The item particularities take into consideration:

- the conservation status which implies the

Special Collections

existence of the entire document, the original cover, the intact front page, the uncut block card having the original sizes;

- the binding which can be signed, can be an artistic binding, significant for a period, a school, a workshop; it can be precious binding made subsequently to the apparition of the book, or may be a cover made of precious metals, ivory, enamels, with a special artistic finishing;

- elements of circulation, such as ex-libris or other ownership data by notorious collections or owners, copies with handwritten annotations, additions, marginal comments and corrections, books with autographs or dedications from people or recipients whose signatures belong to celebrated personalities and are recommended to be part of the funds for special collections.

Based on these principles, the Special Collection Fund of the National Library of Romania is composed of: manuscripts, incunabula, old Romanian books (1508-1830), old foreign books (to 1800), rare books and books of bibliophile value, archival documents, photographs and photographic plates, maps and other cartographic materials, graphics, drawings, engravings, old Romanian periodicals (1790-1950). The fund is constantly enriched through acquisitions and donations, by selection and retention of the future old and rare documents from the current fund, taking into account the scope and purpose of the collection.

In the year 2000, the idea of preserving the national cultural heritage was reiterated and the problem of a clear definition of the bibliophile concept was set forth, as much as the selection criteria for the bibliophile values of the library's general funds, and the criteria for completing the collection. In order to have a record of the heritage funds, it was decided that these assets to be subject to a ranking process. Ranking means the procedure of establishing the cultural mobile assets which belong to the legal categories of the national cultural mobile heritage, fund and treasury.

Under Law no. 182 of 25.10.2000 on the protection of national cultural mobile heritage, Order no. 2053 of May 17, 2002 of the Ministry of Culture for the approval of the Norms for classification of cultural mobile assets and the Government Decision nr. 886 of 20.08.2008 for the approval of the Norms of classification of

cultural mobile assets, the assets belonging to the national cultural heritage are, depending on their importance or their historical, archaeological, documentary, ethnographic, artistic, scientific and technical, literary, cinematographic, numismatic, philately, heraldic, bibliophile, cartographic and epigraphic significance, on their age, their uniqueness or rarity:

a) the national cultural heritage fund, consisting of cultural assets of special value;

b) the national cultural heritage treasury, consisting of cultural assets of exceptional value.

The ranking criterion is a qualitative and quantitative standard by which the significance or cultural importance of the mobile assets is evaluated and the legal category of the national cultural heritage to which these assets belong is determined.

In order to determine the fund and treasury categories two types of ranking criteria are considered, general and specific, under Order no. 2053 of May 17, 2002 for the approval of the Norms of classification of the cultural mobile assets. The general criteria are age, frequency, conservation status, and the specific criteria include historical and documentary value, memorial value, authenticity, workshop, formal quality.

Value points are awarded for each criterion which brings the final amount to determine the classification of the given cultural asset in one of the two categories, fund or treasury.

The start of the ranking procedure for the mobile cultural assets is made by the public institutions that holds them (under Government Decision No. 886 of 2008, Chapter III, Art. 8 and 9, Paragraph 2), and ranking should be completed no later than three months since opening the ranking procedure.

Ranking will be based on an expert report prepared by experts accredited by the National Commission of Museums and Collections in the field to which the asset belongs.

In order to start the ranking procedure a file will be submitted to the county departments for culture, cults and national cultural heritage or Bucharest respectively, containing the following documents: the ranking application, the expert report made by accredited experts, according to law, the standard file for the object, the color photograph of the object/objects (9 x 12 cm), the

photo of the page of the asset inventory where the object is mentioned, a CD containing all the information above.

After the ranking file was completed, it is submitted to the Director General to be signed, in order to be further submitted to the Department for Museums, Collections and Visual Arts from the Ministry of Culture and National Heritage.

The ranking has as effect the inclusion of the mobile cultural assets held by the public institution in the inventory of the national mobile heritage in one of the two categories, fund or treasury.

The documents which belong to the Special Collections of the National Library of Romania fall into the category of national mobile cultural assets and they are covered by the following laws:

1. Law No. 182 of 25.10.2000 – republished in the Official Gazette, Part I no. 828 of 09.12.2008 regarding the Protection of the national mobile cultural heritage;

2. Order of the Minister of Culture and Cults No. 2035 of April 18, 2000 for the approval of the Methodological norms on the recording, management and inventory of the cultural assets held by museums, public collections, memorials, cultural centers and other specialized units;

3. Order of the Minister of Culture and Cults No. 2062 of June 9, 2000 for the approval of the Methodological norms on the recording, management and inventory of the specific documents in public libraries;

4. Order of the Minister of Culture and Cults No. 2053 of May 17, 2002 for the approval of the Norms of ranking of the mobile cultural assets;

5. Emergency Order No. 16 of March 27, 2003 amending and supplementing Law No. 182/2000 on the protection of the national mobile cultural heritage;

6. Government Decision No. 1420 of December 4, 2003 for the approval of the Norms regarding the trade on mobile cultural assets;

7. Law No. 314 of 28.06.2004 on the approval of Government Emergency Order No.16/2003 to amend and complete Law No.182/2000 on the protection of national mobile cultural heritage;

8. Government Decision No. 886 of 20.08.2008 for the approval of the Norms of ranking of the mobile cultural assets.

Cărți în limba rusă în România

Evgeny Sokolinsky

Autorul

Dr. Evgeny Sokolinsky, șef serviciu Catalog colectiv, Biblioteca Națională a Rusiei (St. Petersburg)
E-mail: *sokolinskii_evge@mail.ru*

Abstract

Autorul abordează problema colecțiilor de carte în limba rusă existente în bibliotecile românești, în contextul imigrației rusești în Balcani. Pentru a umple golul de informații pe acest subiect, între Biblioteca Națională a Rusiei și Biblioteca Națională a României s-a stabilit un parteneriat cu scopul depistării cărților în limba rusă existente în colecțiile Bibliotecii Naționale a României și ale Bibliotecii Academiei Române. De asemenea, se dorește extinderea investigației și asupra colecțiilor altor biblioteci românești.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională a Rusiei; Biblioteca Națională a României; Biblioteca Academiei Române; cărți în limba rusă*

Bucureștiul nu deține o poziție de vârf printre centrele europene de imigranți din Rusia. Cu toate acestea „o urmă rusească” a supraviețuit în București și în alte orașe, deși școlile rusești au fost interzise în România, în timp ce activitățile entităților imigranților au fost limitate. Miroslav Jovović subliniază în lucrarea sa intitulată *Russian Immigrants in the Balkans*, M., 2005, p.116, “ideea de asimilare interpretată drept acceptare completă a mostrelor de cultură și comportament”, ibidem, p. 224, a fost una fundamentală în România. Este destul de dificil de speculat în legătură cu numărul refugiaților din Rusia în România. Un val de imigranți ruși au traversat România, o mare parte din aceștia găsindu-se într-o tabără lângă Tulcea. Câți dintre ei s-au stabilit în București, Botoșani, Roman sau Techirghiol? Surse diferite indică cifre incomparabile, i.e. de la câteva sute până la sute de mii de oameni. Mai mult, în Bucovina și Basarabia românească au trăit ruși care s-au aflat în regiuni ce aparțineau României după primul război mondial. Să ne gândim la comunitatea credincioșilor de rit vechi a rușilor lipoveni; membri acestei comunități trăiesc în România de pe la 1724. Până de curând nu au existat cercetători care să fie în mod special interesați de un subiect referitor la rușii din România. Se pot găsi numai detalii disperate în memoriile scrise de imigranți. Arhivele de Stat ale Federației Ruse au acumulat documente de arhivă, însă numărul acestora este restrâns.

Situația din țară s-a schimbat recent fundamental. Nu demult, la Academia de Studii Economice din București s-a înființat un centru al Russian World Foundation. Comunitatea credincioșilor de rit vechi a publicat ziarul *Zori* în limba rusă. Cu toate acestea, nimeni nu a explorat vreodată structura colecțiilor de carte în limba rusă existente în capitala României. Spre deosebire de Republica Cehă sau Bulgaria, în România nu există nici cataloage relevante nici alte publicații despre documentele în limba rusă. Totuși, Biblioteca Națională a României și Biblioteca Națională a Rusiei au încheiat un acord de cooperare. În conformitate cu acest acord a fost inițiată o acțiune de depistare a cărților în limba rusă din depozitele Bibliotecii Naționale a României și ale Bibliotecii Academiei Române de Științe. Această problemă a apărut în momentul editării *Catalogului Colectiv Internațional de Carte Rusă, 1918-1926*, cu toate că, în același

timp cercetătorii au descoperit și alte cărți fie din perioade anterioare, fie din perioade mai târzii. Un mare număr de cărți rusești publicate după al doilea război mondial au fost donate Bibliotecii Naționale a României (ca și bibliotecilor naționale ale altor foste țări socialiste) conform planurilor de cooperare. Ele există în multe exemplare fără valoare istorică sau culturală.

Spre deosebire de Biblioteca Națională a Rusiei, Biblioteca Națională a României nu face studii retrospective. Biblioteca Academiei Române este cea care face studii și bibliografii ale unor ediții vechi. Această bibliotecă publică un repertoriu al cărților în limba română în ediții tipărite sau electronice. Deja au fost publicate volumele A, B și C care acoperă perioada dintre anii 1919 și 1952. Catalogul electronic BiB este disponibil la adresa <http://www.bibacad.ro/>. Biblioteca Națională în sine este relativ tânără, fiind înființată în 1955. Prima sa colecție a fost mutată la Biblioteca Academiei Române. Prin urmare, colecția Bibliotecii Naționale nu conține multe dintre cărțile vechi tipărite în Rusia cu caractere chirilice, cu excepția celor care au fost achiziționate recent.

Cartea intitulată *The Essay on History of the Akkerman* Armenians until the 19th century* a profesorului de istorie Grigori Avakian, publicată la Akkerman (1922), a fost prima carte în limba rusă care a atras atenția la o căutare în catalogul general alfabetic al Bibliotecii Naționale a României. Akkerman este un oraș cu o istorie tumultuoasă. A stat sub stăpânire fie rusească, fie românească, numele lui actual fiind Belgorod-Dnestrovsky din Ucraina. La Akkerman, de altfel, se află muzeul Grigori Avakian. Cartea lui Avakian nu se găsește în bibliotecile rusești și în general este foarte greu de găsit. Noi am reușit să găsim o altă copie la British Library. Armenii sunt în prezent una dintre cele mai mari comunități de străini din România care trăiesc aici începând cu primul război mondial. Acum cei mai mulți armeni trăiesc în București și în zona de coastă a Constanței.

În bibliotecile din România nu există cataloage pe fișe care să reflecte cartea rusească. Prin urmare, trebuie să consulți multe înregistrări până să găsești materiale de interes. Cataloagele sistematice sunt mai utile. Cărțile în limba rusă se

află în cele mai multe cazuri în secțiuni ale catalogului ca: *Ficțiune (limba rusă) și Filozofie, Marxism*. Mai sunt și alte documente la memorii, scrieri istorice sau manuale. Ca în mai toate bibliotecile naționale din străinătate, cărțile în limba rusă sunt predominant prezente în ediții publicate la Berlin, Leipzig, Paris și Praga. Ar mai trebui adăugată și Riga la aceste patru centre editoriale pentru imigranți.

Acestea sunt în majoritate operele clasicilor ruși, F.M. Dostoievski, în primul rând. Editura I.P. Ladyzhnikov a publicat frecvent operele acestuia. Alți scriitori cu excepția unei ediții într-un singur volum de A. N. Apukhtin, Berlin, 1924, sunt disponibile în ediții de la începutul secolului 20, de exemplu, o ediție ilustrată a operelor lui N. V. Gogol în patru volume, *Anna Karenina*, M., 1911, *Hadji Murad*, Pg., 1916, *Resurecția*, M., 1911, *Cazacii*, Berlin, 192? și *Război și pace*, 1911 de L.N. Tolstoi. Biblioteca Națională a României mai deține și lucrări ale unor scriitori din secolul 20 ca *Opere complete* de Leonid Andreev, 1913, *Petersburg* de Andrei Bely, *Calvarul* de Tolstoi și *Hrăpărețul* de Ilya Ehrenburg.

Întrucât nu există diferențieri după grupurile lingvistice, originalele și traduceri se află pe aceleași rafturi. Ceea ce înseamnă că cititorii de la Biblioteca Națională au avut ocazia să parcurgă operele lui A. Pușkin, M. Lermontov, N. Gogol, I. Turgheniev, A. Cehov, M. Gorki, L. Andreev, D. Merejkovski și L. Leonov în limba română. Există și traduceri în limba franceză ale operelor lui A. Pușkin, M. Lermontov, I. Goncharov, L. Tolstoi și M. Gorki. Limba franceză era foarte populară în România.

În privința cărților de istorie și a celor politice, biblioteca are operele complete ale lui V. I. Lenin în 20 de volume, M.; L., 1925, mai multe lucrări ale lui Buharin, ceea ce e o tradiție pentru bibliotecile din străinătate, monografia lui N.T. Volkov *Current Farmers' Law*, StP, 1912, memoriile lui S.Yu. Vitte, S.G. Volkonsky și A.A. Volkov în limba franceză. Mai sunt și manuale precum *Gramatica limbii ruse* de A. K. Vostokov, StP, 1838, *Gramatica prescurtată a limbii slavone* de P.N. Vinogradov, M., 1861 și *Manualul de istorie generală* de P.G. Vinogradov, Kolomea, 1920.

Conținutul colecției de carte rusească din Biblioteca Academiei Române este ușor diferit, deși și aici cele mai multe cărți din clasa de ficțiune s-au publicat și la Berlin sau la Paris. Între acestea

* Akkerman – numele orașului Cetatea Albă (n. trad.)

se află *Evgeny Onegin*, Pg, 1918 și *Dama de pică*, Berlin, 1921 de A. S. Pușkin, *Fabule complete* de I. A. Krîlov, Berlin, 1921, *Opere alese* de V.A. Jukovski, Berlin, 1921, *Fum și Un cuib de nobili*, Berlin, 1919 și *Apele primăverii*, Berlin, 1920 de I. A. Turgheniev, *Nuvele* de A.P. Cehov, Berlin, 1921 și *Eterna mișcare* de N. E. Karonin-Petropavlovski, Pg, 1919. Mai sunt și lucrări ale unor imigranți precum: 14 decembrie de D. S. Merejkovski, Paris 1921, *Ekaterina Nikitishna* de N. A. Lappo-Danilevskaia, Berlin 1922 și *Firul neobișnuit* de N. D. Gorodetskaia, Paris, 1929, roman care lipsește din colecția Bibliotecii Naționale a României. În aceeași bibliotecă există o singură carte în limba rusă din secolul al 18-lea, cartea lui A. D. Cantemir *Satire și alte poeme*, StP, 1762. Ceea ce nu e surprinzător. Cantemir este un scriitor național basarabean. Mai sunt și alte cărți de istorie ca *Guvernarea latină în est* de A. A. Vasilieva, Pg, 1923, *Noua Europă* de V. V. Vodovozova, Praga, 1925, *Waght Tayler* de A. Globa, Pg, 1922 etc. Cercetătorii au mai descoperit și documente de la Riga precum *Romanul subacvatic* de Ivan Nikitin, Riga, 1932, cunoscut datorită lui Yu, manualul *Publicat în Riga*, de Abizov, M., 2006, ca și cele două romane de Ivan Stanislavovici Nolkén *Viii și morții*, Riga, 1927 și *Contesa Dumountel* Riga, 1929.

În ciuda faptului că activitățile editoriale ale emigranților nu erau încurajate de autoritățile române, acestea au avut totuși loc. La Biblioteca Națională, cercetătorii au reușit să găsească un roman scris de prozatorul, traducătorul și jurnalistul Mihail Konstantinovici Pervukin, 1870-1928 (*Inventatorii*, București, 1924). Nu există documente care să ateste șederea lui Pervukin la București. Se știe că din 1907 el a trăit în Italia și și-a publicat operele la diverse edituri ale imigranților de la Roma, Paris, Berlin, Helsinki, Riga, Tallin și Belgrad. Romanul lipsește din bibliotecile rusești și nu e menționat în articolul biografic din manualul academic *Literatura rusă în străinătate*, M., 2006. Cartea a apărut ca supliment gratuit al ziarului *Nasha Rech*. Se știe că Pervukin a mai publicat și memoriile lui L. Andreev, A. Cehov, M. Gorki și Lev Tolstoi în acest ziar.

În aceeași colecție, *The Nasha Rech Library*, au apărut mai multe cărți ca *Faraonul și alte povestiri* de imigranțul Alexander Alexandrovici Iablonovski, București, 1924 și *Povestiri comice* de M. M. Zoschenko, București, 1929. Iablonovski, pe numele său adevărat Snadzsky, 1870-1934, era o

figură bine cunoscută printre scriitorii imigranți ruși. El și-a publicat operele la Berlin, Paris, Baltic and China Press. A avut funcția de președinte al consiliului Uniunii Scriitorilor și Jurnaliștilor Ruși din Străinătate.

NLR păstrează o colecție incompletă a ziarului *Nasha Rech*. *Catalogul colectiv al periodicelor străine și a edițiilor în continuare în limba rusă*, ed. a 2-a, StP, 1996, p. 127, definit drept „un cotidian social, literar și economic” a fost editat în București din anul 1922 până în 1938, conform unei alte surse, din 1923, i.e. un timp destul de îndelungat. În St. Petersburg avem reviste cu numere începând cu anii '90 care au fost publicate în 1925. Prin urmare este greu de aflat ce fel de materiale veneau de la birourile editurilor și ce anume influența preferințele și alegerile editorilor.

Olga Andreevna Garusova, cercetător asistent la Centrul de Etnologie al Institutului pentru Patrimoniul Cultural de la Academia de Științe a Moldovei, scrie pe frontispiciul ediției, alături de direcție și de autori, *Cotidianul bucureștean Nasha Rech și cultura basarabeană în anii 1920-1930*, Rusin, Chișinău, 2007, no. 4 (10), p.112-120. Ea a prezentat acest raport la Lecturile comemorative dedicate lui I. A. Antsupov, din 19-21 decembrie 2007. Conform informațiilor autoarei, culese din Arhiva Națională a Moldovei, cel care a inițiat ziarul a fost Henry Helfant. Acesta a fost urmat de Noy Benoni, Yuri Alexandrovsky, Dmitry Rostovsky și S. Gaziev în postul de editor șef, ultimul lucrând și la cartea *Rusia sovietică* în anii 1930.

Nasha Rech este un ziar tradițional al imigranților. Prin urmare, autorii erau imigranți, deși mulți dintre ei nu trăiau în România, ci în Germania, Franța și Republica Cehă. „Scriitori cunoscuți încă din epoca prer evoluționară precum: I. Bunin, I. Shmelev, A. Kuprin, B. Zaitsev, I. Surguchov, C. Balmont, I. Sever'anin, A. Averchenko, N. Teffi și Don Aminado erau favoriți” (sursa menționată, p. 114). Ziarul a publicat variante complete ale romanelor *Lord per se* de Vasili Ivanovici Nemirovici-Danchenko, *David Golder* de Irina Nemirovskaia, rezumate din noul roman al lui Mark Aldanov (Landau), *Podul blestemat*.

„Din 1925 s-au tipărit regulat povestirile lui M. Zoshchenko, povestirile umoristice *Cavaleria roșie* și *Crocodilul* de I. Babel”, p. 119. Conform afirmațiilor lui Garusova, “ziarul avea funcție de cotidian, revistă și carte simultan”, p. 114.

Privit în totalitate, ziarul dă o impresie generală asupra vieții culturale a imigranților ruși din București. „Existau biblioteci rusești și o librărie, evenimente literare și muzicale, companii de teatru rusești făceau turnee acolo. La începutul anilor 30 s-a înființat la București „Clubul actorilor”. La sediul ziarului *Nasha Rech* se vindeau cu preț redus ediții ieftine ale operelor lui Shmelev, Teffi, Bunin, Garshin, Kuprin, L. Tolstoi, Pușkin, Cehov, Lermontov, Agnivitsev, Zaitsev; printre scriitorii sovietici figurau Zoscenko și Bulgakov cu romanul lui, *Zilele Turbinilor*” (sursa menționată, p. 115). Studiarea detaliată a tuturor numerelor disponibile ale cotidianului ar putea să ne pună la dispoziție alte informații.

O altă problemă a apărut în timpul consultării cataloagelor de la Biblioteca Academiei Române, problema privind edițiile de la Chișinău. Nu vom declanșa o dispută aprinsă privind românismul și moldovenismul, dispută dusă pe ambele părți ale graniței româno-moldovenești. S. S. Suliak, editor al revistei *Rusin*, într-un raport la Lecturile comemorative I. A. Antsupov produce dovezi din recensământul din 2004, după cum urmează:

„Din 2.564.849 de locuitori identificați ca moldoveni, 489.593 de persoane au recunoscut româna ca limbă maternă, în vreme ce 73.276 de locuitori s-au înregistrat drept români, 1.139 au numit moldoveneasca drept limbă maternă”, *Rusin*, 2007, nr. 4, p. 8. În cazul dat, similar cu cel aplicat în Rusia, suntem interesați de ce se petrece între granițele României într-o perioadă istorică specifică.

În anii 1920 Chișinău era oraș românesc. În lucrarea lui V. Zalevski și E. Gollerbah intitulată *Expansiunea mondială a tipăriturilor în limba rusă, 1918-1939*, la secțiunea despre România pe primul loc sunt incluse birourile editoriale din Chișinău ale imigranților ruși. Cotidianul bucureștean *Nasha Rech* acoperea viața imigrantului rus din Basarabia, la concurență cu alte ziare ca *Poșta basarabeană* și *Cuvântul basarabean*. O. Garusova menționează că intelectualii vorbitori de limba rusă preferau *Cuvântul basarabean* și *Nasha Rech*, sursa menționată, p. 120. În limba rusă nu există decât o singură cercetare a periodicelor basarabene, aceea a lui B. A. Trubetskoi, *Din istoria presei periodice din Basarabia*, Chișinău, 1989, dar aceasta acoperă doar perioada până la 1917.

Dintre cărțile publicate la Chișinău, o lucrare a unei scriitoare necunoscute în Rusia, Anna

Severnaia, a stârnit un interes major celui care a compilat *Catalogul colectiv internațional*. În București a fost găsită o carte cu poeziile sale, *Opere*, ediția întâia, Chișinău, 1925. S-a trimis o cerere la Biblioteca Națională a Moldovei. În depozitele bibliotecii mai sunt alte două cărți de Severnaia, i.e. ediția a doua a *Operelor*, care include *Femeia moartă și alte povestiri*, precum și *Cine este ea, Regina încoronată*, apărute la Chișinău, nedatate. O funcționară de la Biblioteca Națională, Tatiana Plăcintă, a căutat la Arhivele Naționale ale Moldovei într-un dicționar nepublicat de scriitori basarabeni și a găsit o singură mențiune despre Anna Severnaia, „scriitoare de origine basarabeană”. Noul manual și dicționar bibliografic intitulat *Literatura rusă din Moldova în persoane și personalități*, Chișinău, 2003 include personalități din perioada dinainte de 1916 și din perioadele sovietice și post-sovietice.

Din păcate, lucrările scriitorilor de limbă rusă și rusă-moldovenească-română sunt slab reprezentate în bibliotecile rusești. Cu excepția unei ediții pre-revoluționare a unui clasic al literaturii din Moldova, C. C. Stamati-Ciurea, *Pud Ivanovici*, Chișinău, 1890. În catalogul NLR nu se va găsi nici romanul istoric al lui S. I. Stodulski *Dă-mi inima ta*, Chișinău, 1932, nici romanul lui V. M. Seratsinski *Pocheten Blut*, Chișinău, 1933, nici povestirile umoristice ale lui Anatoli Verkhevski, *Răsete în amurg*, ca să nu mai vorbim despre romanele ieftine precum acelea ale lui Serghei Ramzaev, *Ataman Katovsky*, Chișinău, 1933 și Nat Pinkerton *Sherlock Holmes, Nick Carter*, Chisinau, nedatate. Am reușit doar să găsim romanul polițist al lui Egor Egorovici Koltovski, *Valetul de pică*, Bender, 1902.

Călătoria la București a fost scurtă și n-a făcut decât să ne dea o idee despre cât de puțin se cunoaște despre România rusească, Moldova rusească și Trans-carpatica rusească. Cercetătorii nu au explorat încă Biblioteca Centrală Universitară din București și bibliotecile din alte orașe. Putem conta în viitor pe cataloagele electronice care ne-ar face obiectivele mai ușor de atins. Studiile îndelungate ca studiul arhivelor întreprinse de cercetători ar fi cruciale pentru a umple acest gol.

(Tradus din originalul în lb. engleză)

Russian-language books in Romania

Evgeny Sokolinsky

Author

Dr. Evgeny Sokolinsky, șef serviciu Catalog colectiv,
Biblioteca Națională a Rusiei (St. Petersburg)
E-mail: *sokolinskii_evge@mail.ru*

Abstract

The author addresses the problem of Russian book collections existing in Romanian libraries, in the context of Russian immigration in the Balkans. To fill the gap of information on this subject, the Russian National Library and the National Library of Romania have established a partnership in order to detect the existing Russian books in the collections of the National Library of Romania and of the Romanian Academy Library. The intention is also to extend the investigation over the collections of other Romanian libraries.

Keywords: *The Russian National Library; The National Library of Romania; The Romanian Academy Library; Russian language books*

Bucharest does not have a top position among European centres of immigrants from Russia. Nevertheless, 'a Russian trace' in Bucharest and other towns has survived, though Russian schools used to be forbidden in Romania, while activities of immigrants' entities limited. Miroslav Jovović evidences this in his work *Russian Immigrants in the Balkans*, M., 2005, p.116, "An idea of assimilation interpreted as immigrants' full acceptance of culture samples and behaviours", ibidem, p.224, was a fundamental one in Romania. It is difficult enough to speculate on a number of refugees from Russia to Romania. A flow of Russian immigrants went across Romania with a major part of them found themselves in a camp near a place of Tulcea. How many of them settled in Bucharest, Iasi, Botosani, Roman and Tekerghiol? Different sources give incomparable figures, i.e. from several hundreds to a hundred of thousands of people. Moreover, in Romanian Bukovina and Bessarabia, the Russians lived, who had found themselves in areas belonged to Romania after the First World War. Let us also consider the Old Believers' community of the Russian Lipovans; members of that community have been living in Romania since about 1724. Until recently, there were no researchers with a special interest in a subject of the Russians in Romania. One can only find separate details in memoirs written by the immigrants. The State Archives of the Russian Federation accumulates archive documents though few in numbers.

A situation in the country has fundamentally changed recently. Not long ago they established a centre of the Russian World Foundation at The Bucharest Academy of Economic Studies. The Old Believers' community produced *The Zori* newspaper in the Russian language. Nevertheless, nobody has ever explored a structure of Russian-language book collections in a capital of Romania. In contrast to The Czech Republic and Bulgaria, there are neither relevant catalogues nor publications on Russian-language documents in Romania. However, in 2008 The National Library of Romania and The National Library of Russia entered into an agreement on cooperation. According to it, they started a search for Russian-language books in the stocks of the National Library of Romania and The Library of The Romania Academy of Science. This issue inevitably appeared in view of producing *The*

International Union Catalogue of Russian Books, 1918-1926, though at the same time researchers also revealed books from either later or earlier times. A large number of Russian books published after the Second World War was given to the National Library of Romania (and to national libraries of other former socialist countries) according to the plans of cooperation. They exist in many copies which are of no historical or cultural value.

Differently from the National Library of Russia, the National Library of Romania does not do retrospections. It is the Romanian Academy Library that does studying and bibliography of the old editions. This library makes a repertoire of the Romanian-language books in either hard or electronic copies. It has already issued A, B and C volumes, covering a period from 1919 to 1952. The BiB electronic catalogue is available at <http://www.bibacad.ro>. The National Library itself is rather young, established in 1955. Its former collection was moved to The Romanian Academy Library. Therefore the National Library collection does not include many old printed Russian books with Cyrillic script, save those which were purchased recently.

The Essay on History of the Akkerman Armenians until the 19th century by Professor of History Grigori Avakyan, published in Akkerman (1922), was the first Russian-language book that attracted our attention when looking through the General Alphabetical Catalogue of the National Library of Romania. Akkerman is a town with a stormy history. It used to be under the rule of either Russia or Romania, and its today's name is Belgorod-Dnestrovsky in Ukraine. In Akkerman, by the way, there is a museum of Grigori Avakyan. The Avakyan's book is not available in the Russian libraries and is rather seldom-to-find in general. We have managed to find another copy in the British Library. The Armenians present one of the biggest foreign Diasporas in Romania living there since the First World War. Now the Armenians mostly live in Bucharest and at the coastal area in Constantza.

There are no special card catalogues of Russian books in Romanian libraries. Therefore one should look through large sets of records before the materials of interest are found. Classified catalogues are more helpful. The Russian-language books are mostly on the

catalogue's sections such as *The Fiction (The Russian Literature)* and *the Philosophy, Marxism*. There are also some documents among memoirs, historical compositions and textbooks. Like in most foreign national libraries, the Russian-language books are predominantly presented by Berlin, Leipzig, Paris and Prague editions. One should add Riga to these four immigrants' publishing centres.

These are mostly works by Russian classics, F.M. Dostoevsky, first of all. I.P. Ladyzhnikov's publishing house frequently published his works. Other writers with the exception of a one-volume edition by A.N. Apukhtin, Berlin, 1924, are available in the editions of the beginning of 20th century, e.g. an illustrated edition of N.V. Gogol's works in four volumes, *Anna Karenina*, M., 1911, *Hadji Murad*, Pg., 1916, *Resurrection*, M., 1911, *The Cossacks*, Berlin, 192? and *War and Peace*, M., 1911 by L.N. Tolstoy. The National Library of Romania also has works of the 20th century's writers such as Leonid Andreev's *Complete works*, 1913, Andrei Bely's *Petersburg*, A.N. Tolstoy's *Road to Calvary* and Ilya Ehrenburg's *The Grabber*.

As there is no division into language groups, originals and their translations are on same shelves. It means that readers at the National Library had an opportunity to look through works by A. Pushkin, M. Lermontov, N. Gogol, I. Turgenev, L. Tolstoy, A. Chekhov, M. Gorky, L. Andreev, D. Merezhkovsky and L. Leonov in the Romanian language. There are also French translations of works written by A. Pushkin, M. Lermontov, I. Goncharov, L. Tolstoy and M. Gorky. French was quite popular in Romania.

As for books on history and policy, the Library has the V.I. Lenin complete works in 20 volumes, M.; L., 1925, several works by N.N. Bukharin, that is a tradition for foreign libraries, N.T. Volkov's monograph *Current Farmers' Law*, StP, 1912, memoirs by S.Yu. Vitte, S.G. Volkonsky and A.A. Volkov in French. There are also textbooks such as A.Kh. Vostokov's *Russian Grammar*, StP, 1838, P.N. Vinogradov's *Short Slavonic Grammar*, M., 1861 and P.G. Vinogradov's *Textbook on General History*, Kolomea, 1920.

Content of the collection of Russian books in the Romanian Academy Library is slightly different, though here too most books in the class

of fiction are also published in Berlin or Paris. Among them there are *Evgeny Onegin*, Pg, 1918 and *Queen of Spades*, Berlin, 1921 by A.S. Pushkin, I.A. Krylov's *Complete Fables*, Berlin, 1921, V.A. Zhukovsky's *Selected Works*, Berlin, 1921, I.A. Turgenev's *Smoke, A Nobleman's Nest*, Berlin, 1919 and *Spring Floods*, Berlin, 1920, A.P. Chekhov's *Short Stories*, Berlin, 1921 and N.E. Karonin-Petropavlovsky's *Eternal Engine*, Pg, 1919. There are also works of immigrants, such as D.S. Merezhkovsky's *December 14th*, Paris, 1921, N.A. Lappo-Danilevskaya's *Ekaterina Nikitishna*, Berlin, 1922 and N.D. Gorodetskaya's *Non-Prevailing Thread*, Paris, 1929, the novel which is missing in the NLR. At the same library, there is a single Russian-language book from the 18th century, A.D. Kantemir's *Satires and Other Poems*, StP, 1762. It is not surprising. Kantemir is a national Bessarabian writer. There are also historical books like A.A. Vasilyeva's *Latin Government in the East*, Pg, 1923, V.V. Vodovozova's *New Europe*, Prague, 1925, A. Globa's *Waght Tayler*, Pg, 1922, etc. Researchers have also revealed documents from Riga like *Novel under the Water* by Ivan Nikitin, Riga, 1932, only known owing to Yu. Abyzov's *It was Published in Riga* handbook, M., 2006, as well as two novels by Ivan Stanislavovich Nolken *The Quick and the Dead*, Riga, 1927, and *Countess Dumountel*, Riga, 1929.

Although the publishing activities of emigrants were not encouraged by Romanian authorities, they still took place. At the National Library, researchers have managed to find a novel by prose writer, translator and journalist Mikhail Konstantinovich Pervukhin, 1870-1928 (*Inventors*, Bucharest, 1924, part 1-2). There are no documents proving Pervukhin's sojourn in Bucharest. It is known that since 1907 he had been living in Italy publishing his works in various immigrants' publisher of Rome, Paris, Berlin, Helsingfors, Riga, Tallinn and Beograd. The novel is missing in the Russian libraries and not mentioned in a biography article in the *Russian Literature Abroad* academic handbook, M., 2006. The book appeared as a free supplement to *The Nasha Rech* newspaper. We know that Pervukhin also published memoirs on L. Andreev, A. Chekhov, M. Gorky and Lev Tolstoy in the newspaper.

In the same series, *The Nasha Rech Library*, many books appeared such as immigrant Alexander Alexandrovich Yablonovsky's *Pharaoh*

and other stories, Bucharest, 1924, and M.M. Zoshchenko's *Comic Stories*, Bucharest, 1929. Yablonovsky with Snadzsky as his born name, 1870-1934, was a well-known figure among Russian immigrant writers. He published his works in Berlin, Paris, Baltic and China Press. He was also a chair of a council of a Joined Foreign Union of Russian-Language Writers and Journalists.

The NLR keeps an incomplete set of the *Nasha Rech* newspaper. *The Union Catalogue of the Russian-Language Foreign Periodicals and Continuing Editions*, 2nd ed., StP, 1996, p. 127, says, "An inner-Party social, literary and economical daily" was being produced in Bucharest from 1922 to 1938, according to another source from 1923, i.e. long enough. In St. Petersburg we have issues with numbers beginning from nineties which were published in 1925 therefore it is rather difficult to find out which kind of materials came from the editorial office and what influenced the preferences and choice of the editors.

Olga Andreevna Garusova, research assistant from the Centre for Ethnology of the Cultural Heritage Institute at the Academy of Science of Moldova, writes on the edition's leaders, its direction and authors, *The Nasha Rech Bucharest Daily and Bessarabian Culture in 1920-30-s*, Rusin, Chisinau, 2007, no 4 (10), p.112-120. She presented this report at I.A. Antsupov Commemorative Readings, December 19-21, 2007. According to Garusova's data, taken from of The Moldova National Archive, it was Henry Helfant, who had initiated the newspaper. Noy Benoni, Yuri Alexandrovsky, Dmitry Rostovsky and S. Gaziev subsequently followed him in a post of its chief editor; the latter worked on *Soviet Russia* book in 1930-s.

The Nasha Rech is a traditional immigrants' paper. Hence, its authors were immigrants, though many of them lived not in Romania but, in Germany, France and The Czech Republic. "Writers known from pre-Revolution time such as I. Bunin, I. Shmelev, A. Kuprin, B. Zaitsev, I. Surguchov, C. Balmont, I. Sever'anin, A. Averchenko, N. Teffi and Don Aminado were preferred" (the mentioned source, p. 114). In a full form the daily published Vasili Ivanovich Nemirovich-Danchenko's novel *Lord per se*, Irina Nemirovskaya's novel *David Golder*, abstracts from Mark Aldanov's (Landau) new novel *Damn Bridge*,

“Since 1925 they have regularly printed M. Zoshchenko’s stories, I. Babel’s *Red Cavalry* and *The Crocodile* humour stories”, p. 119. As Garusova states, “the daily served as a newspaper, a journal and a book simultaneously”, p. 114.

Overall, the daily used to give a general idea of a cultural life of the Russian immigrants in Bucharest. “There were Russian libraries and a bookstore, literature and music parties, Russian theatre companies went on tours there. In the early 30-s in Bucharest, the “Club House of Actors” was established. At the *Nasha Rech* office, on sale there were cheap editions of works by Shmelev, Teffi, Bunin, Garshin, Kuprin, L. Tolstoy, Pushkin, Chekhov, Lermontov, Agnivitsev, Zaitsev; from the Soviet writers there were Zoshchenko and Bulgakov’s *The Turbins’ Days*” (the mentioned source, p. 115). Detailed studying of all of the available issues of the daily might give us other information.

Another question appeared while looking through catalogues at The Romanian Academy Library, the question concerning Chisinau editions. We will not join a hot dispute on Romanianness and Moldavianness, held on both sides from Romania-Moldova borders. S.S. Sulyak, editor of the *Rusin* journal, in a report at I.A. Antsupov Commemorative Readings gives speaking evidences from 2004 census as follows,

“Of 2,564,849 inhabitants identified themselves as the Moldavians, 489,593 people recognized Romanian as their mother language, while of 73,276 inhabitants registered themselves as the Romanians, 1,139 called Moldavian as their native language, *The Rusin*, 2007, No 4, p. 8. In the given case similar as the one applied to Russia, we are interested in Romanian boarders in a specific historical time.

In 1920-s Chisinau was a Romanian city. In V. Zalevsky and E. Gollerbah’s *World Expansion of Russian-Language Printing, 1918-1939*, the Romania section includes Chisinau offices of the Russian immigrants’ publishing houses first. *The Nasha Rech* Bucharest daily covered mostly an immigrants’ life of the Russians in Bessarabia, competing with such papers as *The Bessarabskaya Pochta* and *The Bessarabskoe Slovo*. O. Garusova mentions that Russian-speaking intellectuals preferred *The Bessarabskoe Slovo* and *The Nasha Rech*, the mentioned source, p.120. In the Russian language, there is only one research of Bessarabian periodicals, B.A. Trubetskoi’s *From a History of*

Periodical Press in Bessarabia, Chisinau, 1989, but it only covers a period until 1917.

Among the books published in Chisinau it was a work, of an unknown in Russia female writer, Anna Severnaya, which induced a great interest of the compiler of *the International Union Catalogue*. In Bucharest, they found a book of her poems, *Works*, 1st edition, Chisinau, 1925. The inquiry to the Moldavian National Library was sent. In library stocks there are two other books by Severnaya, i.e. the 2nd edition of *Works*, including *The Dead Woman* and other stories, as well as *Who is She, Coronated Queen*, Chisinau, undated. An employee from the National Library Tatiana Plachinta at the Moldova National Archives looked through an unpublished dictionary of Bessarabian writers, where she found only one piece of information on Anna Severnaya, “the writer of Bessarabian origin.” The new bio and bibliography dictionary and handbook *Russian Literature in Moldova in Persons and Personalia*, Chisinau, 2003, includes personalia of periods until 1916 and of the Soviet and the post-Soviet time.

Unfortunately, the works of Russian and Russian-Moldavian-Romanian-language writers are poorly represented in Russian libraries. With the exception of a pre-Revolutionary edition of a classic of the Moldova literature, C.C. Stamati-Ciurea, *Pud Ivanovich*, Chisinau, 1890. One will not find on the NLR’s catalogue either S.I. Stodulsky’s *Give me Your Heart*, historical novel, Chisinau, 1932, V.M. Seratsinsky’s *Pocheten Blud*, novel, Chisinau, 1933, nor Anatoli Verkhovsky’s *Laugh in Twilights*, humour stories, Chisinau, 1921, not speaking of cheap novels such as Sergei Ramzaev’s *Ataman Katovsky*, Chisinau, 1933 and Nat Pinkerton’s *Sherlock Holmes, Nick Carter*, Chisinau, undated. We have only managed to find Egor Egorovich Koltovsky’s *The Knave of Hearts* criminal work, Bendery, 1902.

The trip to Bucharest was short and only gave an idea of how much unknown there was concerning Russian Romania, Russian Moldova and Trans-Carpathian Russia. Researchers have not yet explored The Bucharest University Library and libraries in other towns. One may count on future electronic catalogues, which would make our objective easy. Long-term historical and archival studies by various researchers would be also crucial to fill this gap.

Incunabilele Bibliotecii Naționale a României

Elena-Maria Schatz

Autoarea

Elena-Maria Schatz, expert carte veche
E-mail: *elena.schatz@bibnat.ro*

Abstract

Autoarea prezintă valoroasa colecție de incunabile deținute de Biblioteca Națională a României, aproape jumătate dintre acestea fiind considerate unicat la nivel național.

Cuvinte-cheie: *Biblioteca Națională a României; colecții speciale; incunabile*

Colecția de incunabile a Bibliotecii Naționale a României a început să se formeze chiar din anul 1956, anul înființării bibliotecii, sub denumirea Biblioteca Centrală de Stat.

Primele incunabile proveneau de la Biblioteca Muzeului „Lupta Revoluționară a Poporului”, care, la rândul ei, înglobase o parte din fondurile Muzeului „Alexandre Saint Georges” și ale Bibliotecii „Ion I.C. Brătianu”, devenită ulterior Așezământul Cultural „Nicolae Bălcescu”. Tot în primul an au intrat în colecție incunabilele care proveneau de la Biblioteca Școlii Române din Franța. Fondul de Stat al Cărții și achizițiile prin anticariat au fost însă principalele surse de completare a colecției. O achiziție foarte valoroasă au constituit-o incunabilele cumpărate din fosta Bibliotheca Grumazestiana, a colecționarului și bibliologului român Constantin Karadja.

Din cele 143 de incunabile care alcătuiesc în prezent colecția bibliotecii, 69 sunt unicate la nivel național, mai precis, fiecare dintre aceste incunabile este fie singurul exemplar dintr-un titlu ori singura lucrare prin care este prezent un anumit autor în colecțiile de incunabile din România, fie singurul exemplar aflat în țară dintr-o anumită ediție a unui titlu.

Biblioteca deține lucrări reprezentative pentru peisajul cultural european din secolul al XV-lea: texte și comentarii ale autorilor clasici, biblii și opere fundamentale ale învățaturii creștine, în interpretarea celor mai vestiți profesori ai facultăților de teologie din Europa apuseană a secolelor al XIII-lea - al XV-lea, lucrări de drept canonic și civil, istorie, strategie și tactică militară, opere ale clasicilor literaturii grecești și latine, astrologie, gramatică etc. Lucrările sunt scrise în limba latină, majoritatea, dar și în germană, franceză, italiană, elină și sunt publicate în 27 de centre tipografice europene (cele mai multe la Veneția, Nürnberg, Strasbourg), rod al strădaniilor a 91 de maeștri tipografi, dintre care nu putem să nu-i amintim pe Peter Schöffler, Johann Amerbach, Anton Koberger, Bonetus Locatellus, Johann Prüss, Erhard Ratdolt, Johannes Rubeus și Antoine Vêrard.

Nu lipsesc din colecție nici principalele surse străine, atât din literatura antică, greacă și latină, cât și din perioada medievală și renescentistă, până la sfârșitul secolului al XV-lea, lucrări care cuprind informații despre daci și războaiele lor cu

romanii, despre originea latină a poporului român și a limbii sale, despre luptele cu turcii și ilustrele personalități de origine română care s-au afirmat pe plan european în acele încleștări, precum Iancu de Hunedoara, Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș ș.a.

În cele ce urmează vom zăbovi asupra câtorva exemplare mai deosebite din colecție, unele foarte rare, altele valoroase prin conținut sau ilustrații, prin locul pe care l-au ocupat în istoria culturii; ne vom apleca asupra unor exemplare care au avut o interesantă călătorie în timp și o rodnică zăbavă în colecții de prestigiu, citite și adnotate de oameni de aleasă cultură, cu nobile preocupări.

Menționăm în mod deosebit existența în colecția bibliotecii a unicului exemplar cunoscut în lume, până în prezent, din ediția tipărită la Nürnberg, de Ambrosius Huber, în anul 1499, a incunabulului care descrie, pe numai patru foi, în limba germană, faptele de arme și „cruzimile” domnului român Vlad Țepeș. Incunabulul a fost cumpărat de Constantin Karadja dintr-un anticariat din Germania și a intrat în fondurile bibliotecii odată cu achiziționarea unei bune părți din colecția marelui bibliofil și bibliolog român; este descris în GW la poziția 12529, cu mențiunea că aparține Bibliotecii Naționale a României din București. De peste 30 de ani se află în custodia Muzeului Național de Istorie a României. Incunabulul nu a fost descris în catalogul colecției de incunabile a Bibliotecii Naționale, pentru că la data publicării catalogului demersurile de recuperare nu au dat nici o speranță, dar ele vor trebui continuate. În Catalogul colectiv al incunabilelor din România incunabulul figurează la deținătorul lui de drept, cu mențiunea ca se află în custodie la Muzeul Național de Istorie a României.

Cel mai vechi incunabul din colecție, datat 1471, este lucrarea lui Plutarch, *Apophthegmata*, în versiunea latină a filozofului și poetului Franciscus Philelphus (1398-1481), tipărită la Veneția, de Wendelin von Speyer. Tipărită cu caractere romane suple și armonioase, cartea este o realizare tipografică remarcabilă. Colofonul în versuri scoate în evidență strălucitul meșteșug al tipografului Vindelinius (forma latinizată a numelui tipografului).

Lucrarea a fost înfrumusețată printr-o echilibrată rubricare cu albastru și roșu, care dă paginilor cu margini largi luminozitate și eleganță. Din păcate, nu știm nici când, nici unde a fost

realizată rubricarea, iar mijloacele tehnice de care dispun, în prezent, majoritatea bibliotecilor nu ne ajută să răspundem unor astfel de întrebări decât cu greu și cu prea mare cheltuială. Proiectele europene de tip MANUSCRIPTORIUM probabil că și-au propus nu numai evidența valorilor, ci și rezolvarea unor probleme de acest fel.

Legătura din piele, cu ornamente aurite pe cotor, a fost realizată în secolul al XVIII-lea, așa cum ne sugerează forțașul din hârtie marmorată, inovație proprie aceluși secol, în arta legătoriei de carte; tot cu ocazia legării, tranșele cărții au fost vopsite în roșu.

Din lucrarea descrisă, în România există două exemplare: exemplarul Bibliotecii Naționale din București și un alt exemplar, la filiala Batthyaneum, din Alba Iulia, a Bibliotecii Naționale. Inițial, ambele volume au aparținut Bibliotecii Batthyaneum. În perioada interbelică, biblioteca din Alba Iulia și-a scos dubletele la vânzare (procedeu curent în epocă, folosit de toate marile biblioteci ale lumii, pentru a procura banii necesari unor noi achiziții). Incunabulul a fost cumpărat de Constantin Karadja, dar ulterior, văduva colecționarului l-a vândut, prin anticariat, Bibliotecii Centrale de Stat.

Așa cum reiese din cataloagele străine consultate, lucrarea este foarte rară, ceea ce ne face să credem că a avut, probabil, și un tiraj foarte mic. Majoritatea incunabilelor au avut tiraje modeste, care variau în funcție de publicul cărui i se adresa fiecare lucrare, deci în funcție de numărul scontat de cumpărători. Prin conținut, această lucrare se adresa păturilor cultivate, oamenilor preocupați de filozofie, morală etc., mult mai puțini în secolul al XV-lea decât cei care cumpărau biblii, texte ale autorilor studiați în universități, compendii de drept și cărți de istorie, pline de curiozități și de minuni.

Iar dacă aceste cărți erau și bogat ilustrate, tirajele lor creșteau simțitor. Numeroase studii întreprinse în lume privind producția tipografică a secolului al XV-lea au stabilit faptul că aproximativ a treia parte a cărților apărute înainte de 1500 sunt ilustrate. Setea de imagine era imensă, pentru că imaginile se adresau văzului peste barierele de limbă, cultură, confesiune, lăsând frâu liber visului și interpretării.

Un exemplu grăitor, în acest sens, este lucrarea *Liber chronicarum*, a lui Hartmann Schedel, tipărită la Nürnberg, de Anton Koberger,

în anul 1493. Biblioteca Națională din București deține două exemplare, din cele 12 existente în întreaga țară.

Celebra lucrare, expresie definitorie a umanismului german din secolul al XV-lea, este o enciclopedie de minuni, curiozități, fapte reale, descrieri exacte sau fanteziste de locuri, întâmplări, biografii, hagiografie, istorie, filologie etc. Toți cei implicați în realizarea acestei cărți au conceput-o ca pe o operă monumentală, atât prin cuprins, mesaj și semnificație, cât și prin dimensiuni, prin calitatea hârtiei și, mai cu seamă, prin cantitatea și calitatea ilustrațiilor, ai căror autori sunt cunoscuți, trecuți chiar în colofonul tipăriturii, lucru rar în secolul al XV-lea: Michael Wolgemuth și ginerele său, Wilhelm Pleydenwurff. Lucrarea a avut un enorm ecou în epocă și a fost considerată cel mai mare succes editorial și comercial al casei editoare Koberger. Comparativ cu alte incunabile, se pare că a avut un tiraj record, deși nu deținem decât estimări aproximative. Larga ei răspândire se explică prin interesul pe care îl stârnea, pentru că ea răspundea setei de imagini și informații, goanei după miraculos și exotic. Imagini de orașe, personaje - cu sutele - din cele mai diverse locuri și epoci, înveșmântate în armuri și costume medievale specifice Europei Apusene și Centrale, apoi comete, monștri, scene de tortură, martiraj, asedii, scene de luptă, instrumente de tot felul și din nou orașe, cetăți, provincii întregi, ușor de recunoscut unele, confundabile între ele, majoritatea, pentru că în spiritul vremii, autorii ilustrației au folosit 645 de plăci de gravură pentru 1809 imagini. Portretele a 596 de celebrități (sfinți, papi, împărați, regi, comandanți de oști ș.a.) au fost trase numai după 72 de plăci, fiecare fiind folosită, în consecință, de 8-9 ori. Același lucru s-a întâmplat cu imaginile orașelor: dacă în xilogravurile care reprezintă Praga, Veneția, Viena, Milano, Roma, Augsburg, Nürnberg, Basel ș.a. întâlnim unele elemente care ne ajută să le identificăm, o mulțime de alte orașe și provincii, mai puțin sau deloc cunoscute de ilustratori, apar în imagini standard, în șabloane care se repetă de mai multe ori, așa cum e cazul imaginii, repetate identic, la numai câteva pagini distanță, pentru a reprezenta, „Ungaria”, „Walachia”, „Prussia” și „Saxonia”.

Pentru raritatea, dar și pentru valoarea ei artistică deosebită, merită să zăbovim o clipă și

asupra lucrării *Danse macabre*, tipărită la Paris, de Guy Marchant, la comanda editorului Geoffroy de Marnef, la 15 octombrie 1490. Este singura ediție în limba latină a acestei balade medievale, care a beneficiat de 14 ediții în limba franceză, apărute între 1485 și 1500. Ilustrația acestei cărți este apreciată ca o culme a xilogravurii franceze din secolul al XV-lea. Unii cercetători o atribuie lui Pierre Le Rouge, miniaturist al școlii din Tours, devenit apoi gravor și tipograf. Cele aproximativ 40 de personaje prinse în dans cu Moartea formează o galerie de fizionomii și costume specifice tuturor categoriilor sociale, tuturor îndeletnicirilor din Franța aceluia sfârșit de secol, înfățișate cu exactitate, de un artist contemporan. Această ediție este foarte rară. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* a înregistrat numai șapte exemplare. Biblioteca Națională deține singurul exemplar existent în România.

Incunabilul intitulat *Directorium humanae vitae alias parabolae antiquorum sapientum* nu ne oferă, în colofonul său, nici o informație referitoare la numele meșterului tipograf, ori la locul și data tipăririi. În urma cercetărilor întreprinse, s-a stabilit că a fost tipărit la Strasbourg, de Johann Prüss, aproximativ în anul 1489.

În prologul cărții, Johannes de Capua ne informează, printre altele, că această „carte de parabole a înțelepților popoarelor lumii” a fost compusă „în limba indienilor”, tradusă apoi „în limba perșilor”, transpusă „de arabi în limba lor”, „din arabă în ebraică” și în această formă „ne-a fost adusă nouă la cunoștință și eu însumi am tradus-o în limba latină”. Este, deci, o culegere de fabule, extrase în secolul al XIII-lea, de călugărul italian Johannes de Capua și tot de el traduse în limba latină, dintr-o versiune ebraică a Panchatantrei (sec. III sau IV î.H.), opera unui înțelept brahman cunoscut în Occident sub numele de Bidpai.

De-a lungul timpului, versiunea latină a lui Johannes de Capua a fost descrisă fie la titlu, fie la Bibpai/ Bidpay, în ambele variante Johannes de Capua figurând ca traducător dar, majoritatea cataloagelor de incunabile publicate în ultimele patru decenii, când cercetarea științifică a incunabilelor a făcut mari progrese, îl consideră pe Johannes de Capua autor, având în vedere faptul că el a operat o selecție și o prelucrare a fabulelor, nu numai o simplă traducere.

Cartea este un in-folio de 82 de foi nenumerotate, cu textul împănat de 118 xilogravuri de dimensiuni variabile, încadrate în chenare. Nu avem nici o informație despre autorul xilogravurilor, dar posturile și vestimentația personajelor, elementele arhitectonice și modul de prezentare a scenelor din natură sunt redată în stilul tradițional al xilogravurii germane a vremii, așa cum le întâlnim în majoritatea cărților ilustrate, publicate aproximativ în aceeași perioadă. Deși subiectul este de origine orientală, ilustrația cărții este întru totul adaptată locului și timpului în care a fost executată, conform uzanțelor curente din epocă.

Controlată în peste 30 de cataloage de incunabile, lucrarea s-a dovedit a fi foarte rară. Atât conținutul, cât și ilustrațiile o destinau unui public numeros, ceea ce ne face să credem că tirajul nu a fost modest. Și atunci, cum se explică faptul că în prezent această lucrare apare în foarte puține colecții de incunabile?

Credem că în acest caz s-ar putea vorbi despre o rarefiere survenită în timp, din cauza caracterului popular al textului și al imaginilor. Adresându-se unor largi categorii de cititori (prin imagini cartea era accesibilă chiar și celor mai puțin instruiți), ea a fost mult citită, exemplarele transmise din mână în mână, uzate, pierdute, furate. În secolele următoare, pe măsură ce din același gen de cărți au apărut alte titluri, tot mai noi și mai frumos ilustrate, cu textul în limbile vernaculare (deci accesibil și celor care nu știau limba latină), cărțile căzute în desuetudine nu au mai fost păstrate decât în marile biblioteci și colecții, unde bibliofili avizați le puteau aprecia tocmai pentru vechimea și raritatea lor. Acesta este, fără îndoială, și cazul exemplarului Bibliotecii Naționale, aflat într-o stare foarte bună de conservare, ca dovadă a unei circulații limitate și a păstrării într-o colecție specializată.

Aproape fiecare exemplar de incunabil din colecție ar merita o prezentare detaliată, atât conținutul lucrărilor, cât și istoria tiparului din prima jumătate de secol a existenței acestui nou meșteșug, căruia progresul ulterior al culturii îi datorează atât de mult, ar reclama și ar justifica o astfel de prezentare. Particularitățile exemplarelor adaugă un plus de valoare colecției și mă refer în primul rând la însemnele de proprietate (diversele forme de ex-libris), care ne vorbesc despre călătoria prin diverse alte colecții a incunabilelor, care alcătuiesc în prezent fondul tezaur al Bibliotecii Naționale a României.

Incunabula in the National Library of Romania

Elena-Maria Schatz

Author

Elena-Maria Schatz, old books expert
E-mail: *elena.schatz@bibnat.ro*

Abstract

The author presents the valuable collection of incunabula held by the National Library of Romania of which about one half are considered unique copies nationwide.

Keywords: *The National Library of Romania; incunabula; special collections;*

The collection of incunabula of the National Library of Romania was initiated in 1956, the year of the library's founding under the name of the Central State Library.

The first incunabula came from the "People's Revolutionary Struggle" Museum Library, which, in its turn, covered a part of the funds of Alexandre Saint George" Museum and "Ion I. C. Brătianu" Library, later known as the Cultural Settlement „Nicolae Bălcescu". Also in the first year incunabula coming from the Library of Romanian School in France entered the collection. However, the State's Book Fund and the antiquarian acquisitions were the main resources to increase the collection. A very precious acquisition was the incunabula purchased from the former Bibliotheca Grumazestiana, of the Romanian collector and bibliophile, Constantin Karadja.

Out of the 143 incunabula that currently make up the library collection, 69 are unique at national level, i.e. each of these incunabula is either the only copy of a work or the only work by a specific author in the collections of incunabula in Romania, or the only copy of a particular edition of a book.

The library holds representative works for the 15th century European cultural landscape: texts and commentaries of classical authors, Bibles and fundamental works of Christian teaching, interpreted by the most famous professors from Faculties of Theology in the 13th-15th centuries in Western Europe, works on canon law and civil law, history, military strategy and tactics, works of classical Greek and Latin literatures, astrology, grammar etc. The works are mostly written in Latin, but also in German, French, Italian, Greek and are published in 27 European printing centers (most of them in Venice, Nuremberg, Strasbourg), the result of the endeavors of 91 master printers, of whom we cannot miss mentioning Peter Schöffer, Johann Amerbach, Anton Koberger, Bonetus Locatellus, Johann Prüss, Erhard Ratdolt, Johannes Rubeus and Antoine Vérard.

The major foreign sources are not absent from the collection, both from the antique Greek and Latin literature, and from medieval and Renaissance times, until the end of the 15th century such as: works relating to the Dacians and their wars with Romans, about the Latin origin of the Romanian people and their language, about

the battles with the Turks and the personalities of Romanian origin who remarked themselves at European level for those clashes, such as Iancu Hunyad, Mircea the Old, Vlad Tepes a.s.o.

In the forthcoming we shall stop over some special items of the collection, some very rare, others valuable for their contents or illustration, for the place they hold in the history of culture; we shall get closer to some copies which travelled an interesting journey in time and had a fruitful residence in prominent collections, being read and annotated by highly educated people, with noble concerns.

Special mention is deserved by the existence in the library collection of the unique copy currently known worldwide, of the Nuremberg printed edition by Ambrosius Huber, in 1499, of an incunabulum which describes in German, in only four sheets, the deeds of arms and "cruelty" of the Romanian ruler Vlad Tepes. The incunabulum was purchased by Constantin Karadja from an antique's shop in Germany and entered in the library collection together with a good part of the collection of the great Romanian bibliophile. It is described in *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* at item number 12529, with the mention that it belongs to the National Library of Romania in Bucharest. For over 30 years it is in the custody of the Romanian National History Museum. The incunabulum has not been described in the catalogue of the National Library incunabula collection because at the catalogue publication date the recovery endeavors were hopeless, but they must be continued. In the Romanian union catalogue of incunabula it is mentioned at its rightful owner, specifying that it is in the custody of the Romanian National History Museum.

The oldest incunabulum in the collection, dating from 1471, is the work of Plutarchus, *Apophthegmata*, in the Latin version of the philosopher and poet Franciscus Philelphus (1398-1481), printed in Venice by Wendelin von Speyer. Printed in supple and harmonious Roman script, the book is a remarkable printing achievement. The verse colophon highlights the brilliant craftsmanship of printer Vindelinius (the printer's name Latinized form).

The work was embellished by a balanced blue and red frame which gives the wide-bordered pages brightness and elegance. Unfortunately, we

know neither when nor where the frame was achieved, and the technical means currently available in most of the libraries do not help us answer such questions but hardly and too expensively. The European projects like Manuscriptorium are probably intended not only to give accounts on the values but also find solutions to such problems.

The leather binding with gilt ornaments on the spine was achieved in the 18th century, as suggested by the marbled paper of the front sheet, an innovation of that century in the book binding art; also on binding, the book's cuts were painted in red.

There are two copies of the described work in Romania: the copy at the National Library in Bucharest and another copy at the Batthyaneum branch of the National Library in Alba Iulia. Initially, both copies were held by the Batthyaneum Library. During the interbellum period the library in Alba Iulia would sell the doublets (a current action at that time, used by most great libraries of the world in order to get the money necessary for new purchases). The incunabulum was purchased by Constantin Karadja, but later, the collector's widow sold it, by the antique to the Central State Library.

As appeared from the consulted foreign catalogues, the work is very rare, which makes us believe that it probably had a very small circulation. Most incunabula had modest circulations, that varied depending on the audience each work was addressing, therefore depending on the expected number of buyers. Through its contents this work was addressing cultivated strata, people concerned with philosophy, morals etc., much fewer in the 15th century than those who would buy Bibles, texts of authors studied at universities, compendia of law and history books, full of curiosities and wonders.

And if these books were also richly illustrated, their circulation would grow significantly. Numerous studies conducted worldwide on the printing production in the 15th century have established that about a third of the books that appeared before 1500 are illustrated. The thirst for images was huge, because images would appeal to sight beyond barriers of language, culture, confession, leaving the dream and interpretation free.

A good example of this is the work entitled

Liber chronicarum, by Hartmann Schedel, printed in Nuremberg by Anton Koberger, in 1493. The National Library in Bucharest holds two copies of the twelve existing in the country.

The famous work, a defining expression of the 15th century German humanism, is an encyclopaedia of wonders, curiosities, actual facts, real or fantastic descriptions of places, events, biographies, hagiography, history, philology etc. All those involved in achieving this book conceived it as a monumental work both by its contents, message and meaning, and by its sizes, by the quality of paper and especially by the quantity and quality of illustrations, whose authors are known, even mentioned on the colophon of the printing, a rarity in the 15th century: Michael Wolgemuth and his son in law, Wilhelm Pleydenwurff. The work enjoyed enormous echo in the time and was considered as the greatest editorial and commercial success of the Koberger publishing house. Compared with other incunabula, this seems to have had a circulation record, although we only have rough estimates. Its large circulation is explained by the interest it aroused, because it answered the thirst for images and information, the rush for the miraculous and exotic. Images of cities, characters – in hundreds – from the most diverse places and ages, dressed in armors and medieval costumes specific to Western and Central Europe, then comets, monsters, torture scenes, martyrdom, sieges, battle scenes, instruments of all kinds and again towns, cities, whole counties, some recognizable, most of them undistinguishable from each other, because in the spirit of the time, the authors of illustrations used 645 engraving plates for 1809 images. The portraits of 596 celebrities (saints, popes, emperors, kings, commanders of armies etc.) were drawn from only 72 plates, each being used, therefore, 8 to 9 times. The same happened with images of towns: if woodcuts representing Prague, Venice, Vienna, Milan, Rome, Augsburg, Nuremberg, Basel etc. have elements which help us identify them, a lot of other cities and provinces, less or at all known by illustrators, appear in standard images, in templates that are repeated several times, as in case of the image repeated identically at a few pages distance from each other to represent “Hungary”, “Wallachia”, “Prussia” and “Saxony”.

For its rarity, but also for its special artistic

value, it is worth to spend some time on the work entitled *Danse macabre*, printed in Paris, by Guy Marchant, commissioned by editor Geoffroy of Marnef, on October 15, 1490. This is the only Latin language edition of the medieval ballad which had 14 editions in French, published between 1485 and 1500. The illustration of this book is regarded as a peak of the French woodcut in the 15th century. Some researchers assign it to Pierre Le Rouge, a miniaturist from the school of Tours, who later became an engraver and a typographer. The approximately 40 characters caught in a dance with Death form a gallery of physiognomies and costumes specific to all walks of life, all trades in France at the end of that century, accurately depicted by a contemporary artist. This edition is very rare. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* recorded only seven copies. The National Library holds the only copy existing in Romania.

The incunabulum entitled *Directorium humanae vitae alias parabola antiquorum sapientum* does not offer in its colophon any piece of information regarding the name of the master printer, or the place and date of the printing. According to the research undertaken, it has been established that it was printed in Strasbourg, by Johann Prüss, approximately in 1489.

In the prologue of the book, Johannes de Capua informs us, among other things, that „this book of parables of the wise people of the world” was composed „in the Indian language”, then translated „in the Persian language”, then translated by „Arabs into their language”, „from Arabic into Hebrew” and in this form „it was brought to our knowledge and I translated it myself into Latin”. It is, therefore, a collection of fables, extracted in the 13th century by the Italian monk Johannes de Capua and translated also by him into Latin, from a Hebrew version of Panchatantra (3rd or 4th century B.C.), the work of a Brahman wise man known in the West under the name of Bidpai.

Over the time, the Latin version of Johannes de Capua was described either by title, or by Bidpai/Bidpay, in both variants Johannes de Capua appearing as translator. Yet, in most of the catalogues of incunabula published in the last four decades, when the scientific research of incunabula has made great progress, Johannes de Capua is considered as author, taking into account

that he made a selection and processed the fables, not only did he translated them.

The book is an in-folio of 82 unnumbered pages, with text mixed with 118 framed woodcuts of variable sizes. We have no piece of information about the author of the woodcuts, but the attitudes and clothing items of characters, the architectural elements and the way the scenes from nature are presented in the traditional style of the German woodcut of that time, the way they are found in most of the illustrated books published around that period. Although the subject is of Oriental origin, the illustration of the book is entirely suitable to the place and time in which it was created, according to the current usage of the time.

Checked up in over 30 catalogues of incunabula, the work proved to be very rare. Both the contents and the illustrations designed it for a numerous audience, which make us believe that its circulation was not modest. But how is then explained that this work is currently found in very few collections of incunabula?

We believe that in this case we can talk about a scarcity which occurred over time, because of the popularity of the text and images. Addressing some large categories of readers (the images made the book accessible even to those less educated), it was much read, copies sent from hand to hand, used, lost, stolen. In the following centuries, as other titles of the same kind of books appeared, all new and beautifully illustrated, with texts in vernacular languages (thus accessible to those who could not read Latin), the books which become obsolete would not be kept other than in major libraries and collections, where bibliophiles could appreciate them just for their age and rarity. This is undoubtedly the case of the copy at the National Library, held in a very good state of preservation, as a proof of limited circulation and of its storage in a specialized collection.

Almost each copy of incunabula in the collection would deserve a detailed presentation. Both the contents of the works and the history of printing in the first half century of existence of this new craft, to which subsequent cultural progress owes so much, would claim and justify such presentation. The particularities of each copy bring added value to the collection and I am thinking primarily to the property signs (various forms of *ex-libris*), which talk about the journey the incunabula take through various collections,

which currently make up the treasury fund of the National Library of Romania.